

ÚJ FORRÁS 2021.6

Japán versek 3

Fittler Áron: *A Régi és új dalok gyűjteményének szerkezete és tematikája*
(tanulmány) 5

Régi és új dalok gyűjteménye (részletek) 17

Macuo Basó – Villányi G. András: *Otthona és szemfedője: az út*
(vers és kommentár) 35

Két csokor haiku Észak-Amerikából 45

Dukay Barnabás haikui 48

Deli Mihály versei 49

Sztaskó Richard: Balzac (próza) 54

Csikós Attila: Őszvér (próza) 57

Faludi Julianna: Csak egy konferencia (próza) 60

Littner Zsolt: Egérke (próza) 70

Ismeretlen japán költő: A láthatatlan képek tára (vers és kép) 77

Kelényi Béla: Kép-terek/tér-képek 2. (esszék) 80

Felhő Berlin felett (Beszélgetés Dettre Gábor filmrendezővel) 83

Japán halálversek 94

A borítón és a lapzárókon Nagy Mónika munkái

E számunk szerzői:

Csikós Attila író, dramaturg (Bp.), Deli Mihály költő (Bp.), Dettre Gábor filmrendező (Berlin), Dukay Barnabás zeneszerző (Bp.), Faludi Julianna író (Bp.), Fittler Áron japanológus, műfordító (Tokió), Kelényi Béla tibetológus (Bp.), Littner Zsolt író (Bp.), Nagy Mónika képzőművész (Tata), Papp Máté kritikus (Kecskemét), Swede, George költő, író (Toronto), Szilágyi Mihály fordító (Bp.), Sztaskó Richard író (Bp.), Villányi G. András költő, fordító (Bp.), Welch, Michael Dylan költő (Sammamish, USA)

Yamabe no Akahito (724–736 alkotott) A „Manjosu”, a 700-as évek végének azóta is híres antológiája 13 hosszabb (choka) és 37 rövidebb (waka) versét tartalmazza.

Oszlik a köd
 az Aszuka tó vizéről.
 Az emlék
 nem múlik el
 ily könnyen.

Ariwara no Narihira (825–880) Két császár unokája, az udvar népszerű figurája, ismert waka költő. Felvették a „Költészet Hat Géniusza”, és a „Harminchat Géniusz” antológiákba.

Mindig gondoltam,
 hogy ezt az utat választom.
 De még tegnap sem tudtam,
 hogy ma.

Emperor Koko (830–887) Japán 58. császára, waka költő. Verse megjelent az egyik leghíresebb, száz költő egy-egy versét tartalmazó 12. századi antológiában, az „Ogura Hyakunin Isshu”-ban.

Kimentem a mezőre,
 a tavasz első virágait
 neked begyűjteni.
 Végig könnyű hó
 hullott köntösömre.

Ono no Komachi (825–900) költőnő, neve ma is a női szépség szinonimája. Egyike a nevezetes, 12. században összeállított rangsornak, a „36 Halhatatlan Költőnek”.

Már nem jössz
 e holdtalan éjszakán.
 Vágyadra ébredek.
 Mellem lángol és zihál,
 szívem sisteregve ég.

Lady Ukon (933–966 között alkotott) Daigo császár ágyasának udvarhölgye; neve nem csak a 14. századi „36 Halhatatlan Költő”, de a 12. századi „36 Halhatatlan Költő” között is szerepel.

- 4 Megtört szívemet nem siratom,
fejemet sorsom előtt meghajtom,
de mert ünnepi esküt szegtél,
az Istenekhez könyörgöm,
hogy bocsánatukban részesüljél.

Ki-no-Tsurayuki (872–945) waka költő és a császári udvar kedvelt alakja. Daigo császár kérésére 905-ben összeállította az első, császár által megrendelt waka költészeti antológiát, a „Kokin Wakashu”-t.

Az árnyékos ligeten
átfújó szellő
virágillattal
súlyosbítja köntösöm.

(...)

Kinn a lápon, a nádasban,
madár siránkozik szomorúan.
Valami mintha felötlött volna neki,
mit jobb lett volna elfeledni.

Minamoto-no-Shitago (911–983) Emperor Saga egyenes ági leszármazottja, jelentős költészeti tehetségéért felvették a „36 Halhatatlan Költő” közé. Ő az első szemantikai megfontolások alapján összeállított szótár, a „Wamyō Ruijusho” szerzője.

Mihez hasonlíthatom
világunkat?
Homályos, őszi mezőhöz,
mit alkonyi villámlás
terít be fényével.

Ōnakatomi no Yoshinobu (921–991) Arisztokrata waka költő, verseit több klasszikus költészeti antológiába is felvették.

A fenyves hegy szarvasa,
bár hulló levél nincs ott, ahol lakik,
az ősz eljöttét pontosan tudja,
csupán abból, ahogy hallatszík.

A klasszikus japán költészet antológiáit kezdettől fogva jellemezte a pontos szerkesztés, az összegyűjtött versek valamilyen tematika vagy összefüggés szerinti csoportosítása. Különösen igaz ez a császári rendeletre összegyűjtött vaka-antológiákra (csokuszen vakasú, 勅撰和歌集), amelyek első képviselőjéből, a 905-ben elkészült *Régi és új dalok gyűjteményéből* (*Kokin vakasú*, 古今和歌集)¹ közülünk néhány részletet a következő oldalakon.

A tematikus szerkesztést részben már megfigyelhetjük Japán első fennmaradt vaka-antológiájában, a 8. században összeállított *Tízezer levél gyűjteményében* (*Man'jósú*, 萬葉集 vagy 万葉集), ám a *Régi és új dalok gyűjteményének* szerkesztői ezt továbbfejlesztették, irányt mutatva a későbbi császári rendeletre összegyűjtött antológiák szerkesztőinek is. Ha röviden szeretnénk összefoglalni az antológia szerkesztési elvét, azt mondhatjuk, hogy a témák és azokon belül a versek az emberi életet kísérik végig. A húszkötetes antológia a négy évszak verseivel, azon belül is a tavaszi költeményekkel kezdődik, majd a tél felé halad. Az évszakokról szóló hat kötet után többek között a gratulációk és egyéb ünnepi alkalmakra komponált költemények, az utazás és az elválás témájában született vakák következnek, a második tíz kötet első felét pedig a szerelmes versek öt kötete foglalja el. Ezt követi egy főként gyászverseket és elhunytakra emlékező költeményeket tartalmazó kötet, majd a vegyes témájú dalok két kötete, végül a vegyes formájú, a humoros és más, különlegesebb költemények. A vegyes témájú dalok között kaptak helyet a világi életben vagy az életben való megcsömörlés fájdalmát kifejező versek, amelyek gyakran kapcsolódnak az élet alkonyához közelítő ember életérzéséhez.

A *Régi és új dalok gyűjteményében* a négy évszak és a szerelem témájában költött vakákból találjuk a legtöbbet, és egyúttal ezen kötetekben érhető tetten legszembetűnőbben a precíz szerkesztés. A vakákat egymás után, összefüggő szöveggént olvasva a befogadó érzékelheti az idő múlását, az évek előrehaladtát, ezen keresztül pedig a világ mulandóságára is ráébredhet. Iménti válogatásunkban a négy évszak versei közül is a japánok által legkedveltebb tavaszt és az őszt megéneklő, illetve főként a szerelmes költemények valamennyi jellegzetes témáját felvonultató vakák sorából válogattunk néhány összefüggő részletet, megpróbálva szemléltetni ezzel a főbb motívumokat és az egymás után következő versek összefüggéseit.

Fittler Áron 5

A RÉGI ÉS ÚJ DALOK GYŰJTEMÉNYÉNEK SZERKEZETE ÉS TEMATIKÁJA

A versek tartalmi és kifejezésbeli összefüggései

Noha a *Régi és új dalok gyűjteményének* egyes vakái önálló műalkotásokként is megállják a helyüket, egy-egy verscsoport, ezáltal pedig az adott témába tartozó költemények versfüzérek alkotnak, így az egész antológia egy önálló, összefüggő művé áll össze.

Az összefüggések a legnyilvánvalóbban a versek témájának egységében érhetőek tetten, amelyről a következő alfejezetekben írunk részletesebben. Máshogy is megnyilvánul azonban a vakák közti kapcsolat, ennek egyik példája az azonos kifejezések használata. Az egyik legeggyértelműbb példa erre a 638. és a 639. számú költemény, amelyek egyaránt a „Mert már megvirradt” („akenu tote”, あけぬとて) sorral kezdődnek.

Megfigyelhetjük továbbá, hogy eredetileg egymástól teljesen függetlenül, különböző körülmények között keletkezett két vakát az antológia szerkesztői úgy tettek egymás után, hogy azok egy versváltásként, azaz párbeszédként olvashatóak. Lévén, hogy a japán nyelvű költemények elengedhetetlen kellékei voltak a mindennapi kommunikációnak, igen sok versváltás, illetve vakákon keresztül történő levelezés maradt fenn, valamennyi császári antológiákba is bekerült. Az egyes gyűjteményekben a költemények előtt található, azok keletkezési körülményeit magyarázó prózai bevezetőkből (kotobagaki, 詞書) tudjuk, hogy az adott versek ilyen versváltásokként keletkeztek-e. A *Régi és új dalok gyűjteményébe* is bekerült néhány versváltás, ilyenek például a jelen válogatásban is szereplő 476–477. és a 617–618. számú költemények. Ezekkel ellentétben azonban a 365. és a 366. számú versek például ugyancsak olvashatóak párbeszédként. Előbbi arról szól, hogy az eredetileg hosszú őszi éjszaka milyen rövidnek tűnik, ha valaki a kedvesével tölti azt, míg utóbbi lírai éneke – mintegy erre válaszolva – megfogalmazza saját álláspontját, miszerint az őszi éjjelek hosszúsága mindig attól függ, kivel tölti azt az ember. Mindkét vers a keletkezési körülmények ismeretének szükségtelen voltát (esetleg annak hiányát) jelző „Téma nélkül” megjegyzéssel szerepel az antológiában, a két szerző, Ono no Komacsi és Ōsikócsi no Micune pedig – lévén, hogy különböző időszakban éltek – nem találkozhattak egymással, azaz ez a két költemény csak a *Régi és új dalok gyűjteményében* elfoglalt helyük és sorrendjük következtében olvasható versváltásként. Ugyanezt láthatjuk a 935–936. számú vakák esetében. A 936. számú vaka egy utalással kezdődik, amely az előző. 935. számú versben megfogalmazott csömmör érzésére céloz, majd elmondja, hogy ennek ellenére mégsem tudja itt hagyni ezt a világot, visszavonulni például szerzetesként. (A vers további részében ugyanakkor az előző költemény megállapításához érkezik vissza.) Hasonlóan függ össze a 867. és a 868. számú vaka. Előbbi költemény lírai éneke a Muszasi-mező virágainak képén keresztül megfogalmazza, gyöngyköleshez

hasonlított kedvesét annyira szereti, hogy mindenki, aki vele kapcsolatban áll, kedves számára. A következő, eredetileg egészen más körülmények között született Narihira-vers pedig az előbbi mű után sorolva úgy olvasható, mintha ugyanazt a gondolatot folytatná, ráadásul ugyanazokkal a motívumokkal, azaz kifejezéseiben is kapcsolódik a 867. vakához.

7

Az ilyen módon, illetve a következőkben tárgyalt sorrendiség következtében létrejött összefüggések pedig lehetővé teszik, hogy ugyanazt a vakát máshogy értelmezzük az adott antológiában (esetünkben a *Régi és új dalok gyűjteményében*), mint egy másik versgyűjteményben vagy egyéb műben, amelyben szerepel. Mivel a japán nyelvben nincs személyragozás, a klasszikus japán szövegekben pedig igen gyakran nem jelölik az alanyt, sőt sokszor a cselekvés más résztvevőit sem, így még szabadabban variálható egy-egy vers értelmezése. Ahhoz tehát, hogy egy vakát hogyan értelmezzünk, illetve milyen érzelmi többletet lehet belőle kiolvasni, az adott antológiában vagy más szövegben elfoglalt helye és az előtte található prózai bevezető (prózai művek esetében a szövegkörnyezet) ad támpontot.

Új Forrás 2021/6 – Fittler Áron: A Régi és új dalok gyűjteményének szerkesztete és tematikája

A négy évszak verseinek tematikája

A japán költészetben és a szigetország kultúrájának minden területén kimondottan fontos szerepet játszik a négy évszak, illetve azok különböző tájelemei, növényei, állatai és természeti jelenségei, valamint ünnepei. Ezek a vaka-költészet legjelentősebb témái közé tartoznak, a *Régi és új dalok gyűjteményétől* kezdve pedig igen precízen szerkesztették meg az egyes évszakokról szóló verseket tartalmazó köteteket: az adott évszak kezdedéről szóló költeményekkel indulnak, és az annak végét megéneklő művekkel zárulnak, a különböző verscsoportok pedig az adott évszak egyes szakaszaiban megfigyelhető tájelemek vagy természeti jelenségek szerint váltják egymást. A négy évszak közül is a tavaszt és az őszet kedvelték leginkább, ezt mutatja az is, hogy jelen antológiában is jóval több vaka található ezekről az évszakokról, mint a másik kettőről. Mivel a Japánban akkoriban használt holdnaptár szerint az év első hónapja nagyjából egybeesik a tavasz kezdetével, a négy évszak versei (és az egész antológia) a tavaszi költeményekkel indul.

A tavaszi dalok két kötete a tavasz kezdetét megéneklő vakákkal kezdődik. Ezeket követik a koratavaszi költemények, amelyek között több műben szerepel a koratavaszi hóesés, a tavasz hírnökének számító japán berkipo-száta (lat.: *Horornis diphone*, jap.: *uguiszu*, 鶯) és a szilvavirágok. Ez utóbbi a kínai szilva (lat.: *Prunus mume*, jap.: *ume*, 梅), amely Kínából került Japánba, de a 8. század óta a koratavaszi vakák egyik tipikus témája. Virága

kellemes illatot áraszt, és – amennyiben nincs külön megjelölve – fehér virágú szilvát kell érteni alatta. Létezik ugyanakkor bíborszínű szilvavirág, a *Régi és új dalok gyűjteményében* azonban ilyen még nem szerepel. A japán tavasz fénypontja a cseresznyevirágzás. Az antológia tavaszi dalainak két kötetében is a nyíló, majd igen hamar lehulló, halványrózsaszín virágú japáncseresznyékkal kapcsolatos versekből találjuk a legtöbbet. Végül néhány későtavaszi virágról szóló költemény után a tavasz elmúlása feletti bánattal ér véget a *Tavaszi dalok* második kötete. Jelen válogatásunkban a tavaszi költemények sorának azon részletét emeltük ki, amelyben a szilvavirágokról szóló versek utolsó darabjai és a cseresznyevirágok szirombontása feletti örömet megéneklő vakákat találjuk, ezeket pedig a japáncseresznyével kapcsolatos különböző érzések követik.

A nyári dalok kötete viszonylag kevés versből áll, azok azonban ugyanúgy az évszak kezdetétől haladnak annak vége felé. A költemények túlnyomó többségében szerepel a nyári éjjelek jellegzetes madara, a japán kakukk (lat.: *Cuculus poliocephalus*, jap.: hototogiszu, ほととぎす), illetve többször előfordul a nyár egyik fontos virága, a tacsibana (橘) nevű fehér, illatos virágú citrus (lat.: *Citrus tachibana*).

Az őszi költeményekből szintén két kötetnyit gyűjtöttek össze az antológia szerkesztői. Jelen válogatásunk egyik részletében az *Őszi dalok* első kötetének nyitó darabjaiból, azaz az ősz kezdetét megéneklő vakák egy részéből közlünk hatot. Az első négy költeményben (169–172.) egyaránt szerepel az ősz beköszöntét jelző szellő, illetve a rácsodálkozás arra, hogy megérkezett az ősz. A szellő motívuma a következő, 173. számú vakában is szerepel, ez a költemény ugyanakkor átvezet a következő verscsoporthoz, amelynek darabjai a japán koraősz egyik fontos ünnepe, a hetedik hónap hetedikén² rendezett tanabata (七夕) vagy csillagünnep háttérül szolgáló legendára épülnek. A Kínából eredő legenda szerint a pázstorfiú (lat.: Altair, jap.: Hikobosi, 彦星) és a szövőlány (lat.: Vega, jap.: Orihime, 織姫), mivel munkájuk helyett együtt múltatták az időt, büntetésül csak egy évben egyszer, a hetedik hónap hetedik napján találkozhattak egymással, átkelve a Tejúton. Bár az eredeti kínai legendában a szövőlány látogatja meg kedvesét ezen a napon, a japán változatban ez fordítva történik. Ennek oka a japán szerelmi szokásokban keresendő (lásd a *Szerelmi szokások a Heian-korban* című szakaszt). Válogatásunkban a két szerelmes románcának legendájára épülő vakák első két darabját fordítottuk le.

Az őszi versek további szakaszaiban szerepel többek között a hold, az őzek sírása és a rovarok éneke, ez utóbbi kettő pedig a magány és az ősz szomorúságát juttatta a lírai én eszébe. Az évszak második felének legfontosabb tájelemei a színes őszi levelek. Az *Őszi dalok* második kötetének itt közölt négy darabjából kettő ezeket éneklő meg, a másik kettő pedig a következő

téma, az ősz végén, tél elején nyíló krizantémról szóló művek közül való. A *Régi és új dalok gyűjteményének* korában ez elsősorban a fehér virágú krizantémot jelentette. A holdnaptár szerinti kilencedik-tizedik hónapban végül lehullanak a színes levelek, az *Őszi dalok* második kötetének utolsó darabjai tehát erről szólnak, és Ósikócsi no Micune őszt megszemélyesítő vakája zárja a sort.³ 9

A *Téli dalok* egy kötetébe, a *Nyári dalokhoz* hasonlóan, kevés vers került. Azok többségében a kietlen, gyakran havas táj szerepel, amelynek hangulata magában hordozza a magányt és az elhagyatottságot, a világtól való elzártságot. Találunk néhány olyan művet, amelyben a lírai én (szándékosan) összetéveszti a havat a szilvavirággal, várva a tavasz eljövételét. Végül pedig az év végével kapcsolatos versek következnek, amelyekben jellegzetes érzés az idő múlására és az évek előrehaladására való ráeszmélés.

A szerelmes versek tematikája

A *Régi és új dalok gyűjteménye* vakáinak másik nagy témája a szerelem. A szerelmes dalok öt kötete felvonultatja a japán szerelmi költészet valamennyi témáját, illetve a jellegzetes motívumokat. A szerelmes versek tematikája pedig igen egyértelmű. A *Szerelmes dalok* első kötete a szerelem érzésének kezdetéről szóló költeményekkel kezdődik, majd a párkapcsolat létrejötte és alakulása során megjelenő különféle érzéseket megéneklő művekkel folytatódik, végül a szerelem érzésének elmúlása, illetve a kapcsolat vége, a szakítás miatti fájdalom versei zárják a téma ötödik kötetét. Fontos tudni azonban, hogy – amint jelen antológia többi témában komponált verseinek nagy része – a szerelmes versek túlnyomó többsége szerepvers, azaz nem a költő saját érzéseit, élményeit fejezi ki.

Nézzük meg azonban, milyen érzéseket énekeltek meg a 9–10. századi költők szerelmes vakáikban! Ehhez először szólnunk kell néhány szót a korabeli szerelmi szokásokról.

Szerelmi szokások a Heian-korban

A szóban forgó korszak, azaz a Heian-kor (a 794 és 1192 közötti időszak a japán történelemben) arisztokrata hölgyei nem mutakozhattak idegen férfiak előtt, azaz egy szerelem legtöbbször az adott hölgygel kapcsolatos szóbeszéddel kezdődött. Ezt követően a férfinak alkalmá nyílhatott arra, hogy hallhassa kiszemeltje játékát valamilyen hangszeren (legtöbbször japán citerán [koto, 琴] vagy biva [琵琶] lanton), esetleg láthassa valamennyire,

például a szoba bambuszfüggönyének résein át. Ezért is emeli ki például a 476. számú költemény prózai bevezetője, hogy Narihira a női ökrösszekér ajtaját takaró vászon mögött egészen kicsit láthatta a hölgy alakját.

A férfi általában felvette a kapcsolatot a hölgy valamelyik szol-
10 gálányával vagy ismerőseivel, aki aztán közvetítette kettejük levelezését. Ekkor különösen fontos szerepe volt a vakáknak. A férfi ugyanis egy ilyen versben vallotta meg érzéseit, amire a hölgy ugyancsak vakával válaszolt. Ezért is volt elengedhetetlen a vaka-költészet alapos ismerete és a versköltésben való jártasság, ez adta ugyanis az első benyomást a partner személyiségéről, lelki világáról és műveltségéről. Magán a költeményen kívül továbbá fontos volt a szép, kalligrafikus kézírás, illetve az, hogy az alkalomhoz és az évszakhoz illően válassza meg a levél küldője a levélpapírt. Gyakran – ugyancsak az alkalomhoz vagy a vers tartalmához illően – valamilyen ágra vagy más növényre kötözve küldték el a verset.

Eleinte tehát egy ideig közvetlenül nem találkoztak egymással a szerelmesek, erre csak az első együtt töltött éjszaka alkalmával került sor. A Heian-korban mindig a férfi látogatta a hölgyet, fordítva ez elképzelhetetlen volt. Többnyire este, sötétedéskor érkezett hölgyéhez, és kora hajnalban, még napfelkelte előtt távozott.

A kapcsolat végét a férfi részéről az jelenthette, hogy nem látogatja már hölgyét, illetve más hölgyet kezd el sűrűbben látogatni, ez utóbbiról korábbi kedvese szóbeszéd útján is értesülhetett. A hölgy legtöbbször úgy adta tudtára a férfinak, hogy már nem szereti, hogy nem válaszolt leveleire, illetve ha meglátogatta, nem nyitott neki kaput.

A klasszikus japán szerelmes versek főbb témái

A szerelmes vakák egyik leggyakrabban megénekelte témája a titkolt szerelem, azaz a szerelemnek az a stádiuma, amikor a férfi még nem vall érzéseiről kiszemeltjének, csak magában őrlődik. Ezt az érzést a mindennapi életben csak férfiak öntötték versbe, azaz minden ilyen költemény lírai énjé férfi.

A szerelem érzésének kezdetén – az előző szakaszban említett szokásokból kifolyólag – sok olyan mű született, amelyek arról szólnak, hogy a férfi még nem találkozott a hölgygel, aki tetszik neki, legfeljebb csak hírből hallott róla. Ilyen versekkel kezdődik a *Régi és új dalok gyűjteményében* szereplő szerelmes költemények sora is: ezek közé tartozik a *Szerelmes dalok* első kötetének második darabja, a 470. számú vaka,⁴ de a jelen válogatásunkban is szereplő 472., 473. és 475. számú művek is. Ezeket követik azok a költemények, amelyek szerint a lírai én már látta kiszemeltjét (476., 478., 479.), illetve olyat is találunk, amely szerint hangját is hallotta (481.).

Később, miután a felek jobban megismerték egymást, a vakákban megjelenik valamennyi a más kultúrákban is szokásos érzések közül: az újbóli találkozás vágya, a harag, amiért nem találkozik választottja a lírai énnel, de gyakran énekelnek arról a problémáról, hogy – rangbeli különbség vagy más okok miatt – kapcsolatukat titkolni kell a nyilvánosság előtt, 11 vagy az aggodalom amiatt, hogy szerelmük szóbeszéd tárgya lesz. Jellegzetes vonása a japán szerelmes verseknek, hogy a legtöbb esetben nem a szerelem szépségéről vagy a boldogságról, hanem annak keserves, gyötrő voltáról szólnak. Jelen válogatásunkban a *Szerelmes dalok* harmadik kötetéből idézett első szakaszban (616–624.) főként olyan vakákat találunk, amelyekben a férfi lírai én arról panaszkodik, hogy már régóta találkozni szeretne kiszemeltjével. A női (vagy egy nő nevében költött) versekből (618., 623.) pedig elutasítást olvashatunk ki, a 618. számú költemény esetében azonban arról van szó, hogy Tosijuki versének címettje próbára teszi a férfit, arra ösztönzi, hogy bebizonyítsa, mennyire erősek, illetve komolyak az érzései. Ezt egy hölgynek – különösen az első levélváltások idején – így illet, ezért is találunk a szerelmi levélváltások kezdeti stádiumában keletkezett vakák között annyi (látszólag) elutasító költeményt a női fél részéről.

Miután kialakult a kölcsönös szerelmi kapcsolat, és a pár viszonya kiegyensúlyozottá vált, gondolataik leginkább az elválás és az újbóli találkozás körül forognak. Amikor a két szerelmes találkozik, igen rövidnek találják az együtt töltött időt, ezzel kapcsolatos a 635. és a 636. számú vers. Ezt követik a hajnali elválás (kinuginu, 後朝) költeményei (válogatásunkban a 637–640.), ez pedig ugyancsak az egyik jellegzetes témája a klasszikus japán szerelmi költészetnek. Ilyenkor mindig a férfi fél küld egy vakát hölgyének, miután hazaért, utóbbi erre válaszol.

Az elhidegülés, illetve a szakítás utáni költemények ugyancsak különféle érzéseket énekelnek meg. Ezek között jellemzően a női versekben jelenik meg a fájdalom, amiért a lírai én hiába várja a szeretett férfit, mert az nem látogatja, illetve elhagyta. A férfi és a női versekben egyaránt megjelenik ugyanakkor annak kifejezése, hogy a lírai én képtelen elfelejteni kedvesét, vagy az, hogy magát okolja azért, amiért elhagyták, illetve például a nosztalgia a múlt iránt, vagy a harag és szomorúság a megcsalás miatt.

A jelen válogatásban szereplő költők

Arivara no Motokata (在原元方)

Arivara no Narihira unokája. Apja, Munejana (棟梁) is a *Régi és új dalok gyűjteményének* egyik költője. Motokata összesen tizennégy vakával szerepel a *Régi és új dalok gyűjteményében*. 473., 474., 480.⁵

Arivara no Narihira (在原業平)

825–880

A 9. század egyik legnagyobb költője, a hat költőóriás⁶ és a harminchat költőóriás⁷ egyike. Apja Heizei császár (Heizei tennó, 平城天皇) egyik fia, Abo herceg (Abo sinnó, 阿保親王). Többek között Montoku császár fia, Koretaka herceg mellett szolgált. Aktívan részt vett a herceg, illetve Szeiva császár (Szeiva tennó, 清和天皇) felesége, Fudzsiwara no Takaiko (藤原高子, 842–910) császárné irodalmi szalonjának életében. Híres volt szépségéről és rendkívül kifinomult ízléséről, költői tehetségét pedig ugyancsak nagyra értékelték kortársai. A hagyomány szerint róla mintázták a 10. századi verses regény (utamonogatari, 歌物語), az *Iszei történetek* (*Isze monogatari*, 伊勢物語) főhősét. A verses regény alapján igen sok legenda született Narihirával kapcsolatban, különösen szerelmi kalandjairól. Az *Iszei történetek* főhőisének például a császárnéval, Takaikoval is volt viszonya, ez alapján pedig elterjedt, hogy Narihira is gyengéd érzéseket táplált iránta. Harminc verse került bele a *Régi és új dalok gyűjteményébe*. 53., 268., 476., 616., 618., 622., 868.

Fudzsiwara no Josifusza (藤原良房)

804–872

Kora legmagasabb rangú arisztokrata családjából, a Fudzsiwarák északi ágából (hokke, 北家) származik, a befolyásos politikus, Fudzsiwara no Fucucugu (藤原冬嗣) fia. A *Későbbi újabb japán krónika* (*Soku-Nihon kóki*, 続日本後紀) című történelmi munka egyik szerzője. Kedvelte a vaka-költészetet is, császári versantológiába azonban csak egy költeménye került be. 52.

Fudzsiwara no Kacsion (藤原勝臣)

9–10. század

Középrangú arisztokrata családból származik. Négy verse található a *Régi és új dalok gyűjteményében*. 472.

Fudzsiwara no Kunicune (藤原国経)

827–908

A 9. század egyik jelentős politikai vezetője, a régens és főtanácsadó, Fudzsiwara no Motocune (藤原基経), illetve Takaiko császárné (lásd Arivara no Narihirá-nál) féltestvére. Egy vakája szerepel a *Régi és új dalok gyűjteményében*. 638.

Fudzsiwara no Tosijuki (藤原敏行)

?–901

A harminchat költőóriás egyike. Korának több költői versenyére komponált vakákat, emellett a kalligráfiában is jeleskedett. Verseiben egyaránt megtalálható

a líraiság és a nyelvi lelemény. Tizenkilenc költeménye szerepel a *Régi és új dalok gyűjteményében*. 169., 269., 617., 639.

Isze (伊勢)

872 körül–938 körül

13

Ono no Komacsi mellett a *Régi és új dalok gyűjteményének* egyik legjelentősebb költője, a harminchat költőóriás egyike. Nevét apja, Fudzsi-vara no Cugukage (藤原繼蔭) kormányzóságának helye, Isze tartomány (a mai Mie prefektúra) után kapta. Uda császár felesége, Fudzsi-vara no Onsi (藤原温子, 872–907) császárné udvarában szolgált, később Uda császár szeretője volt. Ismert továbbá a császárné bátyjával, Nakahirával (仲平) és Uda császár fiával, Acujosi herceggel (敦慶親王, 888–930) való szerelmi kapcsolata. A hercegtől született lánya, Nakacukasza (中務), aki szintén jelentős költőnő. Számos költői versenyen szerepelt, ezen kívül többször kérték fel paravándalok (bjóbuuta, 屏風歌) komponálására a császári család lakosztályainak paravánjait díszítő képekhez. Huszonkét vakája került be a *Régi és új dalok gyűjteményébe*. 43., 44.

Új Forrás 2021/6 – Fittler Áron: A Régi és új dalok gyűjteményének szerkesztete és tematikája

Ki no Curajuki (紀貫之)

872?–945

Kora és egyúttal a vaka-költészet egyik legnagyobb költője, a harminchat költőóriás egyike. A *Régi és új dalok gyűjteményének* egyik szerkesztője, ő írta az antológia japán nyelvű előszavát, amely az egyik első versesztétikai munka. Fontos részt vállalt a japán nyelvű költészet (vaka-költészet) irodalmi közéletben való elterjesztésében. Fiatal kora óta számos költői versenyen vett részt, 930 és 935 közötti Tosza tartományi kormányzósága idején pedig maga is rendezett ilyen vetélkedőket. Gyakran kérték fel festett paravánok képeit vakába foglaló paravándalok komponálására. Toszából a fővárosba, Heiankjóba (平安京) való hazautazását az első japán nyelvű naplóban, a *Toszai naplóban* (*Tosza nikki*, 土佐日記) örökítette meg. Ezen kívül *Újból válogatott dalok* (*Sinszen vaka*, 新撰和歌) címen összeállított egy 360 vakát tartalmazó válogatást szerinte kiválóan ítélt költeményekből. Kilencvenkét verse szerepel a *Régi és új dalok gyűjteményében*. 45., 49., 170., 471., 475., 479.

Minamoto no Josiari (源能有)

845–897

Montoku császár fia. A *Valós feljegyzések Japán három korszakáról* (*Nihon szandai dzsicuroku*, 日本三代実録) című krónika egyik szerzője volt, ám annak elkészülte előtt meghalt. Három vakája szerepel a *Régi és új dalok gyűjteményében*. 869.

Minamoto no Munejuki (源宗于)

?–939

Kókó császár (Kókó tennó, 光孝天皇) unokája. A harminchat költőóriás egyike, több költői versenyen is szerepelt. Hat vakája került be a *Régi és új dalok gyűjteményébe*. 624.

Ono no Komacsi (小野小町)

9. század

A hat költőóriás és a harminchat költőóriás egyike. Életéről és kilétéről szinte semmit nem tudni, annál ismertebbek azonban az utókorban vele kapcsolatban elterjedt legendák. Híres volt szépségéről, Japán három legszebb hölgye egyikeként tartották számon. Tizennyolc vakája került bele a *Régi és új dalok gyűjteményébe*. 623., 635.

Ono no Szadaki (小野貞樹)

9. század

Két verse maradt fenn, mindkettő a *Régi és új dalok gyűjteményében*. 937.

Ono no Takamura (小野篁)

802–852

Korának jelentős egyénisége volt. Több tudományágban is megmutatkozott tehetsége, leginkább a kínai nyelvű költészet (kansi, 漢詩) és a kalligráfia területén. 834-ben kinevezték az akkori Kína Tang-dinasztiájába induló segédkövetnek (fukusi, 副使), ám a főkövet, Fudzszivara no Cunecugu (藤原常嗣) hajót cserélt vele, emiatt betegsége hivatkozva visszamondta a megbízatást. Ezen kívül megírta *A nyugati út dala* (*Szaidójó*, 西道謠) című kínai költeményt, amelyben satirikusan bírálta a kentósikat. Szaga császár (Szaga tennó, 嵯峨天皇) ezért megharagudott rá, és a távoli Oki-szigetekre (隱岐) száműzték. Hét év múlva térhetett vissza a fővárosba, ahol újra az udvarban szolgált. Mindössze hat vakáról mondható biztosra, hogy Takamura alkotása, mindegyik a *Régi és új dalok gyűjteményében* szerepel. 936.

Ósikócsi no Micune (凡河内躬恒)

9–10. század

Kora legjelentősebb költői közé tartozik. A *Régi és új dalok gyűjteményének* egyik szerkesztője, a harminchat költőóriás egyike. Verseinek kifejezésvilága – Curajukiéval együtt – meghatározta az antológia jellegzetes stílusát. Több korabeli költői versenyen (utaavasze, 歌合) is szerepelt, több alkalommal kérték fel híres helyeket megéneklő vakák és paravándalok komponálására. Hatvan verse került be a *Régi és új dalok gyűjteményébe*. 481., 636.

Szakanoue no Korenori (坂上是則)

9–10. század

Korának jelentős vaka-költője, a harminchat költőóriás egyike. Több költői versenyen szerepelt, valamennyi alkalommal Ki no Curajukival, Ósi-kócsi no Micunével és Mibu no Tadaminével, azaz a *Régi és új dalok gyűjteményének* szerkesztőivel együtt. Verseinek stílusa is hasonlít az antológia szerkesztőinek vakáiéhoz: jellemző rájuk a jelen válogatásunkban szereplő művében is tetten érhető, képzeleten alapuló ötletesség és a retorikai eszközökkel kifejezett nyelvi lelemény. Hét költeményét választották be a *Régi és új dalok gyűjteményébe*. 267.

Szoszei szerzetes (Szoszei hósi, 素性法師)

9–10. század

A *Régi és új dalok gyűjteményének* legjelentősebb költői közé tartozik. A harminchat költőóriás egyike, ezen kívül tehetséges kalligráfus volt. Apja, Hendzsó főszertesz (szódzsó Hendzsó, 僧正遍昭) ugyancsak a *Régi és új dalok gyűjteményének* reprezentatív költője, a hat költőóriás és a harminchat költőóriás egyike. Apjához hasonlóan Szoszei verseire is jellemző a szavakkal való játékon alapuló ötletesség és a retorikai eszközök, különösen a többértelmű kifejezések (kakekotoba, 掛詞) és a szemantikailag kapcsolódó kifejezések (engo, 縁語) gyakori alkalmazása. Harminchét vakája szerepel a *Régi és új dalok gyűjteményében*. 47.

Ucuku (籠)

A Minamoto (源) családból származó költőnő. Három vakája került be a *Régi és új dalok gyűjteményébe*. 640.

Fontosabb felhasznált irodalom

A klasszikus japán irodalom új nagysorozata 5. *Régi és új dalok gyűjteménye* (新日本古典文学大系 5 『古今和歌集』). Ivanami Kiadó (岩波書店), Tokió, 1989.

Szuzuki Hideo (鈴木日出男): *Kodai vakasi-ron* (『古代和歌史論』). Tokiói Egyetem (東京大学出版会), Tokió, 1990.

Katagiri Jōicsi (片桐洋一): *Kokin vakasú zenhjósaku* 1–3. (『古今和歌集全評釈』上・中・下). Kódansa Kiadó (講談社), Tokió, 1998.

Komacu Hideo (小松英雄): *Teinei ni jomu koten* (『丁寧に読む古典』). Kaszama Kiadó (笠間書院), Tokió, 2008.

Szuzuki Hiroko (鈴木宏子): *Ócsó vaka no szózórjoku – Kokinsú to Gendzsi monogatari* (『王朝和歌の想像力—古今集と源氏物語—』). Kaszama Kiadó, Tokió, 2012.

Jegyzetek

¹ A *Régi és új dalok gyűjteményével* és a 9–10. századi vaka-költészettel kapcsolatos általános ismeretekről itt írtunk egy összefoglalást korábban: FITTLER Áron, *A Régi és új dalok gyűjteménye, a japán szépség antológiája*, Új Forrás, 2019/8, 38–44.

16 ² Nagyjából a holdnaptár szerinti augusztus közepének felel meg. A korabeli évszakefosztás némileg különbözött a maitól, az ős első hónapja például a hetedik hónap volt.

³ A 313. számú vers, lásd korábbi válogatásunkban: *Uo.*, 26.

⁴ Lásd a korábbi válogatást: *Uo.*, 28.

⁵ Itt csak az adott költő jelen válogatásban szereplő verseinek sorszámát adtuk meg.

⁶ Rokkaszen (六歌仙). Hat 9. századi vaka-költő, akiket Ki no Curajuki megemlíti a *Régi és új dalok gyűjteményének* előszavában, illetve mindegyikükről rövid kritikát fogalmaz meg.

⁷ Szandzsürokkaszen (三十六歌仙). A jelentős költő és vaka-kritikus, Fudzsiwara no Kintó (藤原公任, 966–1041) által legjobbnak tartott harminchat vaka-költő a japán irodalom kezdetétől, azaz a 7. századtól saját koráig.

RÉGI ÉS ÚJ DALOK 17
GYŰJTEMÉNYE
(RÉSZLETEK)

Tavaszi dalok első kötete

Akkor költötte, amikor vízparton nyíló szilvavirágokban gyönyörködött.¹ Isze

春ごとにながるる河を花と見てをられぬ水に袖やぬれなむ²

43.	haru goto ni
nagaruru kava o
hana to mite
orarenu mizu ni
szode ja nurenamu | Minden tavasszal
virágoknak látom a
csörgő patakot.
Ruhám e víz áztatja,
mit le nem szakíthatok? |
|-----|---|--|

年をへて花のかがみとなる水はちりかかるをやくもるといふらむ

44.	tosi o hete
hana no kagami to
naru mizu va
<small>csirikakaru
csiri kakaru</small> o ja
kumoru to iuramu | Már évek óta
virágok tükre e tó.
Bár nem porszemek,
ha ráhullanak, talán
mondhatni: homályos lesz? ³ |
|-----|--|---|

*Akkor költötte, amikor észrevette, hogy a kertjében nyíló szilvavirágok lehullottak.
Curajuki*

くるとあくとめかれぬものを梅花いつの人まにうつろひぬらむ

45.	Kuru to aku to
mekarenu mono o
ume no hana
icu no hitoma ni
ucuroinuramu | Hisz éjjel-nappal
le nem vettem szemem a
szilvaszirmokról!
Mégis mely pillanatban
hullottak le titokban? |
|-----|--|--|

A Kanpjó korszakban a császárné által rendezett dalversenyen⁴ költött vers.

Ismeretlen költő

梅がかをそでにうつしてとどめては春はすぐともかたみならまし

46.	ume ga ka o
szode ni ucusite
todomete va
haru va szugu to mo
katami naramasi | Szilvavirágok
illatát ha ruhámban
megőrizhetném,
tavasz múltával is, oh,
emlékük megmaradna! |
|-----|--|--|

Szoszei szerzetes

ちると見てあるべきものを梅花うたてにほひのそでにとまれる

47.	csiru to mite
arubeki mono o
ume no hana
utate nioi no
szode ni tomareru | Mind lehullanak,
hisz ez a világ rendje.
Szilvavirágok!
Mily meglepő:illatuk
beivódott ruhámba! |
|-----|--|---|

Téma nélkül.

Ismeretlen költő

ちりぬともかをだにのこせ梅花こひしき時のおもひいでにせむ

48.	csirinu to mo
ka o dani nokosze
ume no hana
kosisiki toki no
omoiide ni szemu | Ha lehullasz is,
legalább az illatod,
oh, szilvavirág,
hagyd itt! Ha majd hiányzol,
emlékeztessen reád. |
|-----|---|---|

*Akkor költötte, amikor valaki kertjében egy nemrég ültetett cseresznyefát látott,
ami épp nyílni kezdett.*

Curajuki

ことしより春しりそむるさくら花ちるといふ事はならはざらなむ

49.	kotosi jori
haru siriszomuru
szakurabana
csiru to iu koto va
naravazaranamu | Te, ki az idén
ismered meg a tavaszt:
cseresznyevirág!
Bárcsak ne tanulnád meg,
hogyan kell lehullani! |
|-----|---|--|

山たかみ人もすさめぬさくら花いたくなわびそ我見はやさむ

50. jama takami Oly magas a hegy:
hito mo szuszamenu nincs hát, ki megcsodáljon,
szakurabana cseresznyevirág!
itaku navabiszo Ne szomorkodj annyira!
vare mihajaszamu Majd gyönyörködöm benned.

Vagy: Messze a falu:
nincs hát, ki megcsodáljon,
cseresznyevirág!⁵

やまざくらわが見にくれば春霞峰にもをにもたちかくしつ

51. jamazakura Hegyi cseresznye!
va ga mi ni kureba Jöttelek megcsodálni,
harugasumi s tavaszi pára
mine ni mo o ni mo bérceken, lankákon is
tacsikakusicucu eltakar most előlem!

Akkor költötte, amikor a szomedonói császárné⁶ öfelségének lakosztályában vázába helyezett cseresznyevirágokban gyönyörködött.

A korábbi főminiszter⁷

年ふればよはひはおいぬしかはあれど花をし見ればもの思ひもなし

52. tosi fureba Múlnak az évek,
jovai va oinu egyre öregebb leszek.
sika va aredo Igaz, bár így van,
hana o si mireba ha e szirmokra nézek,
monoomoi mo nasi már nem is búslakodom.

A Vízparti Palotában⁸ költötte, amikor cseresznyevirágokban gyönyörködött.

Arivara no Narihira

世中にたえてさくらのなかりせば春の心はのどけからまし

53. jo no naka ni Ha e világon
taete sakura no még csak nem is létezne
nakariszeba cseresznyevirág,
haru no kokoro va tavaszi napjainkat
nodokekaramasi nyugodt szívvel tölthetnénk.⁹

Őszi dalok első kötete

Az ősz kezdetének napján költötte.

Fudzshivara no Tosijuki

あききぬとめにはさやかに見えねども風のおとにぞおどろかれぬる

169. aki kinu to
me ni va szajaka ni
mienedomo
kaze no oto ni zo
odorokarenuru

Hogy megjött az ősz,
szemmel még láthatatlan,
de ha a szellő
hangját meghallom, bizony,
azonnal ráeszmélek!

*Akkor költötte, amikor az ősz kezdetének napján elkísérte az udvari nemeseket
Kamo-folyóhoz¹⁰ tett kirándulásukra.*

Ki no Curajuki

河風のすずしくもあるかうちよする浪とともにや秋は立つらむ

170. kavakaze no
szuzusiku mo aru ka
ucsijoszuru
nami to tomo ni ja
aki va tacuramu

Szél folyó felett:
nahát! Ilyen hűvös már?
Partokra térő
hullámfodrokkal együtt
sodródik hozzánk az ősz?

Téma nélkül.

Ismeretlen költő

わがせこが衣のすそを吹返しうらめづらしき秋のはつ風

171. vaga szeko ga
koromo no szuszo o
fukikaesi
uramezurasaki
aki no hacukaze

Kedves férj! uram
ruhájának szegélyét
fel-fellebbenti:
milyen csodásan suhog
oh, az első őszi szél!

きのふこそさなへとりしかいつのまにいなばそよぎて秋風の吹く

172. kinó koszo
szanae torisika
icunoma ni
inaba sojogite
akikaze no fuku

Hisz épp csak tegnap
ültettünk zsenge sarjait!
Mióta hát, hogy
rízlevelek közt susog,
fujdogál az őszi szél?

秋風の吹きにし日より久方のあまのかはらにたたぬ日はなし

173.	akikaze no
fukinisi hi jori
hiszakata no
ama no kavara ni
tatanu hi va nasi | Lágy őszi szellők
amióta csak fújnak,
végtelen messzi
égi folyó partjára
nincs nap, hogy ki ne állnék! | 21 |
|------|---|--|----|

久方のあまのかはらのわたしもり君わたりなばかちかくしてよ

174.	hiszakata no
ama no kavara no
vatasimori
kimi vatarinaba
kadzsi kakusitejo | Végtelen messzi
égi folyó révésze!
Hogyha kedvesem
általkelt a habokon,
rejtse el hamar eveződ! |
|------|--|---|

Őszi dalok második kötete

A Koreszada herceg házában rendezett dalversenyen¹¹ költött vers.

Ismeretlen költő

秋ぎりはけさはなたちそさほ山のははそのもみぢよそにても見む

266.	akigiri va
kesza va natacsiszo
Szahojama no
hahaszo no momidzsi
joszo nite mo mimu | Őszi ködfelhő!
Ma reggel ne gomolyogj!
Szaho-hegyen ¹² a
tölgyek ¹³ színes lombját, bár
távolról, megcsodálnám. |
|------|--|---|

Őszi versként költötte.

Szakanoue no Korenori

佐保山のははその色はうすけれど秋は深くもなりにけるかな

267.	Szahojama no
hahaszo no iro va
uszukeredo
aki va fukaku mo
narinikeru kana | Szaho-hegyen a
tölgyfalevelek színe
oly halovány még!
Pedig milyen élénken
látni, hogy mélyül az ősz! |
|------|--|---|

Egy krizantémra kötötték ezt a verset, és vele együtt ültették el valakinek az ágyásában.

Arivara no Narihira

うゑしうゑば秋なき時やさかざらむ花こそちらめねさへかれめや

268.	uesi ueba
aki naki toki ja
szakazaramu
hana koszo csirame
ne szae kareme ja | Hogyha gondosan
elültetted, nem bont-e
szirmot, ha nincs ősz?
Bár virága lehullik,
kiszáradhat-e töve? |
|------|---|--|

A Kanpjó korszakban költötte, amikor őfelsége krizantémokról szóló vers komponálására kérte fel.

Tosijuki

久方の雲のうへにて見る菊はあまつほしとぞあやまたれける

269.	hiszakata no
kumo no ue nite
miru kiku va
ama cu hosi to zo
ajamatarekeru | Végtelen messzi
felhők felett ¹⁴ látom a
krizantémokat,
már-már azt hiszem, égi
csillagok tündökölnek! |
|------|---|---|

Ezzel a verssel állítólag akkor tette tiszteletét, amikor még nem volt bejárása az Udvari Nemesek Csarnokába¹⁵, csupán egy különleges alkalomból hívták.

Szerelmes dalok első kötete

[Téma nélkül.]

Ki no Curajuki

吉野河いは浪たかく行く水のはやくぞ人を思ひそめてし

471.	Josinogava
ivanami takaku
juku mizu no
hajaku zo hito o
omoiszometesi | Josino-folyó: ¹⁶
magasra fel-felszökken
sziklákon habja.
Ily gyorsan ébredt bennem
epekedő szerelem! |
|------|---|---|

白浪のあとなき方に行く舟も風ぞたよりのしるべなりける

472.	siranami no
ato naki kata ni
juku fune mo
kaze zo tajori no
sirube narikeru | Fehér haboknak
nyoma sincs a tengeren:
vitorlásnak is
egyeg-egyedül a szél
mutat irányt a vízén! | 23 |
|------|---|--|----|

Arivara no Motokata

おとは山おとにききつつ相坂の関のこなたに年をふるかな

473.	Otovajama
oto ni kikicucu
Ószaka no
szeki no konata ni
tosi o furu kana | Szárnyas hír hegye... ¹⁷
Hírből bár hallok rólad,
Találkozások
hágójának ¹⁸ innenső
felén telnek éveim! |
|------|---|---|

立帰りあはれとぞ思ふよそにても人に心をおきつ白浪

474.	tacsikaeri
avare to zo omou
joszo nite mo
hito ni kokoro o
oki cu siranami | Újra az érzés
kel bennem: oh, mily kedves!
Bár messze tőlem,
hófehér habok hátán
hozzá sodródik szívem. |
|------|--|---|

Curajuki

世中はかくこそ有りけれ吹く風のめに見ぬ人もこひしかりけり

475.	jo no naka va
kaku koszo arikere
fuku kaze no
me ni minu hito mo
koisikarikeri | Lám, e világon
ily dolog a szerelem!
Akár a szelet,
sosem látta őt szemem,
mégis epedek érte! |
|------|--|---|

Egyszer, amikor a jobb felőli palotaőrség lovas pályáján, a felhajtott ruhák napján¹⁹ egészen kicsit látszott egy szemben álló kocsiban ülő hölgy arca az ajtót takaró vászon²⁰ mögött, ezt a verset küldte neki.

Arivara no Narihira

見ずもあらず見もせぬ人のこひしくはあやなくけふやながめくらさむ

476.	mizu mo arazu
mi mo szenu hito no
kosisiku va
ajanaku kjó ja
nagamekuraszamu | Kit nem is láttam,
mégsem volt láthatatlan,
már is szeretem.
Tán ezért gyöttrődöm ma
naphosszat haszontalan? |
|------|--|--|

Így válaszolt.

Ismeretlen költő

しるしらぬなにかあやなくわきていはむ思ひのみこそしるべなりけれ

477.	siru siranu
nani ka ajanaku
vakite ivamu
omoi nomi koszo
sirube narikere | Ismersz, nem ismeresz...
Miért kell haszontalan
magyarázni ezt?
Hisz csakis szíved lángja
vezethetett éh hozzám! |
|------|--|--|

Amikor részt vett a Kaszuga szentély ünnepén,²¹ a nézelődők között volt egy hölgy, neki küldte ezt a verset, miután megtudakolta, hol lakik.

Mibu no Tadamine

かすがののゆきまをわけておひいでくる草のはつかに見えしきみはも

478.	Kaszugano no
jukima o vakete
oiidekuru
kusza no hacuka ni
miesi kimi va mo | Kaszuga-mező
hótakarója alól
kibúvó fűszál:
épp csak csúcsát mutatja.
Ennyit láttalak csupán! |
|------|--|---|

Egyszer virágot szedő lányokat látott, majd később ezt a verset küldte egyiküknek.
Curajuki

山ざくら霞のまよりほのかにも見てし人こそこひしかりけれ

25

479.	jamazakura
kaszumi no ma jori
honoka ni mo
mitesi hito koszo
koisikarikere | Hegyi cseresznye
pára fátyola mögül
halványan sejlik:
épp ennyire láttalak,
s lám, máris hogy hiányzol! |
|------|--|---|

Téma nélkül.

Motokata

たよりもあらぬおもひのあやしきは心を人につくるなりけり

480.	tajori ni mo
aranu omoi no
ajasiki va
kokoro o hito ni
cukuru narikeri | Nem ágra tűzött
levél, de oly különös
érzés ég bennem,
mert hisz szerelemlángot
gyújtottam őérette! ²² |
|------|--|---|

Ósikócsi no Micune

はつかりのはつかにこゑをききしより中ぞらにのみ物を思ふかな

481.	hacukari no
hacuka ni koe o
kikisi jori
nakazora ni nomi
mono o omou kana | Első vadliba... ²³
El sem hiszem, oly halkán
hallottam hangod.
Azóta lebeg lelke
nyugtalanáság bús egén! |
|------|---|---|

Szerelmes dalok harmadik kötete

A harmadik hónap első napjától kezdve titokban udvarolt egy hölgynek, majd később, amikor egyszer zuhogott az eső, ezt a verset küldte neki.

Arivara no Narihira

おきもせずねもせでよるをあかしては春の物とてながめくらしつ

616. oki mo szezu Ébren nem voltam,
ne mo szede joru o mégsem aludtam éjjel.
akasite va Így virrasztottam,
haru no mono tote s mondván: a tavasszal jár,
nagamekurasicu hullott könnyem zápora.

Egy lánynak küldte, aki Narihira házában lakott.²⁴

Tosijuki

つれづれのながめにまさる涙河袖のみぬれてあふよしもなし

617. curezure no Magányos órák:
nagame ni maszaru bánatesőtől árad
namidagava könnyek folyója.
szode nomi nurete Ruhám egyre csak ázik,
au josi mo nasi sehogyan sem láthatlak.

Ahölgy nevében költötte válaszként.

Narihira

あさみこそ袖はひつらめ涙河身さへ流るときかばたのまむ

618. aszami koszo Sekély bánatod
szode va hicurame áztatja tán ruhádat.
namidagava Könnyek folyója:
mi szae nagaru to ha azt hallom, elsodor,
kikaba tanomamu majd akkor hiszek neked.

よるべなみ身をこそとほくへだてつれ心は君が影となりనికి

619.	jorube nami
mi o koszo tóku
hedatecure
kokoro va kimi ga
kage to nariniki | Nincs hová térnem:
testem távol van tőled,
de lelkem téged
mindig és mindenhová
árnyékkodként elkísér. | 27 |
|------|---|--|----|

いたづらに行きてはきぬるものゆゑに見まくほしさにいぎなはれつつ

620.	itazura ni
jukite va kinuru
mono jue ni
mimaku hosisza ni
izanavarecucu | Bár hasztalanul
mentem hozzád, azonmód
vissza is tértem,
látásod vágya mégis
egyre csak visszacsábít. |
|------|---|---|

あはぬ夜のふる白雪とつもりなば我さへともにけぬべきものを

621.	avanu jo no
furu sirajuki to
cumorinaba
vare szae tomo ni
kenubeki mono o | Hogyha az esték,
mikor nem látlak, hóként
hullnak egymásra,
úgy érzem, pelyheivel
én is semmivé leszek! |
|------|---|---|

Egyesek szerint ez Kakinomoto no Hitomaro²⁵ verse.

Narihira

秋ののにささわけしあさの袖よりもあはでこしよぞひちまさりける

622.	aki no no ni
szasza vakesi asza no
szode jori mo
avade kosi jo zo
hicsi maszarikeru | Őszi mezőkön
reggel a bambuszok közt
ruhám nyirkos lett,
ám elázott éjjel, hisz
ott voltam, s nem láttalak! |
|------|---|---|

見るめなきわが身をうらとしらねばやかれなであまのあしたゆくくる

623. mirume
miru me naki Egy szem algát sem
va ga mi o ura to találsz rideg öblömben.
siraneba ja Nem tudtat talán,
karenade ama no oh, halász, hogy lábadat
asi tajuku kuru zsi bbasztván nem tágítasz?²⁶

Minamoto no Munejuki

あはずしてこよひあけなば春の日の長くや人をつらしと思はむ

624. avazu site Ha úgy virrad meg
kojoi akenaba ez éjjel, hogy nem látlak:
haru no hi no mint tavaszi nap,
nagaku ja hito o oly hosszan gondolom majd,
curasi to omovamu milyen szívtelen is vagy!

[Téma nélkül.]

Ono no Komacsi

秋の夜も名のみなりけりあふといへば事ぞともなくあけぬるものを

635. aki no jo mo Őszi éjszaka:
na nomi narikeri lám, csak nevében hosszú!
au to ieba Mikor velem vagy,
koto zo to mo naku még csak egy szót sem szóltunk,
akenuru mono o s már rögtön meg is virradt!

Ósikócsi no Micune

ながしとも思ひぞはてぬ昔より逢ふ人からの秋のよなれば

636. nagasi to mo Hogy hosszú volna,
omoi zo hatenu azt sem jelenthetem ki.
mukasi jori Hiszen régóta,
au hito kara no hogy milyen az őszi éj,
aki no jo nareba attól függ, kivel töltöm.

しののめのほがらほがらとあけゆけばおのがきぬぎぬなるぞかなしき

637.	sinonome no
hogara-hogara to
akejukeba
ono ga kinuginu
naru zo kanasiki | Pirkadat táján,
mikor az eget lassan
betölti a fény,
felvesszük ruháinkat:
milyen fájó pillanat! | 29 |
|------|---|--|----|

Fudzsivara no Kunicune

曙ぬとて今はの心つくからになどいひしらぬ思ひそふらむ

638.	akenu tote
imava no kokoro
cuku kara ni
nado iisiranu
omoi szouramu | Mert már megvirradt,
tudjuk, itt a búcsúzás.
Miért, hogy nyomban
úrrá lesz szívemen egy
elmondhatatlan érzés? |
|------|---|---|

A Kanpjó korszakban a császárné által rendezett dalversenyen költött vers.

Tosijuki

あけぬとてかへる道にはこきたれて雨も涙もふりそほちつつ

639.	akenu tote
kaeru micsi ni va
kokitarete
ame mo namida mo
furiszócsicucu | Mert már megvirradt,
hazafelé utamon,
akárha ráznák,
eső és könnyeim is
hullnak, s egyre csak ázom. |
|------|---|---|

Téma nélkül.

Ucuku

しののめの別ををしみ我ぞまづ鳥よりさきに鳴きはじめつる

640.	sinonome no
vakare o osimi
vare zo mazu
tori jori szaki ni
nakihadzsimecuru | Pirkadat táján,
bizony, annyira fáj a
búcsúzás, hogy a
kakasnál is hamarabb
szólt meg zokogásom! |
|------|---|--|

Vegyes témájú dalok első kötete

Téma nélkül.

Ismeretlen költő

紫のひともとゆゑにむさしのの草はみながらあはれとぞ見る

867. muraszaki no
hitomoto jue ni
Muszasino no
kusza va minagara
avare to zo miru
- Egy tő gyöngyköles:
mert annyira szeretem,
Muszasi-mező
minden füve, virága,
bizony, oly kedves nekem!²⁷

Akkor költötte, amikor egy ünnepi felöltőt²⁸ küldött a férfinak, aki felesége hűgával élt.

Narihira

紫の色こき時はめもはるに野なる草木ぞわかれざりける

868. muraszaki no
iro koki toki va
me mo haru ni
no naru kuszaki zo
vakarezarikeru
- Gyöngyköles színe
ha mélyen beivódik,
fürkészhetem bár,
mező fűi-fái, lám,
mind ugyanannak tűnnek!

Akkor költötte, amikor Fudzszivara no Kunicune nagytanácsos segédtanácsosból közéleti tanácsossá lépett elő, ezért egy ünnepi felöltőnek való festetlen vásznat küldött neki.

A Kon'in jobb felőli miniszter

色なしと人や見るらむ昔よりふかき心にそめてしものを

869. iro nasi to
hito ja miruramu
mukasi jori
fukaki kokoro ni
szometesi mono o
- Te most e vásznat
tán színtelennek látod?
Pedig már régen
szívem kívánságával
festettem mélylőtetre.

Téma nélkül.

Ismeretlen költő

31

世中はなにかつねなるあすかがはきのふのふちぞけふはせ
になる

933.	jo no naka va
nani ka cune naru
Aszukagava
kinó no fucsi zo
kjó va sze ni naru | Oh, e világon
ugyan mi tart örökké?
Holnap-patakban ²⁹
ahol tegnap állt a víz,
ott ma sebesen zuhog! |
|------|--|---|

いく世しもあらしわが身をなぞもかくあまのかるもに思ひみだる
る

934.	ikujo si mo
aradzsi va ga mi o
nazo mo kaku
ama no karu mo ni
omoimidaruru | Hiszen aligha
élek soká e földön!
Miért, hogy mégis
– mint learatott algák –
ily kuszák érzéseim? |
|------|--|---|

雁のくるみねの朝霧はれずのみ思ひつきせぬ世中のうさ

935.	kari no <i>kuru</i>
<i>mine</i> no aszagiri
harezu nomi
omoi cukiszenu
jo no naka no usza | Vadludak szállnak
bérceknél, hol reggeli
köd sosem oszlik:
szívem búja sem múlik,
oly keserves e világ. ³⁰ |
|------|---|---|

⁵ Az eredeti szövegben is a vers után szereplő szövegváltozat.

⁶ Montoku császár (文德天皇, uralk. 850–858) felesége, Fudzsvara no Akirakeiko (藤原明子, 828–900). Azért hívták így, mert gyakran tartózkodott apja, Fudzsvara no Josifusza Szomedono (染殿) nevű házában.

⁷ Itt a császárné apját, Fudzsvara no Josifuszát jelöli.

⁸ Nagisza no In (渚の院). A Jodo-folyó partján volt (a terület ma Ószaka prefektúra Hirakata nevű városában található). Kezdetben Montoku császár nyaralója volt, később fia, az Arivara no Narihirával is barátságot ápoló Koretaka herceg (Koretaka sinnó (惟喬親王), 844–897) örökölte.

33

⁹ Arivara no Narihira egyik legismertebb vakája, amely egy különleges nézőpontból világítja meg a korabeli emberek cseresznyevirágok iránti rajongását: ha nem lenne cseresznyevirág, nem volna semmi, amit türelmetlenül várnának, vagy nem kellene aggódni amiatt, hogy mindjárt lehullik, azaz nyugodtan tölthetnék a tavaszt. Ez azonban rámutat arra, mennyire fontos része a tavasznak a cseresznyevirágzás.

¹⁰ Az akkori főváros, Heiankjó keleti felén (ma Kiotó városban) található.

¹¹ Koreszada herceg (Koretaka sinnó (是貞親王), ?–903) Uda császár bátyja. A szóban forgó költői versenyt a feltételezések szerint 892 őszen rendezte.

¹² Szahojama (佐保山). A mai Nara város területén található, több kisebb dombból áll. Jellemző tájelemei az itt is szereplő színes tölgylevelek és az őszi köd.

¹³ Itt a Quercus serrata (japánul hasaszo, 柞) nevű tölgyféléőről van szó, amelynek levelei ősszel narancssárgásra színeződnek.

¹⁴ Itt metaforikusan az Udvari Nemesek Csarnokát (ld. a következő jegyzetben) is jelöli.

¹⁵ Az Udvari Nemesek Csarnoka (Tenzsó no Ma, 殿上の間) a Császári Palota Szeirjōden (清涼殿) nevű épületének egyik terme, ahova a negyedik és ötödik rendfokozatú segédtanácsosok (szangi, 参議) és a náluk magasabb rangú arisztokraták léphettek be. Fudzsvara no Tosijuki először feltehetően 895-ben juthatott be ide, amikor a Császári Titkárság vezetőjévé (kuródo no tó, 藏人頭) nevezték ki.

¹⁶ Josinogava (吉野川). A mai Nara és Vakajama prefektúrákon keresztül folyik, majd a Vakajama-öbölbe ömlik. Sebes folyása következtében a Heian-kori vaka-költészetben – jelen vershez hasonlóan – a felfokozott, heves szerelem érzésének asszociációja kapcsolódott hozzá.

¹⁷ Otovajama (音羽山). A mai Kiotó város keleti részén található. Magában foglalja a 'hang' jelentésű oto (音) szót, amely itt hírt, szóbeszédet jelent, a név másik tagja (ya, 羽) pedig szárnyat, illetve tollat jelent. Az első egység (sor) továbbá bevezető (dzsokotoba, 序詞), amely az azonos hangsor („oto”) ismétlésével kapcsolódik a vers további részéhez.

¹⁸ Ószaka no szeki (逢坂の関). A mai Kiotó és Ócu városok (a Heian-korban Jamasiro és Ómi tartományok) között található hágó. Többek között az Otova-hegyen átkelve ezen keresztül vezetett az út a fővárosból, Heiankjóból Japán keleti része felé. A hágó nevéből adódóan – jelen műhöz hasonlóan – a szerelmek találkozásának asszociációja kapcsolódott hozzá.

¹⁹ A szöveg ezen részlete nehezen értelmezhető, az is lehet, hogy másolási hibáról van szó. A legtöbben úgy értelmezték, hogy a palotaőrség újászbemutatójának (mategucui, 真手番) napján (egyis feltételezések szerint annak elődöntőjén) a résztvevők úgy viselték ruhájukat, hogy felhajtották annak hátsó részét, ezért hívták így ezt a napot. A bal felőli palotaőrség újászbemutatóját ötödik hónap ötödikén, a jobb felőlét hatodikán rendezték.

²⁰ Sitaszudare (下簾). Az ökrösszekér elején és hátulján vékony bambuszsálakból szőtt bambuszfüggöny (szudare, 簾) takarta a nyílást, ahol be- illetve ki lehetett szállni. E mögött volt egy vászon, ez a sitaszudare. Itt feltehetően ez a vászon volt valamennyire elhúzva, Narihira pedig a bambuszfüggöny résein át láthatta a hölgyet.

²¹ A Kaszuga szentély (Kaszuga taisa, 春日大社) Nara egyik legjelentősebb sintó szentélye, istene a Fudzsvara-klán védőistensége. A szentély tavaszi ünnepét akkoriban a holdnaptár szerinti második hónap első majom napján rendezték meg.

²² A vers többértelmű kifejezéseken alapuló nyelvi leleményre épül. Az utolsó egység (sor) „cukuru” (szótári alakja „cuku”) szava egyaránt jelenti azt, hogy '(pl. levelet) küld' (託くる), illetve azt, hogy '(tüzet) gyújt' (点くる). Ez a két jelentés egyaránt kapcsolódik az első egység 'levél' jelentésű

szavához (tajori, 便り), illetve a második egység 'érzés', 'gondolat' jelentésű „omo(h)i” (思ひ) szavához, amely magában foglalja a „tűz” (hi, 火) szót.

²³ Az első egység (sor) egy azonos hangsor (hacu) ismétlésével kapcsolódik a vers további részéhez. Ezen kívül az égen magasan szálló vadliba képe érzékelteti, mennyire távolról hallotta a lírai én kiszemeltje hangját, valamint szemantikailag kapcsolódik a negyedik egységben (a fordításban az utolsó sorban) szereplő éghoz.

34

²⁴ Feltehetően Narihira húga vagy más nőrokona, esetleg Narihira feleségének nőrokona lehet.

²⁵ 柿本人麿 (más írásmóddal 柿本人麻呂 vagy 柿本人丸). 7–8. századi költő, a *Tízezer levél gyűjteményében* található korai vakák költői között az egyik legjelentősebb személyiség. A *Régi és új dalok gyűjteményének* hét ismeretlen szerzőjükként megjelölt verse után olvashatjuk az itt is látható megjegyzést. Ez feltehetően korabeli szájhagyomány lehet, a szóban forgó hét költemény azonban nem szerepel a *Tízezer levél gyűjteményében*, és stílusában, kifejezőmódjában is idegen attól. Sokkal inkább a *Régi és új dalok gyűjteményének* stílusjegyeit viselik magukon, azaz minden bizonnyal valójában nem Hitomaro művei.

²⁶ A versben többértelmű kifejezések találhatók. A „mirume” (海松布) nevű algaféle neve másként tagolva („miru me”, 見ろ目) azt jelenti, 'látó szem', illetve 'lehetőség a találkozáásra'. Az 'öböl' jelentésű „ura” (浦) szó pedig magában foglalja az „usi” (憂し) melléknév tövét, amely itt azt jelenti, 'kellemetlen', ' (a másik fél irányába) rideg'. Ezek a tengerrel kapcsolatos szavak pedig kapcsolódnak a halászhoz, aki alatt udvarlóját érti a lírai én.

²⁷ A gyöngyköles (lat.: Lithospermum erythrorhizon, jap.: muraszaki, 紫) lila gyökeréből kelmfestésre használt festéket nyertek, ezért különösen fontos volt a korabeli mindennapokban. Ennek következtében a lila szín asszociációja kapcsolódott hozzá. Az itt szereplő, Kelet-Japánban található Muszasi-mező (Muszasino (武蔵野), a mai Tokió és Szaitama prefektúrák egy része) ismert gyöngykölestermő vidékként tartották számon. Ebben a versben rejtetten a lírai én kedvesét érti a gyöngyköles alatt. Ez a vers egyébként különösen jelentős. Muraszaki Sikibu világszerte ismert művének, a *Gendzsi regényének* egyik főhősnője, Muraszaki a főhős, Gendzsi herceg egyik olyan vakája nyomán kapta ezt a nevet, amely jelen költeményen alapul. Hasonló ugyanis a gondolat: itt a Muszasi-mező füveinek képen keresztül vall arról, annyira szereti kedvesét, hogy annak rokonai is kedvesek számára, Gendzsi herceg pedig az általa rajongással szeretett Fudzsicubo (藤壺) unokahúgában, Muraszakiban látja meg a tökéletes nőt, azaz a rokoni szálak és a hasonlóság révén ébred benne szerelem iránta.

²⁸ Ue no kinu (上の衣) vagy hó (袍). Viselője rangjától függően különböző színű volt.

²⁹ Aszukagava (明日香川 vagy 飛鳥川). A mai Nara prefektúrában található patak. Neve magában foglalja a 'holnap' (aszú, 明日) szót.

³⁰ Az eredeti szöveg első és második egységében (sorában) található „kuru mine” szavak magukban foglalják a 'dió' jelentésű „kurumi” (胡桃) szót. Ez a vaka tehát egy ún. nevet rejtő vers (mono no na no uta, 物名の歌). Ez egy kedvelt nyelvi játék volt a korabeli költészetben, a *Régi és új dalok gyűjteményének* tizedik, Neveket rejtő dalok (Mono no na, 物名) című kötetében ilyen költeményeket gyűjtöttek össze. Elképzelhető, hogy jelen művet is ilyen céllal komponálta szerzője, feltehetően azonban tartalma miatt a vegyes témájú dalok ezen sorozatába tették az antológia szerkesztői.

A Nap és a Hold örök utazók, a jövő-menő évek ugyancsak utasok. Akiknek élete hajón lebben tova, vagy az öregkort kézben a ló kantárjával köszöntik: az út számukra az otthon. Sokan a régiak közül útközben lelték halálukat. Eljött a nap, hogy csavargás utáni sóvárgásomat nem tudtam tovább türtőztetni, hívtak a szél előtt röpködő felhők és útra keltem a tengerparton, hogy őszre visszatérjek pókhálás folyamparti kunyhóhoz.¹

Macuo Basó 35

– Villányi G. András

OTTHONA ÉS SZEMFEDŐJE: AZ ÚT

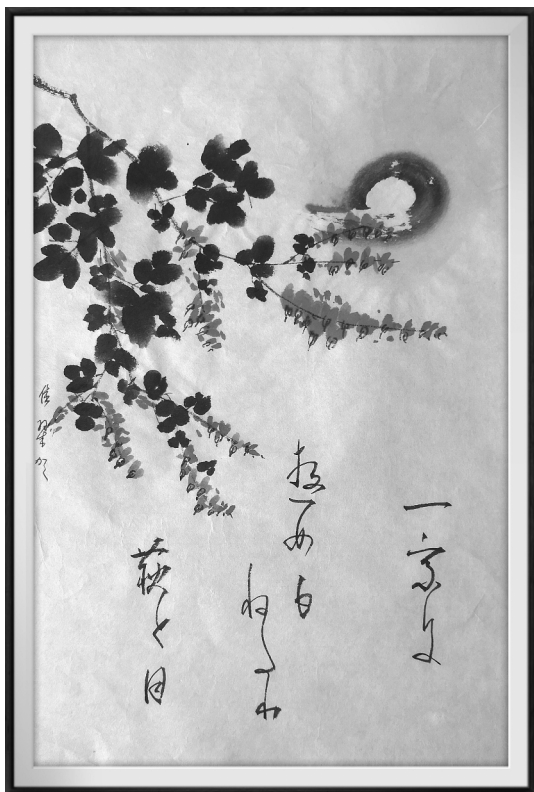
Pályája során hat

útinaplót jegyzett Basó, amelynek utolsó és legismertebb darabja az *Oku no hoszomicsi*. Fenti bevezetőjében az út s az úton lét filozófiáját exponálja. A Mester úthoz való viszonyának értelmezése a megértése felé vezető út az egyik fő állomása. A basói világkép alappillére a *mudzsó*² – a buddhista tanítás minden dolog állandótlan természetéről, továbbá arról, hogy önmagában semmi nem bír csupán rá jellemző és állandó esszenciával, *énnel*. Univerzális állandótlanságban a vélt/vágyott változatlan s az abba való kapaszkodás tudatlanságból³ fakad. E tudatlanság a szenvedés⁴ gyökéroka, amit a vágyak pozitív és negatív formái (averzió) keltenek. A *mudzsó* a basói észlelés alaplencséje, amiként meghatározó élménye volt a klasszikus középkori japán lírának. Nemcsak a lét leglényegibb vízióját tárja a Mester elé, hanem megtanít arra, hogy miként kell e belátásnak megfelelően létezni, cselekedni. A régi bölcs számára a háztulajdonos „rögzült” élete ellenkezik a dolgok szüntelen alakuló természetével, melyet a gyökértelen vándor, a csavargó léthűbben testesít meg. A buddhista és taoista iskola egyaránt így tanítja s innét a vándor kultusza. A Buddha vándorolva elméledett, majd tanított; Basó is így tett *haikai*⁵ mesterként. Kedves olvasmánya a Csuang-ce indító fejezete is a vándorlásról szól.⁶ Ám a kóborlás jelentéstartománya számos elemmel bővül Basónál, aki kivált azokat a helyszíneket keresi fel, amelyek kultúrtörténeti jelentőséggel, rezonanciával bírnak főképp azért, hogy klasszikus korok költői látogatták. Ekként Basó felidéz fel egy tekintélyes hagyományt és deklarálja hozzátartozását. Ez nem pusztán érzelmi, hanem pragmatikus, stratégiai művelet, amellyel saját műfaját a *haikai*t a klasszikus kánon kortárs reprezentánsaként minősíti. Jellemző ahogy útinaplóját szerkeszti: amit feljegyez és amit kihagy. Olykor meséjét képzeletbeli epizóddal töldja, miközben elhallgat megtörténteket. Ilyen, kizárólag az alkotói koncepciót formázó fikatív epizód volt az örömlányoké, akik a költővel történetesen egy fogadóban „szálltak meg”, minekután kérlelték, hadd kövessék tisztes távolságból a két férfit, hogy biztonságban eljussanak saját úticéljukig.

一家に遊女もねたり萩と月 Ősz, 1689
hitocuja ni/ júdzso mo netari/ hagi to cuki

36

A fogadóban
örömlányok is háltak:
virágok és Hold.

Jellemző a találkozás helyszíne a fogadó. Olyan tér, amely az út szerves része, kavalkád színhelye, átjáróház: útsűrítmény. A prostituáltak jelen vándorlása tágabb életük gyökértelen vándorlásának épp esedékes epizódja. Múltékony virágok⁷ kontrasztját festik átellenben a szikár, időtlen Holddal. A magányos, aszkétikus zarándoktradíció hangulati töltésével építkező Basó nem mondhat igent a szerzetesi hagyományt akár „távolból” is kompromittáló frivol társaságra. Bár ítélkezésnek nyoma sincs az elutasításban. Sőt, mély együttérzést – *karuna*⁸ – érzékelek a lányokkal szemben, esendőségük, magányosságuk szánását, továbbá a minden létre kiterjedő végtelen magány ürét, ami a virágok és a Hold között tátong. Különös, a szürreális határán lebegő haiku ez,

lányvirágok és a Hold plátói légyottja, miközben galaktikus távolban maradnak, ami tengernyibb magányossággal árasztja el az elme örökös vándorútján villanásnyira egymás felé sodort lényeket. Nota bene, olvasatomban a Hold jelentése kettős, egyfelől az égitest, másfelől maga a költő, aki meg lehet folytatója a Hold-meditáció Heian-korig visszanyúló hagyományának. Ekként a Hold- kontraszt a lányokkal többretegű. 37

Basó szigorú terv szerint konstruálja neoklasszikus imázsát: a tradicionális nincstelen különcöt, a dalnok-esztéta askétikus útkeresőt. Lényeges vonás a kiszolgáltatottság, kitétség, vándorlás tartalékok nélkül, ami a sors alku nélküli elfogadását jelzi. Az irodalmon túl nem állapodott meg semmiben a Mester. Nem maradt szamuráj, nem telepedett le, szerzetesnek világi művész, ám művésznek igencsak szerzetesi. Tanító sá-mánként⁹ járja a vidéket, mégis épp a szentély¹⁰ elé nem engedik, mert fizimiskája alapján buddhista szerzetesnek vélik.

Nem viselek oldalamon kardot, de egy alamizsnás erszény leng a nyakamban és tizennyolcszemű rózsafüzért tartok kezemben. Paphoz hasonlítanék, de rajtam a világ sara, Világiakhoz hasonlítok, de a fejem le van borotválva. Nem vagyok ugyan pap, de erre úgy tartják, hogy a kopaszok atyák, így eltiltottak, hogy a szentély elé járuljak.

A Kasima-szentélylátogatás útinaplójában így fogalmaz:

Nem vagyok sem szerzetes, sem világi ember. Mondhatnák rám, olyan, mint a denevér: félúton madár és egér közt.

Létvándorként ízeiben tudatosítja az örök változást, így bármikor kész a halálra. Már 1684-es első útinaplójában¹¹ jelzi felkészült rá, hogy útközben éri a vég:

野ざらしを心に風のしむ身哉 – Ōsz, 1684
nodzarasi o/ kokoro ni kadze no/ simu mi kana

Mezőn aszott fej:
szívemben vihar süvölt
beleborzongok.

Réti koponya:
fagyos fuvallat bénít
testtől lélekig.

Ám az út nemcsak a basói metafizikában játszik meghatározó szerepet, hanem a Mester megélhetésében is. Vándorköltőként, művészete utazó ügynökeként járja a határt és akár egy mai sztárt mindenütt csoportok várják

poétikai instrukcióért, a közös verscsinálás örömeért. Több mint harminc *kaszen*¹² készül öthónapos északi vándorlása során. Hasonló alkalmakon új mecénásokat és fizető tanítványokat szerez iskolája számára¹³. A nagy elődök is hasonlóan működtek, pl. Szógi¹⁴, akit valóban az úton ért halála, ahogy nemsokára, mindössze öt évvel az *Oku no hoszomici* után Basót is.

Költészete, élethosszan folytatott kutatás a helyes életvitel után. Ehhez elmerül a sintó, a taoizmus és a zen buddhizmus tanulmányozásában. Rátalál a *fúga no makoto*¹⁵-ra, az esztétikai életvitel útjára. A szépség záradokának magányos sorsa az övé, amit a természetben fellelhető igazság felkutatására fordít. A középkori gyakorlatot folytatja, miszerint a költészet nem csupán *l'art pour l'art* alkotótevékenység, hanem lényegében a megvilágosodás irányába vezető vallásesztétikai diszciplína. Az elme összpontosítása, a lélek kiegyengetése, folyamatos próbatétel. E törekvés fókuszában az én, az ego elvesztése áll, ennek gyümölcse a *makoto* (eredetiség/őszinteség), fontos fogalom a sintóban, konfucianizmusban és a buddhista hagyományban is. Az ego kiküszöbölésével maga a „tárgy”, szólal meg, amely többé már nem „tárgy”, hiszen megszűnt az alany és tárgy megosztottsága. A természeti teremtetőerő, a taoista tanításban – *dzóka* – manifesztálódik, amely híján nem születhet haiku! Ez a basói hiperrealizmus. Mégsem úgy realista, ahogy azt a nyugati ember általában megszokta, mert nemcsak alany és tárgy olvadnak látásában eggyé, hanem a dolgokat elválasztó tér, sőt időbeli határvonalak is összeomlanak. Épp ettől tűnik nemritkán szürreálisnak.

薬飲むさらでも霜の枕かな – Tél, 1687

kuszuri nomu/ szaredomo simo no/ makura kana

Orvosságot szedni
vándorúton a télbe:
dérlepte párna.

Orvosságot szedni
vándorolva a télbe:
kétszer keserű.

旅寝して我が句を知れや秋の風 – Ősz, 1687

tabine site/ vaga ku o sire ja/ aki no kadze

Árokparton kelj
hogy megismerd a versem:
őszi szél ha zúg.

Szemben azokkal, akik az út fáradalmait – a való élet gyökértelenségét – kényelmes és biztonságos otthonukból pusztán az esztétikai hagyomány miatt idézik, Basó arra utal, amit nagyra becsült elődje Szaigjó szerzetes így fogalmazott meg:

39

都にて月をあはれと思ひしはかずよりほかのすさびなりけり

mijako nite/ cuki o avare to/ omoisi va/ kadzu jori hoka no/ szuszabi narikeri

A fővárosban:

„érzeményünk mily fennkölt!”

Ám holdrévülten,

útközben – az ottani...

híg, agyonütött idő!

„Vannak, kik az emberhorda város-langyában magasztosnak vélik, ha a 'magános vándor' témakörében dalt fogalmaznak, majd művük kiválóságát együtt ízelgetik, érzékenységüket egymásnak kínálják, kelletik.”¹⁶

京に飽きてこの木枯らしや冬住ひ Tél, 1691

kjó ni akite/ kono kogarasi ja/ fujjudzumi

Városviseltem...

hervasztó jeges szél lesz

téli szállásom.

死にもせぬ旅寝の果てよ秋の暮 – Ősz, 1684

sini mo szenu/ tabine no hate jo/ aki no kure

Halni se képes

vándor. Álma határa

ősz alkonyat.

旅に飽きてけふ幾日やら秋の風 – Ősz, 1688

tabi ni akite/ kjó ikuka jara/ aki no kadze

Úttörődöttem,

vajon hány nap múlhatott?

Ősz szélzúgás.

旅人と我が名呼ばれん初時雨 – Télelő, 1687
tabibito to/ vaga na jobaren/ hacu sigure

40 „Vándor”! Imígyen
surrogd a nevem szerte:
első ónos eső!

„Zarándok”! Ekként
surrogd szerte a nevem
első ónos eső.

A *tabibito* elsődleges lexikai értelme vándor, Basó esetében pontosabb, ha zarándokként értelmezzük, hiszen esetében a vándorlás többszörösen összetett zarándoklatot jelentett. Zarándoklat a buddhista szerzetes köntösében, a nagy elődök nyomdokának újra járásában, illetve a költői látás élesítésének, az önismeret elmélyítésének zarándoklata. Ám üzleti utazó is, akinek portékája a verscsinálás mestersége, amellyel fenntartja magát.

冬の日や馬上に氷る影法師 – Tél, 1687
fuju no hi ja/ badzsó ni kóru/ kage bóshi

Télvízi napfény.
Lovam hátára dermedt
egy remeteárny.

蚤虱 馬の尿する枕もと - Nyár, 1689
nomi sirami/ uma no sito szuru/ makura moto

Tetű, poloska,
éppen a ló is csurgat:
fűpárnám tája.¹⁷

A költő szállása körülményeiről számol be, miszerint együtt hálhattak az állatokkal, azaz az istállóban nyertek elhelyezést éjszakára. Valójában ez elég valószerűtlen, inkább a vándorlás nyomorúságának a toposzát halljuk megszólalni.

憂き節や竹の子となる人の果て – Nyár, 1691

uki fusi ja / take no ko to naru / hito no hate

(szomorú/csomó/metszőszó/bambusz/birtokjelző/gyermek
/válni valamivé/ember/ birtokjelző/vég)

41

Szomorú csomók
bambusz gyermeke vagyunk
a lét határa.

Bütykös kéz és láb:
a bambusz gyermekei.
Emberi távlat.

A vers a Szaga naplóban¹⁸ – 1691 04.18–05.04. – található, mely időszakot tanítványa vendégeként Mukai Kjorai¹⁹ kiotói Rakusisa²⁰ nevű házikójában töltötte. Eközben lelt egy bambuszligetben Kogó²¹ sírjára. A kotoművész leány és a császár szerelmi tragédiája a Heike-regényben²² szerepel. Basó elboronghatott a sors kiszámíthatatlanságán és a múlandóságon, amit e talányos, többféleképp értelmezhető versben fejezett ki.

A megfejtést nehezíti az *'uki-fusi' engo*²³, amelyet vakánál egyezményesen a bambusszal kapcsoltak. A főnévi szóösszetétel bánatot, melankóliát (*uki/ui 憂*), s a bambusz gyűrűit, csomóit (*fusi 節*) jelenti. *Take no ko* – bambusz gyermeke – (竹の子) a bambusz fiatal, jóízű hajtása. Ily módon a vers értelmezhető akként, hogy a bambuszban nyugvó Kogó történetén lamentáló költő megállapítja, „ennyit kínál az emberi sors: a hamvak bambuszhajtássá váltak”. Ám a „szomorú” bütyök/csomó képből indulva, amivé a bambusz „gyermeke” válik hétmorás sora felfogható akként, hogy hasonlóan a „felnőtt” bambuszhoz az ember is „szomorú csomós/bütykös” lesz, mert mindössze ennyi jut távlatául. Ilyen interpretáció különösen lehetséges lenne, ha a vers létrejöttének körülményei ismeretlenek volnának. Ám ezek ismeretében az első fordítás állhat közelebb Basó gondolatához. Ilyesmin töprengve némileg világossá válhat, hogy miért nyújt oly keveset, mitől annyira lapos és gyöngö a nem japán „haiku”. A kulturális és nyelvi hagyomány hiányában rejlő okokon túl talán épp azért, mert nem a természet szilárdabb talajából sarjad, hanem legtöbbször spekulatív, kiagyalt fogalmi alapon billeg. Meglátásomban a haiku erőssége a pillanat zsigeri megragadásától mutat(hat) – nem kötelezően! – a transzcendencia felé és szinte soha nem fordítva.

Az emberi sorsot illető véggel és határokkal Basó haikuja felidéz számomra egy vakát a 9. századi költőnőtől Ono no Komacsitól. Komacsi költészete rabul ejtően mély, vallásos, erotikus és szépséges, kisszámú²⁴ fennmaradt vakája közt kedvencem a búcsúverse:

あはれなりわが身のはてやあさみどりつみには野邊のかす
みとおもへば

avare nari/ vaga mi no hate ja/ aszamidori/ cui ni va nobe no
/ kaszumi to omoeba

42

Beleborzongtam
létezésem határán
a fakó kékség.
Vélhetően pára a
kertek lebbenő végén.²⁵

雲とへだつ友かや雁の生き別れ – Tavasz, 1672
kumo to hedacu/ tomo kaja *kari* no/ ikivakare

Felhőbe tűnő
barátok. Mint vadlibák:
örökre válunk.

Vagy?

Felhőbe vesző
barát. Elválunk-e végleg
mint a vadlibák(?)

Enigmatikus e 29 évesen lejegyzett, rendhagyó mora számú (6-7-5!) haiku.

Tanakodtam, hogy a zárt rendben vonuló vadlibák ugyan miért válnának el örökre, ha felhőbe érnek? Olyasmire utal-e Basó, hogy a felhő a tudatlanság homálya, amelyben az alany elhiszi, hogy ő – ego – külön létezik a „más”-tól, miközben szubjektum és objektum csak a tudatlanság – felhő – délibábjai? Úgy a buddhista, mint a taoista tanítás radikális non-dualizmust állít, amelyben a dolgok külön-valósága látszat. Gyanítható, hogy Basó ismét homonimát kapcsol össze: a *kari* hangalak jelent vadlibát 雁 vagy ideiglenest 仮. Míg *Ikivakare*: elválni egy életre; vajon titokban ezt cáfolja a Mester? Eként a haiku átfordul önmaga felszíni, „első” értelmének ellenkezőjévé: éppen arra utalna a búcsúzkodó költő, hogy nincs ok bánkódnia hiszen nincsen elválás: a barátok együtt maradnak örökre?

Továbbá értelmezhetem akként is, hogy aki az *itt-és-mostban* jelen van, annak e valóságon túl nincs más; a felhőből kiérve, a jövőben a találkozás vagy nem találkozás pusztá ábránd, haszontalan képzelgés: tudatlanságból adódó tévelygés. Ám az *itt-és-mostot* másfelől, azaz a jelenidő egyedüli valóságaként értelmezve, a felhőtől eltakart társtól valóban örök az elválás.

病雁の夜寒に落ちて旅寝哉 Ősz, 1690
jamu-gari no/joszamu ni ocsite/ tabine kana ²⁶

Halódó vadlúd.
Éji hidegbe zuhant
vándorló álmok.

43

しばらくは瀧にこもるや夏の初め Nyár, 1689
sibaraku va/ taki ni komoru ja/ ge no hadzsime

Röpke időre
elbújtat egy zuhatag:
Nyár. Elvonulás.

A harmadik strófa jelentése kettős, egyfelől „nyárelő” másfelől kilencven napos nyári szerzetesi diszciplína, amikor hegyi magányban folytatnak aszkétikus gyakorlatot. Basó utóbbival kokettál ebben a haikuban, bár ő csupán röpke időre rejtőzik el a vízesés hulláma mögött, hiszen folytatnia kell vándorlását, ami az általa képviselt spirituális hagyomány védjegye.

Új Forrás 2021/6 – Macuo Basó – Villányi G. András: Otthona és szemfedője: az út

¹ *Oku no hoszomicsi* 奥の細道 *Szűk ösvény a messzeségbe* Basó 1690-es leghíresebb vándorútja, tulajdonképpen zarándoklat Szaijgő nyomdokán, halálának 500. évfordulójára.

² *mudzsó* (jap) 無常 A minden létező dolog állandótlan természetével kapcsolatos buddhista tanítás.

³ *avidyā* (szanszkrit) अवदिया Tudatlanság, egész pontosan a Négy Nemes Igazság ismeretének hiánya.

⁴ *du kha* (szanszkrit) दुःख, Szenvedésnek fordítják, ám így nem pontos. A létezés nem kielégítő természete.

⁵ *haikai* 俳諧 A *renga* – verslánc – komikus, vernakuláris változata, melynek Basó lesz a legnagyobb mestere.

⁶ Csuang-ce: Szabad kóborlás

⁷ *hagi* – Bokorhere

⁸ *karu ā* कर्तुणा (szanszkrit) – Együttérzés, részvét. Fontos eleme a buddhista spirituális diszciplínának.

⁹ *jugjó hidzsiri* 遊行聖 Helyhez nem kötött, vándorló „szent ember”. Létezik úgy a sintó, mint a taoista, buddhista hagyományban.

¹⁰ A sintóisták szentélyben (*dzsindza* - 神社), a buddhisták templomban (o-tera -お寺) gyülekeznek.

¹¹ *Nodzarasi kikó* 野ざらし紀行

¹² *kaszen* 歌仙 Verslánc, amelyet csoportosan írtak, harminchat váltakozóan hosszú-rövid strófából áll.

¹³ *Sófú-haikai* 蕉風俳諧 A Basó-iskola haikai stílusa.

¹⁴ *Szógi* 宗祇 Kiotói Zen szerzetes 1421-1502, a Basó előtti *renga*-költészet (連歌) – összetett szabálykódex alapján többek által komponált verslánc – nagy alakja.

¹⁵ *fúga no makoto* 風雅の誠 Az esztétikai kreativitás eredetisége, amely egységben áll a *dzóka no makoto*-val 造化の誠, azaz a természet immanens teremtőerejével.

¹⁶ A Szaigjóval kapcsolatos megjegyzés forrása: Villányi G. András 2011. Tükröződések. Scolar Kiadó p.110.

¹⁷ Szójáték a *sito szuru* (vível) ige, mert a haiku a *Sitomae no Szeki* prefektúrákat elválasztó határállomásnál született.

¹⁸ *Szaga nikki* 嵯峨日記 1691

¹⁹ *Mukai Kjórai* 向井去来 1651-1704 Basó fontosabb tanítványainak egyike.

²⁰ *Rakusisa* 落柿舎

²¹ *Kogó Takakura* császár kedvelt szeretője volt. Tragikus történetét a *Heike*-regényben jegyezték le.

²² *Heike monogatari* 平家物語 a 13. szd-ban keletkezett háborús krónikák gyűjteménye.

²³ *Engo* 縁語 szemantikailag asszociatív szókapcsolat.

²⁴ A 18 fennmaradt Komacsi-verset és a költő bemutatását lásd: Villányi G. András 2016. *Ono no Komacsi*: a 9. századi Japán szépsége in: Új Forrás 5. p.13

²⁵ *Sinkokinsú VIII/758* A kertek végén a „pára” a krematórium füstje.

²⁶ Vitatják, hogy a 病雁 összetett szót (beteg lúd) „*jamu-gari*” vagy „*bjógan*”-ként olvasta vajon Basó. A jeles Basó szakértő prof. *Hori Nobuo* 堀信夫 az előbbi változat mellett érvel.

KÉT CSOKOR HAIKU* 45
ÉSZAK-AMERIKÁBÓL

George Swede

tele vagyok
jó ötletekkel
súlytalanságállapot

ablaktalan iroda
a légy
szemüvegemnek zúg neki

sokáig túlóráztam
a hosszú folyosón
összeakadok magányommal

ma viszik a papírszemetet
a kukából kifityeg
a félbehagyott vers

friss hó a kerítésen
magasítás
bőbeszédű szomszédom ellen

felhőtlen hajnal
a sárvédő horpadása
ragaszkodik sötétjéhez

alkonyi folyó
nézem, hogyan hömpölyög
szemembe a sötét

barlangszáj
sikoly
túl hallóképességemen

46 perzselő hőség
hosszú árnyékom
hiábavaló

megtorpanó kéz
hol a választékom
kérdi a fodrász

feneketlen kút
némaságba fült
önteltségem

vonat a kísértetvárosba
a történész
menetiránynak háttal foglal helyet

Michael Dylan Welch

a sarki hittérítő
Bibliát tartó kezével
mutatta merre menjek

első hideg este
égett porszag
a fűtőrácsból

téli fészekmeleg
székek karéjban
az irodalmi est után

vége a késő esti filmnek
felenged
a kanapé rugózata

tavaszi napsütés
a hullámvasút tetején
igent mond a lány

sziromeső virágzaskor
az elsuhanó luxusautóban
felhúzzák az ablakot

a sziréna elhallgat
a letakart test mellett
ugróiskola

csillagos éj¹
festőképzősök próbálkozásai
az utcai szemétkosárban

hőhullám
püffed
a fogkrém is

gyorsétterem
a kopasz törzsvendég
hajszálat talál a levesben

ázott alkalmi árus
ernyőkészlet
eladva

a tolvaj
ítélethirdetés után
lopva megpuszilja ügyvédjét

**Válogatta, fordította és jegyzetekkel ellátta:
Szilágyi Mihály**

* Miközben világszerte elterjedt, egyes költőknél fellazult ez az ősi japán versforma. Nem feltétlenül ragaszkodnak 17 szótagos hosszúságához és 5/7/5-ös tagolásához. Ami változatlan: háromsoros, rímtelen és tömör. Műfajként kibővült a témaválasztéka: az évszakok, a természetközelség mellett megjelentek a városi életképek és az önreflexiók.

¹ utalás Vincent van Gogh *La Nuit étoilée* (Csillagos éj) című festményére

48 Dukay Barnabás

(részlet egy sorozatból)

virágzó faág
vörös alkonyi fényben.
futótűz világ.

már más világ van.
hang, kép, íz, szag, érzés, gond;
még nincs másvilág.

régi temető.
madárének hívogat,
lélekvezető.

ragyogó sárga,
harsogó zöld. szárnyütés.
guruló vízcsepp.

szélszántott folyó,
homályló felhőutak.
ülni egy kövön.

csillaghajnal sug,
északi éjszaka íz,
napszállta érint.

A színpad díszítését Hokuszaira bízták
Ismerve a darabot, rögtön munkához látott
A történetben egy éjjel Edóra támadnak

a rémek, földúlják a várost, és csecsemőtől
a vénasszonyokig, ölik, pusztítják a nőket
hogy szakadjon meg az élet, vesszen el a város

Mert ölelgették a bűnt, s megvetették a békét
Megrontották a természetet, sokat hazudtak
Nem tisztelték az életet, a nagylelkűséget

Azonban Icsi, a samuráj, szerelmét védve
szembeszáll a szörnyekkel / tudja, hogy a pirkadat
győzelmüket hozza, addig kell végezni velük

különben fekete éjszakákon visszatérnek
nem irgalmaznak / örökös sötétséget hoznak
Edóban nagy izgalommal várták a premiert

Híre ment, hogy Hokuszai mozgó díszletei
és különleges fényjátékai kivívhatják
a rémek bosszúját, és rátámadnak az esti

bemutatóra / a nézőtér lázasan izzó
kíváncsisággal zúgott / az alkonyat parázsló
fáklyákat lobbantott / a zenekar baljóslatú

zörejekkel hangolta a feszültté váló és
elbizonytalanodott közönséget / a színpad
mélyéről ezer ragadozó madár tört elő

Véres tollak szállingóztak a kavargó szélben
A nézők felugráltak, kiabáltak, sírtak és
jajongtak / és mintha a föld is megmozdult volna:

szikrát hányva lángnyelvek robbantak a magasban
Már-már pánikká fokozódott az izgatottság
amikor a füstös homályból előtűnt Icsi

50 a hős szamuráj / a fiatal színész növendék
megtévesztő azonosulással játszott
szerepét, idézve Anada, a győzhetetlen

szamuráj emlékét / a nézőtér visszafojtott
remegéssel követte a kiszámíthatatlan
eseményeket / Hokusjai hatásosan bánt

az árnyakkal, tükrökkel, tüzekkel, függönyökkel
A harc csúcspontján a rémek tombolásba kezdtek
a nézők a kijáratot keresték / a színház

csataterre vált / poklok örvénylő torka megnyílt
a szenvedők válogatás nélkül hullottak a
mélybe / vakon botlott az irgalom fénye / Icsi

szinte elveszett / Hokusjai fegyelmezetten
állt a háttérben / eddig minden terv szerint haladt
Ám ekkor a nézők közül kiemelkedett egy

alak / hirtelen döbbsent csend támadt, a zenekar
üresen csengett-bongott, elhalkult / a kulisszák
és az állványok árulkodóan nyikorogtak

Icsi karja megállt a levegőben / „Anada!” –
zúgott tompán a tömeg / s a legendás szamuráj
már a színpadon állt / fényes kardja megvillant és

nem tétovázott, rárontott a papírszörnyekre
pillanatok alatt összetörte, szétvagdosta
Hokusjai díszleteit, óriás képeit

Moccanni sem mertek, némán várahoztak míg a
lassuló, művészi kardcsapások megnyugodtak
Anada fenséges mozdulattal a tokjába

csúsztotta fegyverét / hátsó sorokból úgy látszott
megtántorodik, pedig inkább kihúzta magát
és büszke léptekkel eltűnt a romhalmaz mögött

Izgatottan sugdolódtak / néhányan a félbe-
vágott előadást éljenezték / zavarodott
feszültségben, nyugtalan lélekkel tértek haza

51

Hokusjai bölcs fájdalommal felmérve a kárt
Anada nyomába eredt / otthon nem találta
de emlékezett egy régi találkozásra

a kikötőben / ott szeretett ülni, egy villám-
ütött cseresznyefának dőlve / le is rajzolta
őt a fa alatt / könnyen rátalált a sötétben

A fa, kiheverve a villámcsapást, virágba-
borulva világitott Anada fölött / alig
élt / kardját mellkasához szorítva, elhalóan

súgta: „Te vagy, Kacusika?” – „Én vagyok, szamuráj”
„Látod, becsaptál engem, nagy, hamis művész vagy te”
„Ez csak játék, a *valóságban* te vagy a nagyobb”

ANADA Ki tudja, mi a *valóság*, Kacusika?

HOKUSZAI Az élet a valóság

ANADA És az álmaid, a fantáziád, nem valóság?!

HOKUSZAI Másolatok

ANADA Mégis életre kelnek

HOKUSZAI Velünk együtt meghalnak

ANADA Akkor velünk maradnak!

HOKUSZAI Nem tudjuk

ANADA Dehogynem

HOKUSZAI Önmagunkkal hadakozunk

ANADA Mert nincs rendben bennünk valami, bűnösök vagyunk

HOKUSZAI Ez ellen küzdünk mindannyian

ANADA Nekem nem sikerült

HOKUSZAI Mi a bűnöd, szamuráj?

ANADA Elhagytam az asszonyomat, kárhozatba taszítottam.

Fontosabb volt a harc, a dicsőség, a hiúság, a hősiesség. Nem tudtam
megvédeni őt

- HOKUSZAI A városért vívtál, miértünk!
 ANADA Megmentettem a bűnt a bűnhődéstől
 HOKUSZAI A szenvedés kiveti magából
 ANADA Megöltem a becsületemet
 HOKUSZAI Visszaszerezted a városét
 ANADA Miféle becsület ez?
 HOKUSZAI A bűntudat becsülete
 ANADA Te művész vagy, én halott
 HOKUSZAI A művészek is meghalnak
 ANADA De műveikben visszajárnak. Akik eltékozták életüket,
 örök halottak lesznek
 HOKUSZAI Bízd a sorsra
 ANADA Mást már nem tehetek
 HOKUSZAI Az asszonyok meggyógyítanak
 ANADA Méltatlan vagyok rá
 HOKUSZAI Engedd el a kardod
 ANADA A lelkem ez a kard
 HOKUSZAI Megfestelek a kardoddal Anada, mindenki látni fogja
 ANADA Kacusika...!
 HOKUSZAI Mondjad szamuráj
 ANADA Most, most... meghalok –

Kardjával együtt lassan Hokuszi felé dőlt
 Langyos, simogató, füstszagú szél éledezett
 Némán zuhogtak rájuk a kékesfehér szirmok

(Hokuszi rajza Anada sírján)

Öreg ágaknak
 törékeny virága hull
 Fához hú marad

LISSZABON ELVESZTÉSE

(Fernando Pessoa búcsúja)

A tenger, az ég
egy nyugodt vonal
Hátam mögött a

város / emberek
hívnak, üldöznek
Szerkesztem őket

Kicserélgetjük
egymást magunkra
De ma nélkülük

búsulok, iszom
papot se hívok
Utolsó napom

ez a délután
Utolsó versem
ez a néhány sor

Üvegbe zárom
Vízre bocsátom
Azt hihetik majd

hogyan elpusztultam
Van még jó néhány
üres üvegem

Hiába ittunk
együtt, magányos
versek ezek mind

Ha száz év múlva
partra vetődik
ki leszek én már!

Lisszabon sem fog
emlékezni rám
A ma esti kéj

elringat tenger
illatával / az
utcák ölelnek

minden kocsmában
szerelmek várnak
Nem oldottam meg

semmit / álarcot
húztam magamra:
ne vegyék észre

arcomra égett
szégyeneimet
A tenger, az ég

egy verssor marad
Viszi az üveg
Nagy voltál ma is

(Istenáldjonfer-
nandopessoa
holnapisgyere)

----- ez végett mi akkor mán a Mester utcába' laktunk, de mindenki a Hallerba járt balhézni, csomó telepi kölkök ott lakott, emlékszem, az a színész is, már suhancként is akkora volt, mint egy szekrény, de szkan-

54 Sztaskó Richard

BALZAC

derba' sose tudott lenni, a Tinódiba jártunk focizni, sulí után mindenki ott lebzsett, a fenének volt kedve hazamenni, szóval, csukott szemmel is gond nélkül

fölküldtem a ficakba a bőrt, és ha kéred, most hetvenévesen is bármikor a pipába teszem neked, hidd el, imádtak a csajok, minden délután más jutott az ujjaimra, hát nem volt olyan, akít ne tekertem volna meg, persze ma már lassabban megy a tempó, de tudom jól, mi kell az ilyen macáknak, a lényeg, hogy tudjon főzni, finomat és eleget, az a baj, hogy a mai lányok azt se tudják, mi a dolguk a konyhában, egy egyszerű rántotta kifog rajtuk, a múltkorít is azé' dobtam ki, mer' odaégette a szélét, apám mekkora bunyók voltak a Hallerba', te fiam, olyat még nem szagoltál, az biztos, és pusztá kézzel, nem ám anyámasszonykatonájá módjára simogatva az arcot, nem, keményem, férfiasan, hidd el, ha arról lenne szó, én bárkit padlóra küldenék, az a színészgyerek is miattam szívta föl magát annyira, nem akarta, hogy úgy emlegessék, a puhány telepi srác, szóval akárhogy is nézzük, nekem köszönheti, hogy lett belőle valaki, hogy vitte valamire ebben a kibaszott életben, már bocsánat, és ha egy valamit meg akarsz tőlem tanulni, fiam, akkor az az, hogy valamire vinned kell az életben, még akkor is, ha vért kell érte hugyoznod nap mint nap, persze jutott idő a szórakozásra is, a Csaszí mögé jártunk, akkoriban így hívták, bálozni, persze mindenki tudta pontosan, miről is szól ez az egész, némelyik bige úgy tudott táncolni, hogy attól ketté állt a kiskamaszok füle, a nyálunk csorgott, ha megláttuk azokat a szoknyás lábakat, apám, el se hinnéd, úgy éreztük magunkat, mintha már a hetedik Mennországban járnánk, egy ötös volt a beugró, abból három a fogyasztás, Bambi meg ilyenek, a hülyének is megérte, és ha otthon a faterral ledumáltad a dolgot, nem volt gond a kimaradás, persze engem se kellett féltetni, úgy táncoltam, hogy menet közben elélveztek a csajok, és még akkor is remegett a térdük, amikor visszakísértem őket az asztalukhoz, egyébként nem vérvételre jöttem, hanem a receptekér' meg alá kell írnom valami nyilatkozatot, azt mondta a Gabriella doktornő, hogy ő ma reggel nem lesz bent, a Szilvivel is el tudom intézni, szóval olyan sokat nem kell, hál' Istennek, itt ücsörögnöm, csak bemegyek és kijövök, ebben a maszkban meg úgy érzem magam, mint valami kutya, az első alkalommal letépem a pofámról, nekem senki se akarja megmagyarázni mit és hogyan tegyék, igaz a százat már nem olyan gyorsan

futom, mint fénykoromban, tudod, jobb szélső voltam sokáig, aztán föltoltak előre, és nem volt az a védő, aki megállított volna, szinte bérelt helyem volt a nemzeti tizenegyben, de nem úgy alakult, sajnós, fiam, sokszor nem úgy alakul, ahogyan alakulnia kellene, de én most hetvenévesen is, ha nem hiszed, itt az igazolványom, születtem 490724, az apám ács volt, az anyám mosónő, és mindketten itt laktak, még a születésem előtt, a szomszédban, a Ferenc téren, csak akkoriban több volt a fa meg a macskakő és kevesebb a bolond, de mondom, én most hetvenévesen is odarakom neked a labdát, ahova kéred, ha kell, úgy alányesek, hogy a végén a fejed búbján is megáll, csak hát van ez a kurva bot, má' bocsánat, de ne tévesszen meg, látom a szemedet, mosolyogsz, ez csak azért kell, mert néha rendetlenkedik a csípőm, főleg, amióta elromlott a lift, és az a takonyképű nem hajlandó kihívni a szerelőket, me' spórolni akar, mielőtt beindulna a fűtési szezon, hát ha így folytatja, esküszöm, a temetési költségein kell majd spórolnia, komolyan mondom, Balzacnak volt igaza, én vele együtt tartok abban, mikor azt mondja, az ökördolga, hogy türelmesen húzza az igát, a madaré, hogy gondtalanul éljen, persze jövő hónapban nekem is kell jönnöm vérvételre, hála a Magaságosnak, nem lesznek sokan, amióta ez a járvány van, nem kell idegeskednem azon, ki van előttem, ki meg mögöttem, szerencsére az értékeim rendben, hemoglobin, plazma, bilirubin, a koleszterinem néha ingadozik, de alapjáraton rendben, a vizeletem is korrekt, azt régebben csak kéthavonta kellett, de a legutóbb magas volt az ammónia, azt mondta a Gabriella doktornő, hogy az az alacsony szénhidrátbevitel miatt van, egyébként a doktornő is csinos teremtés, csak hát férjezett, és ez kevésbé bocsánatos bűn, nem úgy, mint templomból lopni, emlékszem, kanyi kis suhanc voltam, mikor a Szabadi Jocóval a Bakáts téri plébániára jártunk zsebezni, az öregasszonyok azt se tudták odahaza, miért van kevesebb apró a bukszában, mint amivel elindultak hazulról, később már a perselyeket is megpróbáltuk fölfeszíteni, de csendben kellett dolgozni, elhiheted, annak azért van hangja, ha odakoccan a feszítővas, a végén mán az Egyetem térre mentünk, de kiszagolták a dolgot, egy fiatal pap kergetett el bennünket, elhiheted, fiam, semmiféle irgalom nem volt a tekintetében, tisztán emlékszem a szemekre, sebaj, nem nagy ügy, aznap délután nem ittunk Bambit a Kinizsi parkban, és a strichelő csajokat se firtattuk, pedig némelyiknek, mondom, olyan csöcse volt, már bocsánat, meg valaga, hogy ma egyet se látsz olyat, szóval nem ám csontosak, mint a mostaniak, és ha nincs rajta fogni való, ha nem tudom gyömöszködni, kalap-kabát, ahogy a Hallerba' mondtuk egykor, de az a ház a Mester utcában, ahol fölöttem, már nincs meg, régen elbontották, tudod, ócska, egyemeletes bérház volt, keramitkockás belső udvarral, szarni is a közösbe jártunk, de

fogni kellett az ajtót, nehogy rád nyisson valamelyik szomszéd, emlékszem, kisiskolásként szeles napokon azon izgultam, be ne dőljön a reterát oldala, mondta is mindig az öreg házmester, a Dzsibu bá', hogy az egészet föl kellene aprítani egy éles baltával, keményöklű cigánypali volt, sok trükköt mutatott, hogyan küldjél valakit padlóra egy állcsúcson elhelyezett jobbegyenessel, igazi tróger volt, de valaha muzsikálásból élt, állítólag úgy húzta a vonót, mint a környéken senki, csak hát hirtelen haragú volt, és nem tudott itthon érvényesülni, mocskos egy világ volt, bár a mostanit se tartom többre, főleg ami a fiatalokat illeti, ha kell, ha nem, mindegyik csak követel, de tenni semmit se tenne egyikse', szégyen, azt meg senki ne mondja, minden rendben, örülj neki, hogy nem az SZTK-ba' vagyunk, ott, apám, néha még rosszabb, mintha befektetnék az embert valami lerobbant kórházba, bizony keresztet vethet magára az, aki nem nyúl mélyen a zsebébe, és nincs nála tömött boríték, ahogy belép a rendelő ajtaján, sajnos így állunk, szerencsére nekem már nem kell a hálapénz miatt aggódnom, tudod, fiam, a respekt sokat számít, szájkosár ide vagy oda, amíg nem vágják magukat haptákba előtted, addig semmit sem érsz, persze ez nem megy magától, a tiszteletet ki kell érdemelni, engem például egyáltalán nem izgat, ki mit gondol rólam, s ha netán magad elé engednél, mert neked végső soron nem is olyan sürgős ez a vérvétel, csak mosolyognék és megköszönném, de nem fogadnám el, mert én tudom, hol a helyem, és ha mások is tudnák, meddig ér a takarójuk, sokkal kevesebb gondunk lenne egymással, az én időmben elegendő volt két-három bikás pofon, a környékedre se jöttek többé, császár voltam, hallod, a Haller császára, ettől a maszkos vén fasztól, má' bocsánat, minden csaj állva hugyozott, de tényleg, ha meghallották a nevemet, esküszöm, nem túlzás, igaz, hetvenéves vagyok, és már a lábam se a régi, de ha bemegyek a Tabdiba, szó nélkül elém rakják a kevertet, és a kisfröccsöt se kell kérnem, az is ott terem a pulton, nagyon jól ismernek engem, ha végzel itt a Szilvikével és én is a papírjaimmal, biztos lecsoszogok a kocsmába, attól te ne tarts, hogy én kiszáradok, amíg nyitva lehetnek, én megyek, ha bezárnak, ki tudja, mit hoz a holnap, de az a világ még nem jött el, tudom, mi a dörgés, és ha valamire vinni akarsz, akkor el kell érned azt, hogy ne te fészengj mások előtt, hanem mások fészengjenek előtted, a jó Isten majd úgyis megáld, és csak okosan, én kivárom a soromat, nekem ez az egész már egyáltalában nem sürgős -----

A téren hangos szárnycsattogással felröppen egy galambcsapat, és tesznek egy kört a szökőkút körül a fényben. Mi riasztotta meg őket? Mért kell mindig körben repülniük? Egyáltalán, mért gyülekeznek mindig csapatokban, amikor képesek akár halálra csip-

Csikós Attila 57

kedni egymást egyetlen morzsa felett? A rohadékok. Egy eltévedt madár nem tartott a többivel, az erkélyem korlátjára száll.

Te vagy az egyéniség, gondolom, a kíváncsi, a tudós, a művész, a felfedező.

ÖSZVÉR

(regényrészlet)

Az ostoba tekintetedből látom, hogy magad sem tudod, milyen csodálatos dolgot vittél végbe, nem követted a röppályát, az *életpályát*, az előmenetelt, valami felkeltette a figyelmedet, és megnézted, milyen, mi az, mit jelent, te szerencsétlen, te buta, te oktalan állat, és nem is tudod, hogy legszívesebben kitekerném a nyakad.

Szétronszolódtunk, mint a nyelv. Legfontosabb érzéseinkre nem találunk megfelelő szavakat, nyomorultul krárogunk csak, ellopott, csonkolt, meggyalázott kifejezésekben élő nyomorult egy generáció vagyunk, szó nélkül hagyjuk ideáink pusztulását, és ha naponta fel is tesszük a kérdést, miért?, miért hagyjuk?, ha a rosszat nem látjuk rossznak, mert annyira félünk a rossztól, akkor hogyan láthatnánk, mi a jó?

Gyűlöllek, Anikó.

Magad gyűlölöd, Iván.

Nem reagálok, tudom, csak provokál.

A galambot bámulom. Menj el, röpj el innen!, itt nem szeretnek. Bámul, a fejét forgatva, két gombszemével innen is, onnan is megnéz. Ártatlan tróger. A madártan négere. Mielőtt megszeretném, vége a misének, és megszólalnak a templom kibaszott harangjai. Elröpi. Csatlakozik. Ha kell, megöli majd a társát, hogy egyen. Most csak tett egy kísérletet. Ironikus, hogy épp ott próbálkozott, ahol csak undort tud ébreszteni. Minden nagy eszme ironikussá válik egy idő után.

Gyűlölös?, na ne mondd! Haha! Azért megbasznál, ugye?

Anikó nem semmi. Minden kommunikációs panelt bevet. Ígéret, sérkentés, lealacsonyodás.

Eszem ágában sincs.

Felém kapja a fejét, és felnevet.

Nem hiszem, nem hiszek neked, sosem szeretted a lezáratlan ügyeket, és én vagyok a te nagy, *neverendinged*, azt hiszed, nem tudom?, ez a sztori az egyetlen biztos pont az életedben, csak ezzel kapcsolatban nincsenek

kételyeid, mert egyébként mindennel, minden döntéssel, eredménnyel, odáig megyek, mindegyik terveddel kapcsolatban tele vagy bizonytalansággal, hogy ez most akkor jó?, vagy inkább nem jó, az egész életed, hogy kivel találkoz, kivel *merj* találkozni egyáltalán, hogy akivel találkoztál, vele
58 hogyan beszélj, és utólag, hogy sikerült-e megnyerőnek maradnod, nem voltál-e sok, vagy kevés, nem bántottad-e meg?, az egész életed egy merő latolgatás, hezitálás, elemzés, és ez nem az elbizakodottság ellentéte, nem, ez betegség, bébi, beteg vagy, infantilis és border line személyiség, tudod, mennyire meglepődtem, amikor megláttam azt a feliratot a fürdőszobában?, te becsajoztál, bébi?, ez hatalmas!, már az nagy dolog, hogy velem bevállaltad ezt az utat, de hogy aztán felszedj valakit, soha életemben nem néztem volna ki belőled, de *részpekt*, szívből gratulálok, még ha ez nem is változtat semmit a lényegen. Egy darab szar vagy.

Jól adja, meg kell hagyni.

Félséggel a komódon ül, lábai kis terpeszben, magassarkúja orrával támaszkodik a földön, bokája megfeszül, és hogy megjelenése mégis oldottnak, talán természetesnek tűnjön, kezét lágyan az ölébe ejtve tartja, lötyög-teti a borát, egész kicsit előre is hajol, kigombolódott blúzából majd kiesnek a mellei. Merész, már-már kacér tartását ellensúlyozza komoly, sőt szigorú tekintete. Mint egy tanszékvezető a pszichológia szak záróbuliján.

Tökéletesen igazad van, mondom, és leülök vele szemben a fotelbe. Az ágyékával egymagasságban van a fejem. Hátra dőlök, de nem teszek felesleges mozdulatot. Színlelnem se kell. Tökéletesen nyugodt vagyok.

Igazad van, ez biztos valami betegség. A lelkem egyik része, a fele halott. És halva is akart maradni. Hadd valljam meg neked, nekem sem volt semmi tervem vele. Attól félttem, ha felébred, feltör, megjelenik, el fog pusztítani, ahogy az apám tette velem, és ahogy ő aztán végül magát is elpusztította. De most itt van, és jóban vagyunk. Valahogy életre kelt, talán a találkozásunk, talán, hogy leutaztam ide, hogy nem jöttél, talán az, ahogy mondtad, igen, hogy becsajoztam, ki tudja, bébi, de *egyszercsak* itt volt, beszélgetni akart velem. Az apámról, Rólád..., na igen, te és az igen tisztelt eszméd! Tudod, miért nem hívtalak fel akkor?, harminc éve?, mert nem akartam, hogy olyan akarjak lenni, mint te, mert én nem vagyok az a szerencsés típus, akinek váratlanul, mesésen, csodába illően megoldódnak a gondjai, aki az élettől mindent megkapott, aki tizenhét évesen, Sony walkman-nel a fülében Kant maximáit idézgeti a lepukkant városi villamoson, mert számára természetes, hogy az ember addigra már túl van Goethé-n, Nietzsche-n, Kierkegaard-on és Camus-n meg az összes többiekén, én tudod, min voltam túl akkoriban, az életemen, bébi, és kétségtelen, hogy ha nem találkoznánk, jobban mondván, ha nem szeretek beléd, ma nem ülhetnék itt megint, ebben a váltakozó időjárású porfészekben, melynek egyetlen nevezetessége, hogy

időjárása van, kezemben whiskyvel, és a vakvéletlennek hála éppen veled, aki csak úgy ontja magából az *analízist*, és olyan könnyedén mondja rám, hogy border line vagyok, amilyen könnyedén, szinte évődve súgta a fülembe az egyik kioszk bulin, hogy szerinte túl befolyásolható vagyok, de van egy különbség az akkor és a ma között, jelesül az, hogy akkor hittem 59 neked, mert egy szűz kamasz dugni akar, és hát, mint helyesen megállapítottad, befolyásolható voltam, bármibe beleegyeztem volna, hogy lehúzd a bugyid, és éppen ez elől a bármi elől kellett elmenekülnöm, és kitépni a noteszemből a kibaszott telefonszámodat.

Kisütött a nap. Tényleg prospektusba illő ez a hely!

Nem tudom, hány óra lehet, de kezdek megéhezni.

Anikó kábán mosolyog, és valami olyasmi van az arcára írva, hogy „szerencsétlen, senkiházi pöcs!”, de úgy vélem, ez leginkább azzal magyarázható, hogy nem segítetek „elszökni”, illetve, hogy nem tud rávenni (!) arra, hogy *segítsek* „elszökni” neki, hogy semmi hatalma nincs egy férfi felett, és hogy már magasról szarok az általa imádkozott Kant maximáira is.

Eddig még csak-csak elviselhető volt.

Eddig csak külön-külön fájtak sérüléseink, de nőttek, kiterjedtek és összeértek a fájdalmaink, már nem nő fáj, és férfi fáj, és fehér fáj és színes, és nincstelen, vagy akinek nincs miben megkapaszkodnia, már nem fáj külön a múlt és a ma, magyar és arab és francia és zsidó, egyetlené nőtte ki magát a seb, s együtt lüktet, és fáj, minden, ami él.

Új Forrás 2021/6 – Csikós Attila: Öszvér
(regényrészlet)

– Lecsupasztított játszmákat látok – súgta a varázsgömbnek beillő, öblös boszporhárba Martina.

Ha tárgyilagosan közölte volna, szárazon, mint a fröccs, akkor sem ha-

60 Faludi Julianna

CSAK EGY KONFERENCIA

tott volna másképp. Helga legszívesebben Martinára öntötte volna az erdei-gomba-ragut, amit a pincér finoman egyensúlyozva helyezett éppen a szalvéta sarka mellé. Még hogy játszma. Martina

nem lát ki a pszicho-konstrukcióiból, mintha a játékvonat sínén közlekedne még mindig, ugyanazzal a mozdonyal.

– Azt az érzést próbálom leírni, amikor nem találom a kiutat. Te biztosan sokkal jobban kezeled az ilyesmit, de itt nem a játszma a lényeg, hanem hogy szarul vagyok, és megyek tovább, de akkor újra csak kiakaszt – fakadt ki Helga.

– Mit remélsz attól, ha kimész hozzá? – cserélt helyet a másik széken ülő táskájával Martina.

– Nem hozzá megyek, hanem egy konferenciára. Ott lesz egy fontos kutató. Szeretném, ha megismernének – Martina összeszorított foggal figyelte Helgát, arccsontja hegyesen bökte át a vendéglő félhomályát. Csak akkor enyhült meg, amikor kinézett oldalra a pincér felé, aki éppen az ő levesével billegett feléjük.

– Bemutatom a témámat – Martina a forró levesében úszkáló kenyérdarabra szegezte tekintetét, hogy ne kelljen Helgára néznie, miközben folytatta:

– Mario szerint egyedülálló a perspektívám, nem lehet ilyet találni, be kell mutatnom, maguktól nem fogják elolvasni – Helga az erdei-gomba-raguba mártott kanállal magyarázott, a galuskák lassan tűntek el négyzet alakú tányérfáról. – Rendkívül fontos, hogy ott legyek, hidd el. Nagyon nagy előadókat hívtak meg, és a témámba vágó előadások lesznek. Prof. Mario Battisti ráadásul sok mindenkit ismer, igazi nagy név.

– Miért kell ehhez Mario?

– Nem kell. Csak ott lesz ő is.

– De nála alszol, nem fog leszállni rólad.

– Mások is aludtak már nála, a vendégszobáját kifejezetten a tanítványainak tartogatja. Sőt, állítólag pénzt is adott már kölcsön, mert egy hallgatónak későn fizettek. Sajnos ez egy ilyen szakma, előfordul az ilyesmi. Az ösztöndíj alacsony, az egyéb kutatási pénzekből kevés jut nekünk – magyarázta Helga.

Tíz perccel a beszállás előtt átlépve a kordont Helga magabiztos precizitással megtervezett útitervének megfelelően felszállt a vonatra. Kevesen voltak, így kényelmesen elhelyezkedve elővette a jegyzeteit. Prof. Mario Battisti észrevétlenül és visszavonhatatlanul szivárgott be Helga életébe. Két éve Prágában ismerkedtek meg, amikor a férfi Helgáék kutatócsoportjának meghívására vendéglőadást tartott. A szünetben a konzulense mutatatta be Helgát Mariónak, akivel olyan sikeresen összecsempeszték a gondolataik, hogy Helga felkérte külső témavezetőnek. Prof. Mario Battisti azt ajánlotta, hogy pályázzon ösztöndíjra Firenzében, amiben ő segíteni tud. Helgának azonban előbb el kellene mélyítenie a témáját, ehhez pedig a Firenzében szervezett konferencia remek lehetőséget nyújtana. A konferencia díját a Prágai Egyetem fizette, azonban a szállásra és utazásra már nem maradt keret. Prof. Mario Battisti nagylelkűen felajánlotta lakása egyik szobáját, ahogy más hallgatónak is szokta, hogy kipótolja a sovány prágai ösztöndíjat. Az utazás megszervezése előtt a professzor igényt tartott arra, hogy Helgával rendszeresen egyeztessen a témájáról, illetve a konferencia szervezésébe is bevonta, amiért ugyan csekély összeget fizetett, de legalább pontosan. Helga Prágából tartotta a kapcsolatot a résztvevőkkel, sőt a készülő kiadvány előzetes munkálataiba is besegített. Bár gyakran egyeztettek telefonon, a professzor időnként ragaszkodott a videokonferenciákhoz is. Helga megtiszteltetésnek vette, hogy egyenesen a firenzei kutatócsoport vezetőjével, Prof. Mario Battistivel dolgozhat együtt, aki ráadásul rendkívül közvetlen volt, hamar tegezésre váltott, és magasztalta Helga munkáját. Pár hét leforgása után azonban Helga azt vette észre, hogy a kutatása pontosan ugyanott tart, mint azelőtt, egy betűnyit, egy gondolatnyit nem haladt előre. Ráadásul ahogy közeledett a konferencia időpontja, egyre sűrűbbek voltak Prágában is a napok, és közben Mario egyre több aprósággal kereste meg Helgát. A kutatócsoport megbeszélésén Helga alig győzte a telefonját elnémítva távol tartani Mario záporozó üzeneteit, így végül a push értesítéseket is letiltotta. Mario időnként egy megbeszélés közepén kereste, vagy amikor éppen Jarekkel voltak kettesben. Helga félnapos késéssel válaszolt a férfi hívásaira, Prága védett terület volt, Firenze távoli sziget. Mario időnként több csatornán igyekezett utolérni Helgát, utasítgatva, hogy melyik applikációt töltsse le feltétlen a könnyebb elérhetőség kedvéért, bár ezek szinte mind rajta voltak a lány telefonján. Az egyensúlyozás eleinte kimerítette, igyekezett Mario átküldött cikkeit számon tartani, de a férfi szinte betérítette napjait az együttműködésük által inspirált forrásokkal és saját kiemelkedő tevékenységének gyümölcseivel, a szervezési feladatok mellett.

Helga még el sem utazott, de otthon Jarek máris utálta a firenzei útját. A lány beletörődött, hogy ilyenkor Jarek azt feltételezi, nyilván új szeretője

van a romantikusan romlott Itáliában, és emiatt mosogat pontatlanul, és hogy nem kap figyelmet, bármit is szeretne Jarekkel megbeszélni, hiába jegyezték el a nyáron egymást. Jarek egy multicég leplezetten szorongó fiatal középvezetőjének öntudatosságával élte hétköznapjait, és Helga hó-

62 bortos foglalatosságait elnézően kötötte nyakkendője csomójába.

Az este üresen ásító hűtőszekrény és az elszaporodó porcicák azonban nyugtalansággal töltötték el, csakúgy, mint a vasatlan ingek hófehér halma az ágy tövében. Helga időnként nekiveselkedett, hogy feledtesse Jarekkel a kapcsolatukon egyre mélyebb nyomot hagyó hosszú könyvtári esték, tanulmányi utak és szaporodó tudományos műveltsége fenyegető tankját, de a knédlije ragacsos lett, az ingek ujjja éles, a porcicák pedig elbújtak a felmosóröngy elől, hogy éppen az allergiás Jarekkel incselkedjenek.

– Utálatos vagy – mondta Jarek, amikor Helga szombat este az ajtóban toporogva két kabátot próbálgatott, melyiket vegye fel az aznap esti sörözéshez.

– Nagyon sietek haza – simogatta meg Jarek arcát Helga. – Gyere értem, várni foglak, másfél óra alatt letudjuk az egészet, utána már úgyis csak a pletyka megy.

– Hívj taxit – durcáskodott Jarek hatalmasat ásítva.

A kutatócsoport három korszak után és három óra leforgása alatt sem tért rá a lényegesebb kérdések megoldására, de az interdiszciplináris szövegek összhangzata a helyzetelemzés egyre mélyebb bugyraiból zengett fel. A negyedik korszaknál Helga lemaradt, tudta, hogy a relatív józanság ilyenkor nem az alkohol miatti, hanem az egyéb helyzetekből támadó másnapos fejfájástól menti meg. Helga ügyesen kikerülte a rivalizáló kutatók és a lestrapált doktoranduszok őszinteséghromainak csapdáit, majd észrevétlenül lelépett. Másnap indult a gépe.

Helga szerette Firenzét, a repülőtérről egyenesen a pályaudvarra tartott, csak úgy a hátizsákjával vágott át a városon, mindig újabb zegzugokat fedezve fel. Mario egy kávézóban várt rá a Santa Croce közelében. Reggeli alatt Helga kutatásának ürügyén a férfi nagy munkáiról beszélgettek. Helga szorgosan jegyzetelt, a férfi tudása, úgy tűnt, kiegészítette a prágai kutatócsoport tagjainak felkészültségét. Mario történetei színesek voltak, a férfi sok oldalról közelített, széles gesztusokkal beszélt, és rengeteg Helga számára ismeretlen művet vonultatott fel.

Helga újra és újra hátralépett, szinte az orrában érezte a férfi széles mozdulatainak süvítését. Járásuk sajátos tánc volt, a férfi szorosan a lány mellett, kissé elé lépve haladt, a lány időnként megállt egy-egy lépésre, és a férfi túloldalára kerülve igyekezett növelni a köztük lévő távolságot. Egy megbeszélésre siettek, Mario elhívta magával Helgát is az európai kutatóhálózat következő kiadványának előzetes tartalmi egyeztetésére.

– Helga a messzi Cseh Köztársaságból érkezett – mutatta be Mario a kerekasztal résztvevőinek, akik az érdeklődés megkérdőjelezhetően szakmai irányultságával mérték végig a lány szigorú, kosztümös alakját. A megbeszélés a rendelkezésre álló források elosztásának kérdéskörénél kissé megrekedt, de a szakmai cikkek témái annál több lendületet hoztak, így Helga is javaslatot tett az általa kutatott témakör elemzésére. 63
Hogy mennyire volt messze Prága Firenzétől, az a hozzászólások egy részének hőfokából volt lemérhető.

A megbeszélés után fagyizni mentek, simogatóan sütött a nap. Az aranyló Palazzo Vecchio mellett haladtak, Mario éppen Helga számára szervezett időpontot, hogy a készülő cikkét a megbeszélte kiadványhoz jobban hozzá tudja illeszteni. A Ponte Vecchiohoz érve lemondta a Helga által már megbeszélte szakmai programot egy ifjú kutatóval, Andrea Pontival, akit Mario is ismert. Helgát megdöbbenette, milyen könnyedén telefonál Mario Battisti, közben jelentőség-teljes pillantásokkal nyugtatva Helgát.

– Tutto sul controllo! Mindent kézben tartok, nyugodj meg! Prof. Tomaso Mirelli pontosan felelni fog a kérdéseidre, készíthetsz vele interjút is, régi jó ismerősöm. Andrea Pontival máskor is találkozhatasz.

Helga tiltakozott, mivel Andrea Ponti, a fiatal kutató fontos kritikai megközelítéssel vizsgálta a témáját, amit Helga be akart emelni a saját disszertációjába. Mariót talán érzékenyen érintette a fiatal kutató éles hangneme, amivel cikkeiben a korábbi keretrendszereket bontogatta le, és a korábbi tudományos vizsgálatokat bírálta szűken értelmezett paradigmájuk miatt. Ellenszenvvel vegyes érdeklődéssel figyelte a fiú felszólalásait, azt tervezte, a legközelebbi kutatócsoportjában még hasznát veszi.

– Majd legközelebb találkoztok – vetette oda újra Mario. – Ez a fiú sokkal jobban ráér, mint Tomaso Mirelli. A házam rendelkezésedre áll, szálalásod van.

Helga aggodalma megalapozott volt, Andrea Ponti két héttel később egy szingapúri ösztöndíj miatt váratlanul elhagyta Firenzét egy évre, így Helga már nem tudott találkozni vele. Mario aznap délutánra szervezte meg Tomaso Mirellivel az időpontot:

– Együtt kezdtünk Tomaso Mirellivel – mondta a lassan hömpölygő Arno felett, a nyitott árkádok közt kitekintve a folyóra. – Ő az építészetet tanulmányozta politikatörténeti perspektívából, meglátod, milyen érdekes.

Helga igyekezett átpréselni magát a turistákon, hogy képeslapként magával vigye az ezüstös vizet ölelő aranyházakat. Fogalma sem volt, miért

kellene az építészeti perspektívát ilyen közelségből megismernie, a kérdéseken gondolkodott, melyeket Mirellinek tesz majd fel. Eredetileg Andrea Pontira készült, hogy a feje tetejére állítsa a hipotéziseit.

64 A város túloldalára érve néhány kanyar után Firenze turistái számára kevésbé ismert fagylatkozó műhelybe érkeztek. A szicíliai pisztácia finoman olvadt a kora novemberi napsütésben, zöld csíkban csorogva le Helga karjáról a kockakövekre. Mario nem vette észre, élvezettel merült el a mogyoróízben, közben hangosan elemezve az itáliai gazdaságpolitika hiányának és az iparágakban dolgozó menedzserek tudatlanságának következményeit. Helga hátralépett, és fél lábon egyensúlyozva varázsolta elő nehéz utazótáskájából a zsebkendőt. Egyenesen a repülőtérrel érkezett a városba, reggel óta hordozva magán kétnapi készletét és a Mariónak hozott nagy üveg pilsenit. A Palazzo Pitti feledtette vele ezt a kényelmetlenséget, aztán sietniük kellett a találkozóra.

Tomaso Mirelli szívesen és szépen beszélt, Helga pontos kérdései egy elkészülő cikk vázlataként álltak össze, amit készségesen fogalmazott ott helyben kerek szöveggé. Helga feszülten figyelt, az interjút rögzítette. A beszélgetés után elbúcsúztak, és Marióval a következő programpontig a Belvedere parkjában élvezték a késő novemberi napsütést. Prágában ilyenkor esős, hűvös az idő, Helga úgy érezte, ajándék ez a nap.

– Egy volt barátnőmre emlékeztetsz – mondta Mario az erdő parkjában sétálva, miközben Helga utazótáskáját vállára vetve az idegenvezető szerepében tetszelgett. Helga nem szólt semmit, de egy pillanatra egy harminc évvel ezelőtti jelenet díszletére koncentrált, meg Mario fiatalkori, rég elvesztett, göndör oroszánysörényére. A jelenet főszereplője volt ő maga is, a korabeli ruhák kifejezetten jól álltak alakján. Helga pont azokon az utcákon taposta most a követ, mint Mario barátnői. Az órájára pillantott, át kellett érniük a város túloldalára, egy esti koccintásra. Az enotecában már a konferenciára érkezett kollégákból, illetve a kiadvány szerkesztőiből kisebb csoport verődött össze, a hangulat a másnapi előadások szorításában visszafogott volt.

Helga Mariónál töltötte az éjszakát. Hazafelé a férfi megnyílt a bortól, szívesen mesélt magáról. Háza Firenze lankáin elhelyezkedő kerületében volt, így hosszabb sétát kellett megtenniük a sötétedő utcákon. Miközben beszélgettek, Helga a dombról elé táruló tájban gyönyörködött. Mario közben elmesélte, hogy már rég kivonult a családjából. Az egész a nagyobbik fia tizedik születésnapja körül jelentkezett, amikor megértette, hogy elveszti, nem a gyereket, hanem a gyermeket, akit nevel. A gyermek–felnőtt kapcsolat mint tátongó üresség fog jelentkezni az életében, amit egy másik úrral kell majd valahogy leplezni, hogy könnyebb legyen. A kisebbik fia mindig a nagyobbhoz idomított gyors fejlődési pályát írt le, melyben a szülők és a nagy testvér sokszor osztoztak a felelősségteljes szerepen. Sosem volt kimondva semmi,

és sosem tett egyetlen mozdulatot sem, Helga mégis a nyakában érezte a férfi lihegő jelenlétét. A személyesről óvatosan a munkára terelte vissza a társalgást, mintha a konzultációs szoba kötelezően résnyire nyitott ajtaja mellett beszélgetnének.

Mario az ötvenkét évével, fehér ingben, szép bőrcipőben elegáns volt, alakja nyúlánk, pocakja meg éppen annyi, hogy a klasszikus szabású öltöny kellemesen elfedje. Mégsem tetszett Helgának, sehogy sem. Kibírhatalannak érezte a tolakodó gesztusait. Prof. Mario Battistiról akkor jutott eszébe, hogy férfi, amikor megértette, hogy talán tetszeni akar. Igyekezete többszörös szorzata volt annak, amit eddig egy férfiert Helga „megbeszél” magával, mégsem bírta Mario szagát. Sok kellemetlenségen emelkedett már felül eddig, például az ostoba beszédet ügyesen megtanulta hallgatással átvészelni. Az a kapcsolat működött, mert a fiú ostobasága mögött tájékozottságon alapuló, stratégiaileg megfontolt lépések sorakoztak. Aztán elviselte az üvöltős kirohanásokat is egy ideig, mert a fiú, akivel járt, könnyörgőre fogta. Jarek volt mind közül a legnyugodtabb és a legtörődőbb, mégis úgy érezte, könnyebb lenne, ha eljönne Prágából vagy ő maga, vagy Jarek.

– Nem, drágám, dehogya, nagyon hiányzol, legközelebb neked is el kell jönnöd, kincsem, fontos lenne a munkád miatt is, tudom, hogy érdekelne – ordította Mario a kihangosított beszélgetésbe, Helga pedig lábujjhegyen közlekedett, és óvatosan nyitotta meg a zuhanyt is, pont úgy, hogy a zubogó víz zaja ne szüremkedjen be a szobába, de elnyomja Mario és a barátnője esti beszélgetését.

Buzgón szappanozta tetőtől talpig a testét, hogy hívatlan vendégként kimossa magát a háromszögből, prüszkölt még a gondolatra is. A szűk helyről, ami a mosógépre zsúfolt flakonok szigete mellett maradt ruhái számára, a vizes padlóra esett a pizsamája. Helga gyorsan felkapta és magára öltötte még a pulóverét is, hogy véletlenül se rajzolódjon ki a nedves textilen keresztül bármelyik hajlata. Mezítláb, aznapi ruháját a kezében fogva tipegett be a hálószobába, majd alvást színelve ágyába süppedt.

– Készítettem neked egy herbateát, jót fog tenni – lépett a szobába Mario egy gőzölgő csészével.

– Köszönöm, de igazán nem kellett volna – Helga felpattant az ágyból és óvatosan átvette a teát, majd az asztalra helyezte.

– Jó éjszakát – csókolta homlokon Mario, Helga pedig maga elé kapta a kezét, a mellkasát védve, nehogy összeérjen a férfiével. Feje hátrarándult, gyerekként sem volt szokás otthon, hogy lefekvéskor homlokon csókolják, egyáltalán semmikor sem csókolták otthon homlokon. Legfeljebb a haját szagolta meg alaposan az anyja, vagy simogatta meg óvatosan az apja.

– Miért húzódsz el? Ez csak a szeretet jele – mondta Mario az engedetlen gyerekek, akivé Helgának kellett volna válnia. Szorította, mint a sosem viselt és máris kinőtt cipő, a gondolat, hogy talán mégsem lenne képes a szeretet befogadására, és ezen változtatnia kellene.

66 – Jó éjszakát – mondta kurtán, és nyakig húzta magán a takarót. Talán beszélgetnie kellett volna a férfival még egy kicsit, gondolta, biztos barátságtalannak gondolja Mario, amiért tizenegykor már álmos. Éjjel nyugtalanul aludt, óvatosan ment ki a mosdóba, hogy ne ébressze fel a másik szoba nyitott ajtaja mellett szuszogó férfit.

Gondolatban sorra vette, mit kell még megbeszélniük a rövid látogatása során.

Másnap Helga kialvatlanul, de annál izgatottabban ébredt. Jarek duzzogott, egyszavakban válaszolt Helga üzeneteire. Amíg Mario a kávéfőzte, Helga a fürdőszobában készülődött. A konferencia helyszínére menet útba ejtették a pályaudvart, a hajnali járathoz igazított vonatra jegyet kellett váltani.

– Hagyd, nem először veszek jegyet – hártotta el Helga a kapkodó férfi-kezet a jegykiadó automata képernyője előtt, mire Mario egy másik vasúti társaság automatájához akarta irányítani őt. Helga minden figyelmét a tranzakcióra összpontosította, amíg a férfi a szláv nők öntudatosságáról hadovált.

– Engedd, hogy gondoskodjanak rólad! – igazított el egy kősa tincset Helga arcán.

Hamar odaértek a helyszínre. Mario szervezőként és plenáris beszédek moderátoraként felszívódott, így Helga szabadon járhatott a szekciók között. Csak a késő délutáni panelben következett, így ebédszünetben elvont a szálloda lobbijába, hogy az előadása cikkén dolgozzon. Szeretkezett a szöveggel, szenvedélyes, könyörtelen és kéretlenül koraérett élvezet volt. A részletek maguktól találták meg a helyüket, és épültek egyetlen szövegfolyammá, amit a diákra kifeszített képekkel illusztrált. Elégedett volt, de bátorításként mégis rendelt egy caffè correttot.

Amíg Helga az előadás szövegével szeretkezett a lobbiban, a bárpultnál egy *nemazesete* férfi kezdte el bámulni. A férfi nyakában a szervezőknek kijáró színű kártya lógott. Az arcába nézett többször is, amikor Helga a szövegből feltekintett, aztán újságba temette magát. Helga éppen a konklúziók közepéhez ért, amikor felpillantva elvesztette a fonalat, mert a fickó a várakozás minden erőszakosságával követelőzve újra felé bámult. Helga a konklúziók lekerékítése után a caffè corretto tánclépéseiben odalépett hozzá, és bemutatkozott.

– Helga Novák vagyok a Prágai Egyetemről.

– Vladimír Kuk Tallinból. Örvendek. A következő szekcióra készülsz?

– Igen, most következem.

– Várj egy pillanatot – Vladimir megérintette Helga vállát. – Egy toll-pihe volt rajtad. Szárnyakat növesztettél az előadásodhoz.

– Ó. Igen – nevetett Helga –, a szervezés alatt szinte alig volt időm ezzel foglalkozni. A témavezetőmmel csak nagyvonalakban beszélünk.

67

– Ki a témavezetőd?

– Mario Battisti.

– Aha – Vladimir sokatmondóan megszorította a kávéscsészéjét.

– Most mennem kell, örülök, hogy találkoztunk.

– Este jössz a fogadásra?

– Hát persze!

Helga a terembe sietett, és elfoglalta a helyét a pódiumon. Az előadásában a diák természetesen követték a szöveget, a hangja nyugodt volt. Elegánsan sikerült rámutatnia három fő problémára, amiket pontban a tizennegyedik percre egytől egyig megválaszolt, a tizenötödikben kitekintést adva a további kutatási területekre. Bár kapott keményebb módszertani kérdéseket és kételkedő megjegyzéseket, Mario büszke tekintetéből tudta, hogy jól sikerült. Megkönnyebbülten lépett ki a szekció végén a teremből. A lobbiban többen odamentek hozzá, Helga szívesen válaszolt mindenkinek, és kiosztott néhány saját készítésű névjegyet. Helga Novák, PhD hallgató, telefonszám, email-cím.

– Gratulálok! – lépett hozzá Vladimir széles mosollyal. Sötétkék öltönyben, kifogástalan ingben volt.

– Köszönöm – mondta Helga.

– Tetszett, ahogy felépítetted, bár az ötödik diánál az ábrát nehezebben vettem ki, hogyan is volt pontosan? – Helga éppen lélegzetet vett, amikor Mario öles léptekkel odasietett hozzájuk:

– Ezt a lányt most elrabolom – karolt Helgába Mario. – Gyere, bemutatlak néhány embernek – mondta, és a terem végébe húzta néhány öltönyös tudós társaságába. Helga zavartan intett Vladimirnek, és engedelmesen követte a professzort.

Mario belépőt szerzett Helgának a konferencia esti fogadására is, amit az egyetem nem fizetett. Nem volt idejük már hazamenni, így Helga az egész napos ruhájában volt, a gondosan bekészített koktéluhuha a hátizsákjában maradt a szép firenzei professzorház vendégszobájában. A nyitóbeszéd alatt poharakkal teli tálcákkal pincérek jártak körbe, de Mario a bárpultról hozott két pohár vermentinót. Helga kedvelte a fehér bort, Prágában ugyan sörözni jártak, de szívesen koccintott otthon kettesben Jarekkel egy pohár borral.

A vermentino azonnal a fejébe szállt, ebédkor izgalomban néhány falatnál többet nem bírt enni. Helga szorgalmas mosolya egyre hervadt a férfi oldalán, kitten-heel sarkú cipőjében Mario mellett lépdelt a díszteremben, egyik kezével az utazás izgalma miatt bővé vált kosztümnadrág összecsupentett derekát szorongatva. Idősebb professzornők, fiatalabb docensek váltottak szót Marióval, aki mindenkinek a messzi kis prágaiként mutatta be újra. Helga témájának három mondatos ismertetőjét ismételve állta a fonnyadt, erőteljes vagy éppen hideg tekinteteket. Amikor egy kisebb csoportnál lecövekeltek, akik épp a régmúlt közös kutatásainak kedves emlékein elrédő hosszú beszélgetésbe bonyolódtak, Helga elejtette a fonalat. Szórakozottan az ajtót bámulta, a távozás reményében, amikor belépett a terembe Vladimir. Hófehér ingében a legszélesebb mosolyt küldte Helgának, amit aznap a konferencián látni lehetett, majd a pincér tálcájáról leemelve egy pohár gyöngyöző bort, egyenesen felé sietett.

– Szia! – mondta kissé kifulladásra.

– Szia! Hadd mutassalak be! – Azzal Helga a körülöttük állók kézfogására bízta Vladimirt. A férfi megnyerő modorban mutatkozott be, röviden ismertette, mivel foglalkozik. Beszélgetni kezdtek, Helga elképedve hallgatta, hogy Vladimir pont olyan adatgyűjtést végez, amelyet ő tervezett, csak nem tudta még, hogyan tudná széleskörűen megszervezni. Félrehúzódtak a társaságtól, és kiléptek a terem nyüzsgésébe. Az akadémiai betájolásuk köreivel fűszerezett előételek után a felszolgált parmezánkockák, rizsgolyók és hűvös fehérborok észrevétlenül váltották át beszélgetésüket könnyedebb sebességbe. Vladimir bemutatta Helgát a kollégáinak, és néhány más egyetem munkatársának, akik az általa irányított adatgyűjtésben vettek részt. A palazzo teraszán ácsorogtak a meleg novemberi estén, nem volt szükség kabátra, a borok végtelenített kígyóként haladtak a vendégek közt, észrevétlenül elnyelve a kiürített poharakat.

– Indulunk a partira, ugye velünk jössz?

– Partira?

– A közelben van egy hely, táncolunk, gyere! Hozd a kabátod!

– Egy pillanat – Mario Helga kabátjával a kezében állt mellettük, Helga egészen megfeledkezett róla:

– Elfáradtam, gyere, menjünk!

Helga engedelmesen a kabátjába bújt.

– Dobd le a zsákod, és gyere – súgta Vladimir a füléhez hajolva.

Mario megbántódik, ha a többiekkel marad a konferencia csúcspartiján táncolni, tépelődött Helga. Elektróra koptatva a kockaköveket, huszonhét éves lába minden lendületét igyekezett a beszélgetés medrébe igazítani hazafelé menet. Hogyan tudná magát a házból kimenekíteni a hátizsákjával meg a

készülő disszertációval? – kopogta a kitten-heel már a szerpentinén haladva Mario háza felé. Ködlámpáktól elvakítva baktattak, Mario korábbi könyve megírásának dramatizált előadásában tündöklött. A sok neves szereplőt felölelő cselekmény egy kézben tartása volt a Prof. Battisti által szerkesztett mű legfontosabb kihívása és eredménye. Helga részvételéből és csodálatának intenzitásából jelentősen elvett a minden egyes lépésnél véresen hasító bokafájdalom, illetve a zsebébe érkezett üzenet bizsergése. A házba érve előkapta a telefonját, a kijelzőn a bár címe virított lilán. Helga fájdalmasan lerúgta a cipőjét, és amíg Mario a herbateával bíbelődött a konyhában, egész hátizsákjával a mosdóba vonulva taxit hívott. Húsz perc múlva érkezünk, mondták. A fenébe Marióval, hogy ilyen helyen lakik. Lezuhanyozott, és koktéluháját a béna blézerbe rejtve felfrissítette a sminkjét. A nemzetközi karrier és az Európa-hírű egyetemen szerzett doktori kilátását maszatotha el a páralepte tükör felületén, hogy felfrissítse sminkjét. Téglavörös ajka könnyedén mondott búcsút Mario megkeményedett arcába, majd sportcipőjében, hátizsákjával elindult lefelé a szerpentinén.

A hajnali járatról hazafelé menet Helga szorosan magához szorítva hátizsákját zötykölődött a buszon. Jarek még biztosan alszik. Mélyen a kapucnijába bújít, sajjó lábát magasra húzta. Az álmatlan éjszakától kókadozva pörgette végig Mario értetlenkedő üzeneteit. A felkúszó ablakban régi szeretője jelent meg, frissen posztolt képei ihletésére. Öt év után hirtelen megírta neki csak így: hogy mégis mi a faszért kér tőle évente találkozt, ha annak idején kidobta. A jegesmesés Prága helyett Tallinnba képzelte magát, Vladimir meg nem történt adjunktusi ölelésébe.

Páskomliget utca.

Az Úrhajóst minden érdekelte, amit üveg mögött lehetett tartani. Voltak halai

70 Littner Zsolt

EGÉRKE

is, de a terrárium nagyobb szám volt. Az egyikben a gabonasikló lakott, amit ki lehetett venni és csodálkozni, hogy nem hideg és nyálkás, hanem meleg és száraz. A mellette lévő

üvegdobozban a madárpók, éppen most vedlett. Kibújt a szőrös bőréből, egy életnagyságú pók-szobrot hagyva maga után. A madárpókot nem lehetett kivenni, nem is nagyon merte volna senki. A gabonasikló viszont kézről-kézre vándorolt.

Chromatopelma cyaneopubescens. Ez a latin neve. Ha berakok neki egy egeret, akkor hetekig együtt alszanak, magyarázta az Úrhajós. Aztán egyszer csak megeszi. Mindenki vizsgyogott egy kicsit. Az Úrhajós nagyon szeretett az állatairól beszélni. Ha jóllakik, akkor hónapokig megint nem eszik, bármit berakhatok neki. Aztán megéhezik, elkapja a rágóival, mérget fecskendez bele, ami megbénítja, jön az emésztőnedv, ami elfolyósítja. Szépen kiszívogatja a belsejüket, a végén csak egy összeszáradt csomó marad. Újabb borzongás. Úrhajós ismertette terveit, melyek szerint egy újabb madárpókot kíván beszerezni. Lehet, hogy sikerül szaporítani őket. Az ajtócsengő félbeszakította. Basszus, mormogta az Úrhajós, és kiment a szobából. Pierr és a Festő egy ideig a madárpók terráriumát bökdösték, aztán egy lány bekiabált a konyhából, ők meg kimentek leszúrni a tészta.

Ketten maradtunk Egérkével. Az ágyon ültünk, ő hátradőlt, és a két könyökére támaszkodva kifeszítette a mellkasát. A vékony póló alatt kirajzolódtak a mellbimbói. Pulóvere felcsúszott egy kicsit, és egy keskeny csíkban kivillant a selymes hasa. Elfordítottam a szemem, és a madárpókra összpontosítottam. A szőrös fekete gombóc kicsit mozgott, közelebb került a saját levetett bőréhez, majd ismét megmerevedett. Aztán két könyökömmel a térdemre támaszkodtam, és a homlokomat kezdtem masszírozni. Mikor felnéztem, találkozott a tekintetünk. Nem gondoltam semmire. Egérke lehunyta a szemét.

Hosszan és szenvedélyesen csókolóztunk. Csodálkoztam, hogy ez eddig nem jutott eszünkbe. Jobb kezemet a selyemhasára tettem. Egérke vadul tekergett. Aztán megindultam a pulóver alatt, és vad örömmel marokra fogtam Egérke bal mellét. Telt és kerek cicí, nem is tudtam egy kézzel teljesen birtokolni. Egérke a fenekemet marcangolta. Eldőlve folytattuk. Ráneheztem Egérkére. A bal kezemmel támaszkodtam, csak a jobb kezemnek jutott az élményből. Úgy döntöttem, hogy elhagyom a csodálatos bal mellet Egérke

bugyija kedvéért. Egérkén, mint általában, most is szűk, fekete nadrág volt. Gyorsan túljutottam a gombon és cipzáron, és a négy ujjamat kicsit begörbítve a fehér bugyira tapasztottam. Egérke még inkább bevadult.

Hirtelen felült.

Menjünk ki, mondta, és talpra szökkent. A fekete nadrágra sandítottam. A cipzár felhúzva és a gomb is a helyén. Egérke igazított egyet a haján, és kísétált. A konyhából tányércsörömpölés és hangos beszéd hallatszott. Azon vitatkoztak, hogy központilag legyen-e csípős a paradicsomszós vagy mindenki ízlés szerint.

Hanyatt dőltem az ágyon.

Másnap, a Húvösvölgyben.

A Festő őrjöngött. Soha többet nem megyünk buliba, ordította. Kázsé kinyitotta a szemét, és ránézett az órára. Fél három. Kicsit fájta a feje, de elégedett volt. Lehetett volna sokkal rosszabb is. Megállapította, hogy előző nap sokat ivott. Szerencsére csak akkor feküdt le, amikor az alkohol már engedett a szorításából. Többször megtapasztalta, hogy így ússza meg a legjobban. Jó volt a félhomályos szobában egyedül. Az egyik oldalon az ablak, a zsalu becsukva, mögötte tombolt az augusztusi nap. A másik oldalon az ajtó, ahonnan a Festő üvöltött. Soha, bazmeg, érted, soha! Kázsét szórakoztatta a Festő műsora. Kár, hogy nem nyitott ránk tegnap, amikor az ágyon smároltunk, gondolta. Aztán egy kicsit megijedt. Elképzelte a Festő zavart képét.

Hogy a picsába gondoltad ezt? kezdte újra a Festő.

Hagyd már abba. Nevetséges vagy, válaszolta Egérke fáradt hangon. Kázsé elképzelte, ahogy beletúr a hajába.

Tegnap azt mondtad, hogy bejön neked a Pierr, és hogy szívesen kipróbálnád vele. Így volt? kiabálta a Festő.

Valami effélét már nekem is mondott, mormogta Kázsé az ágyon.

Lehet, hogy így volt, nem tudom már, hallotta Egérkét. Tuti, hogy megint beletúrt a hajába, gondolta Kázsé.

Akkor most mi a szart csináljak veled? Ki kellene, hogy rúgjalak!

Pierr ott sem volt tegnap, válaszolt Egérke. A Festő erre azt ordította, hogy de ott volt, mire Egérke azt mondta, hogy akkor viszont hamar lelépett.

Ne csináld a műsort, inkább hozd ide a rizlinget a hűtőből, adta ki az utasítást Egérke. Poharat is hozzá, fröccsöt akarok inni.

De most tényleg mi a franc legyen? Kirúgjalak? makacszkodott a Festő.

Rendben, rúgjál ki, csak hozd a bort, zárta le Egérke. A Festő elröhögte magát. Kázsé hallotta a döngést, amint megindult lefelé a lépcsőn. Szódat is! kiabált utána Egérke.

Kázsé felült az ágyon. Ágynemű nem volt, a matrac csupasz szövete irritálta a bőrét. A pokrócnak porszaga volt. Kázsé visszahanyatlott. Rövid idő múlva újra megpróbálta. Ezúttal már le tudta tenni a lábait. A szőnyeg nélküli parketta kellemesen hűsítette a talpait. Az ablakhoz botorkált, és kinyitotta a zsalugátereket. Úgy érezte, mintha egy forró palacsintásütővel vertek volna az arcába. Összeszorította a szemeit, és várta, hogy megszokja a kegyetlen napsütést. Azután gyorsan visszarántotta a spallettákat. Megkönnyebbülten rogyott az ágy szélére. Valami ruhát keresett a földön, elsőnek a hajós-horgonyos alsónadrágja került elő. OK, ebben már ki lehet menni.

Úgy emlékezett, hogy sokat táncoltak. Egérke persze úgy viselkedett az este további részében, mintha semmi sem történt volna. Kázsé egyre kevésbé tudta elhinni, hogy tényleg csókolóztak. Egérke haver volt, nem a nő, akire rá kell hajtani. A szexuális epizód Egérkével bizonytalanul lebegett a levegőben. Kázsénak eszébe jutott, hogy a történetek fixálása érdekében tánc közben odasúgta valamelyik lány fülébe, hogy csókolóztak Egérkével. Azt remélte, hogy evvel sikerül visszarántani ezt a hihetetlen Egérke-történetet a ködből. A lány komolyan nézett a szemüvege mögül, és csak annyit kérdezett, hogy jó volt-e. Kázsé csalódottan vette tudomásul, hogy nem kíváncsi a részletekre.

Egyébként nem mondtam olyat, hogy kipróbálnám a Pierr-rel. Legfeljebb azt, hogy kavarnék egy kicsit vele, hallotta megint Egérke hangját az ajtó mögül.

Kelletlenül feltápáskodott, és kezét a kilincstre tette. Az ajtó hangosan nyirkodult. A kis előszobán keresztül belátott a nappali nyitott ajtaján. Egérke a nagy műbőr fotelban ült. A fröccsöt szopogatta, és kíváncsian nézett az alsógatyás Kázséra. A Festő a saját fröccsét készítette a dohányzóasztalnál állva. Már alig volt erő a szódában, rázni kellett. Kétszer abbahagyta, és idegesen hátradobta az anarchia-tincset.

Ez hülye, intett Egérke a poharával a Festő felé. Már megint féltékenységi-hisztit rendezett.

Menj a francba, vakkantotta a Festő, fel sem nézve a szódából. Az ablakhoz sétált, és szabad fél kezével kinyitotta. A Festő szüleinek szép nagy háza volt Húvösvölgyben. Jó szokásuk szerint ezen a nyáron is hat hetet töltöttek a Balatonon. Ilyenkor a Festő és Kázsé átvették az uralmat. Mostanában már Egérke is odaköltözött.

Ki jön ma? kérdezte a Festő, miközben kifújta a füstöt a manzárdablakon.

Pierr, az Úrhajós meg ilyenek, válaszolt Egérke.

Kázsé bemászott a másik műbőr fotelba.

Pont rálátok Egérke bugyijára.

Egérke fészkelődik egy kicsit, azt hiszem érzi a tekintetemet.

Ma kivel fogsz flörtölni? kérdezte a Festő. Már megint kezdi, fordult Egérke Kázséhoz. A Festő kifújta egy nagy füstfelhőt az udvarra. Pogácsát sütök, jelentette be Egérke, és felállt a fotelból. Félig telt poharát letette a dohányzóasztalra, és kiment a szobából. Kázsé hallgatta a lépcsőn lefelé távolodó lépteit, miközben a poharat nézte az asztalon. Fog-e karikanyomot hagyni a pohár alja? A Festő háttal állt neki. Még mindig makacsul kidohányzott az ablakon. Kázsé behunyta a szemét. Örült a tunya délutánnak.

Azután lemegyünk a konyhába Egérkéhez. A Festő kinyitja a konyhablakot, és kihajol. Odakönyökölök mellé.

A bejárati lépcső tetején Csipesz, a rottweiler nagy szemekkel és félrehajtott fejjel nézett fel rájuk. Jobb első mancsát kissé felemelte és behajlította. Átfordította a fejét a másik irányba, és halk nyüszítő hangot hallatott. Várja a kenyerét, magyarázta a Festő. Kázsénak csak most tűnt fel, hogy a Festő másik kezében egy papírzacskó zörög. A Festő kihalászott egy darab kővé száradt kenyeret, és kidobta az ablakon. Csipesz megvillantotta a fogait, és egy brutális harapással még a levegőben szétroppantotta a serclit. Három hersegő mozdulat, és lenyelte. Ismét a Festőre emelte a szemét, félrefordította a fejét, és felemelte a jobb első lábát. Kissé behajlítva. Kéri a következőt, kommentálta a Festő, és kihajított még egy kenyeret. Ugyanaz a villanás, roppanás, hersegés. Kázsé elröhögte magát. Múltkor megette a Pierr magasszárú Pumáját, fokozta a Festő. Semmi sem maradt belőle. Azelőtt meg egy centrumos zacskót nyelt le egészben. Egyik nap azt láttam, hogy valami narancsárga lóg ki hátul. Mikor másnap is ott volt, felvettem egy melóskesztyűt, és elkezdtem húzni a végét. Egyben kijött az egész nejlon.

Fúj, undorkodott Kázsé.

Basszameg! visított Egérke hisztérikus hangon. Kázsé és a Festő hátrafordultak az ablakból. A sütőből vékony füstcsík szállt fel. A francba, suttozta Egérke, és felrántotta az ajtót. A konyhát azonnal betöltötte az égett tészta szaga. Elégettem, rogyott vissza Egérke a kerek székre. Beletúrt a hajába, és sírva fakadt. A Festő zavartan bámulta Egérkét. Jóvanmá, nem kell így kiborulni. Egérke válasz helyett felpattant, és vad mozdulatokkal kutatni kezdett a konyhaszekerény egyik fiókjában. Felhúzta a hőálló kesztyűket, és kivette a tepsit a sütőből. Lenyomta a szemetesvödör pedálját, és a forró pogácsákat beleborította. Sült-szenes szag terjedt szét a konyhában. Ennyire szar lett?

próbálkozott a Festő. Egérke visszatolta a tepsit, és rácsapta az ajtót. Kiment a konyhából. Nem nézett rájuk. Hm, mormolta a Festő, és cigit kotort elő a csíkos inge zsebéből.

Mintha csöngettek volna. A Festő feltápászkodott.

74 Adj egy cigit, nyomult be Pierr, és a Festő kezébe nyomott egy vörösboros palackot. Mögötte az Úrhajós, szintén csörömpölős nejlonzacskóval. Helló, mondta a Festő, és leült a konyhaasztalhoz. A bort az asztal közepére állította. Korán jöttetek, folytatta. Nem azt mondtad, hogy hatra jöjjünk? heherészett az Úrhajós. Negyed négy van, dörmögte a Festő.

Mi ez a szag? érdeklődött Pierr.

Az Egér pogácsát sütött, válaszolta a Festő. Aztán kicsit hallgattak. Kázsé kinézett az ablakon. A bejárati lépcsőről Csipesz nézett vissza félrefordított fejjel.

Pierr rágyújtott a cigire, és nagy átéléssel leszívta a füstöt. Hol van? kezdte elszántan.

Mi? kérdezett vissza a Festő. A pogácsa, fújta ki a füstöt Pierr.

A Festő a cigarettát tartó kezét tanulmányozta. Az Úrhajós felvihogott. Namost akkor hol van? csökönyösködött Pierr, és újabb hatalmas slukkot szívott. A Festő zavaros szemmel nézett rá. Kidobta, mozdította tovább a kommunikációt Kázsé, és a szemetesvödörre mutatott. Pierr megint kipőfékelt. Ránézett a Festőre, de az a füstöt bámulta. Odahúzott egy széket a szemeteshez. A cigit a szájában tartva két kézzel kiemelte a belső vödröt, majd beleszagolt. Letette a két térde közé a földre. Elnyomta a cigarettát, és kivette az első pogácsát. Kettészedte, majd beleszagolt mindkét felébe. Hmmm, mormogta, és jóízűen beleharapott. Pierr félretúrta egy adag krumplihéjat meg egy tejeszacskót, hogy jobban hozzáférjen a pogácsákhoz. Megint kettészedett egyet, beleszagolt, és a felső részét a szájába tette. Az Úrhajósnak küldött egy művigyort, és betömte a másik felét is. A harmadikat már nem szagolta meg, csak kissé lekapirgálta róla az elszenesedett alsó részét. Az Úrhajós érdeklődéssel figyelte, hogyan falatozik Pierr a szemetesvödörből. Adjál egyet ide is, szólalt meg. Nekem is alig jut, dűnnyögte Pierr a vödörbe. Nanemá, háborgott az Úrhajós, és megpróbált Pierr két térde között belenyúlni a szemetesbe. Pierr összezárta a védművet, és megakadályozta az illetéktelen behatolást.

Ez nem ér, próbálkozott Úrhajós.

Az ördög faszát! eszmélt a Festő. Ti tényleg kitúrjátok a szemétből azt a szétégett vackot?

Nagyon finom, válaszolt Pierr tele szájjal. Majd kettéválasztotta a legfeketebb darabot, és az egyik felét az nagylelkű mozdulattal az Úrhajósnak nyújtotta. Több nincs, fűzte hozzá.

Teljesen hülyék vagytok, lépett a konyhába Egérke. Azt nem lehet megenni! Dehogynem, válaszolt Pierr még mindig tele szájjal. Nem ad nekem, panaszkodott Úrhajós, egyedül akarja megenni az egészet.

Pierr vigyorgott, és egy komplett pogácsát tömött a szájába.

Azonnal hagyjátok abba! csattant fel Egérke. Nem, válaszolta 75
Pierr szinte azonnal. Benyúlt a vödörbe, és újabb fél pogácsát adományozott az Úrhajósnak. Egy pillanatra sem hagyta abba a rágást. A Festő összepréselte a száját. Kitérés fenyegetett. Úrhajós újabb pogácsáért nyavalygott. Egérke is észrevette, hogy a Festő műsorra készül. Vihogott, és hátat fordított. A Festő elszánt arccal üldögélt. Kázsé kiment a konyhából.

Éreztem, hogy hasmenésem lesz. A biztonság kedvéért behúzódtam az egyik klotyóba. A nagy házban van vagy négy belőle. Mindegyik fel van szerelve hamutállal. A falra szerelt kis krómozott alkalmatosságok ezek, az ülő embertől pont kényelmes karnyújtásnyira. Fedelük is van. Mindig van bennük csikk és egy kis hamu. A Festő apja még itt sem bírja dohányzás nélkül. A pállott cigiszag kiirthatatlan. A Festő szerint még mindig jobb, mint a szarszag. Szerintem mindegy.

Mire Kázsé visszatér a konyhába, a Festő már kisimult arccal cigizik. Elfogyott a szenes pogácsa. Pierr boldogan trónol a kifosztott szemetesvödör felett, és válaszolgat a felszabadultan csacsogó Egérkének. A Festő arcáról eltűntek a feszült ráncok. Kázsé megkönnyebbül. Megkérdezi a Pierrt, hogy hová tették a többi bort. A sarokban, a fehér zacskóban. Mi ez az édes vacak? Akkor inkább sör. Nem hoztatok? A másik zacskóban.

Kázsé és Pierr felmennek az emeleti nappaliba sört inni. Egérke is velük tart. Pierr cigarettázik. Kázsé bámulja a felhőket. Egérke hanyattfekszik a kanapén. Egy kávét szeretnék, suttozza Egérke. Álmodozva néz felfele. Kázsé nem szól semmit. Nincs módjában teljesíteni Egérke kívánságát. Pierr füstöt fúj.

Egy Segafredóért megdughattok, súgja Egérke a plafon felé, és nevet egy csöppet.

Sokkal később, máshol.

Esős október. Micsoda baromság kocsival jönni. Gyalog már rég otthon lennék. Csak a hülyék és a megfontolt családfelek járnak autóval. Nem emlékszem, hogy ki megy ma a gyerekekért. Asszem nem én vagyok a soros. Üres lesz a lakás, juhé!

Egérke háttal állt és a konyhaasztalra hajolva olvasott valamit. Szűk fekete nadrág volt rajta, és a két könyökén támaszkodott.

Szia, mondta Egérke fel sem nézve. Kázsé elfelejtett köszönni. Meglepetésében két lépést hátrált. Nejem? kérdezte egy rövid idő múlva.

76 Elment a gyerekekért, azt mondta, hogy várjalak meg itt. Kázsénak eszébe jutott, hogy megbeszélték. A szerződést kellett Egérkének odaadnia. Egérke továbbra is az asztalon fekvő papírt tanulmányozta. A könyökös pózból adódott, nem tehetett másként, kinyomta a fenekét. Kázsé megkövülve nézte a nadrágot feszítő, pázásra kínálkozó hátsót. Legalább négy másodpercbe telt, amíg le tudta gyúrni a késztetést, hogy rárohanjon. Egérke továbbra sem vett róla tudomást. Elmélyülten olvasott. Kázsé óvatosan megfogta hátulról. A csípőlapátoknál. Egérke végre felnézett, és huncut mosollyal azt mondta: gyerünk a kanapéra. Kázsé nem eresztette Egérkét, így oldalaztak vihogva a nappali felé.

De persze nem így történt. A valóságban Egérke felnézett a hülyén bámuló Kázséra, aki próbálta összeszedni magát. Egérke elkérte tőle a szerződést, és beszélgettek egy kicsit Egérke gyerekeinek óvodai problémáiról. Azután Egérke elköszönt, és kiment az októberi esőbe. A szerződést lefűzhető nejlontasakba tette, hogy ne ázzon el.

Felsőhajtottam az üres lakásban. Megsimogattam a kopasz foltot a fejem tején, és elkezdtem bepakolni a mosogatógépet.

LÁTHATATLAN KÉPEK TÁRA

Ariel 5 monológja a müncheni
Alte Pinakothek lépcsőházában

1.
nem bírtam már azt a rengeteg sok
festett malasztot csupa vér csupa
hús csupa ágyék kardcsörtetés és
pedert bajusz a kínos műhalálban
nincs se varázs se varázsló inkább
kiszöktem a huzatos lépcsőházba
repedni a láthatatlan képek közé

2.
az ablakokon túl nincsen másik
világ
kép és semmi nyílik egymásba
verdesek
láthatatlan síkok közé zártan

3.
hová vezet a sehová
vezető lépcső házába
nyíló beláthatatlan
tér inkább bújjok el
a villanyos fáklyák
egyenletes égésébe

4.
 legszívesebben a lépcsőházban
 várakozom játszi huzat repít fel
 felé a falak mentén sötét szellőző
 nyílás vár majd ott béméskodom
 Hajnallal röpködök Déllel várok
 Alkonnyal és együtt zuhanok le
 Éjszakával láthatatlan képek felé

5.
 ott rejtőzhet a fából készített vaskos
 ajtó mögött csak az a dermesztő réz
 kilincs könnyen válik szörnyűséges
 arccá vigyorog bele a képembe és
 csak dűnnyögi motyogja rikácsolja
 bolond... bolond... bolond... merre
 vagy hol vagy hol talállak én bájos
 szeretett és elbűvölő Serpentinám

A közelből el(ő)tűnő távol

Vázlatok a *Nő szekérrel* című szoborhoz Giacometti műtermének falán, Párizs, 1954. Ernst Scheidegger felvétele, Stiftung Ernst Scheidegger-Archiv

80 Kelényi Béla

KÉP-TEREK /TÉR-KÉPEK

Sokáig haboztam, amikor kiléptem a zürichi Kunstforum akkor már másod-

jára látott Giacometti kiállításáról, hogy melyik album fontosabb számomra: amelyik az egyiptomi szobrok hatását mutatja ki műveiben, vagy amelyik a Giacomettit élethosszig fotózó Ernst Scheidegger fényképeivel van tele. Hosszas töprengés után végül az utóbbit választottam; lenyűgöztek a műterméről készített fotók. Lapról lapra ismerkedtem a kopárnak tűnő helyiség lassan önálló életre kelő tárgyaival: a koszos, keshedt szelonnal, a zsúfolt mintázó asztalkával, az asztalt elfedő ecset-, hígítós üveg- és festékestubus-masszával, a padlót borító gipsz törmelékkal, a tömzsi vaskályhával és a felfelé meredő kályhacsővel, a szenesládákkal, főképpen pedig a falba karcolt graffitikkal. És közben az itt-ott feltűnő, a műtermet újra és újra átszelni próbáló, csontig foszlott Giacometti-figurákkal, amiket sehogy sem tudott beolvasztani, magába szívni a szűk tér...

Míntha illetéktelenül kutakodtam volna Giacometti legszemélyesebb közegében. Mégis, miért volt számomra olyan otthonos ez a leselkedés? Ahhoz az érzéshez hasonlított, mint amikor gyerekkoromban Howard Carter *Tutanhamon* sírjának feltárásáról szóló könyvét lapozgattam. És mintha megint csak egy megbolygatott sírkamrába pillantottam volna, ahonnan még nem vittek el minden mozdíthatót, és valami, talán a legfontosabb ott maradt ebben a kiüresedett és mégis telített szobában. Valami? Igen, azok a láthatatlan és kétségbeesetten ismétlődő mozdulatok, ahogy Giacometti újra és újra nekifog megmintázni, ami ábrázolhatatlan; ahogy széttöri, kitörli azt, ami már megvan, hogy újra felvázolja, ami nincs és nem is lehet meg; mert minél kifejezőbb valami, annál kifejezhetetlenebb, minél közelebb van, annál távolabbra kerül...

Talán éppen ezért váltak Giacometti figuráinak falba karcolt körvonalai megrendítőbbé számomra, mint maguk a szobrok; megrendítő, mert olyanok, mint egy önmagát életfogytig tartó elzárásra ítélt rab üzenetei. Milyen jellemző ez a fénykép: a fiókos asztalon fekvő nagy kupac irat előtt ottfeljejtett, plasztikus tárgyak: egy kefe és Pierre Matisse (a festő Matisse kisebbik fia, Giacometti galériása) feleségének retikülje. A falon, egy polc

alatt a félig-meddig eltűnőben lévő *Szekér* körvonalai. Sietős karcolat, mintha néhány másodperccel egy láthatatlan katasztrófa előtt készült volna. Pedig csak távolodás.

Ajtók a semmi között

81

Vilhelm Hammershøi: *Nyitott ajtók*, 1905. Olaj, vászon, 52 × 60 cm. Davids Samling, Koppenhága

Sokszor elképzeltem, hogyan lehetne ábrázolni valami olyat, ami nem látható. Azt az állapotot, amikor az ember egy ismerős, konkrét helyen megáll, és hirtelen elbizonytalanodik. Nemcsak abban, hogy hol van, hogy került ide, hanem abban is, hogy létezik-e egyáltalán. Az ilyen érzések meglehetősen kényelmetlenek. Néha jobb elfelejteni, és valahová az emlékezet mélyére rejteni őket. De hogy milyen, amikor egy régen elfelejtett, letagadott vagy kitörölt érzés hirtelen törelő, akkor tudtam meg, amikor megpillantottam Vilhelm Hammershøi egy képét az iszlám anyagáról nevezetes koppenhágai David Gyűjteményben.

Nem könnyű megfogalmazni, hogy mit ábrázol ez a festmény. Vagyis éppenséggel könnyű. A képen nyitott ajtók láthatók. Egy nagyobb szobából a nyíló ajtókon keresztül kiláthatunk egy másik szoba falára (oldalt) és az ablakra (előrefelé), amit a következő szoba (ahol még egy ajtó nélküli sötét bejárat is látható) ismét kifelé nyíló ajtaja viszont majdnem teljesen eltakar. Az egymásba nyíló szobák ajtói így nem hogy megnyitják, hanem éppen lezárják a teret. Mintha valaki úgy távozott volna innen el (s hagyta maga után nyitva az összes ajtót), hogy bezárt, szándékosan csapdába ejtett valaki mást. Mintha bármikor történhetne valami, de nincsen semmiféle mozgás, láthatatlan porszemek lebegnek mozdulatlanul az ablak keskeny sávjából beáramló fényben.

Egyszer anyámat rajzoltam le így. Ahogy ott áll, nekem háttal, magában teljesen elbizonytalanodva a hall és az előszoba között. Az ajtók nyitva, ő mégsem mozdul, nincs hová mozdulnia. A napfény élesen táncol az ajtó üvegén. A rajz már régen nincs meg, kidobtam. A kép bennem megvan, még mindig. Az ajtók nyitva, anyám mozdulatlan, még sincs itt senki. Nem tudom hová tűnhetett. Nem tudok segíteni.

A pusztulásba ültetett magvak

Anselm Kiefer: *Morgenthau*, 2016. Üveg, acél, akril, füstarany, géz, gipsz, ólom, sellak, 212 × 120 × 50 cm, Pinakothek der Moderne, München
82

Anselm Kiefer: *A 12 törzs*, 2010. Üveg, acél, akril, sellak, karton, agyag, ólom, füstarany, gyanta, szén, 405 × 147 × 145 cm, Pinakothek der Moderne, München

Túl tudjuk-e élni a múltat? Mindannyiunk közös múltja éltet vagy elpusztít bennünket? Meg tudjuk-e valaha érteni, hogy az előttünk élők mit éltek át és miért? Meg tudjuk-e érteni akár csak a szüleink életét is? Hogyan tudjuk átélni mindazt, amiről nem is tudunk, de amit láthatatlanul cipelünk magunkban, ami végtelen idő óta bennünk lakozik? Mindezt akkor éreztem meg egy pillanatra, amikor a müncheni *Pinakothek der Moderne* tágas, néptelen folyosóin sétálva rábukkantam egy olyan teremre, ami még nem volt megnyitva a közönség előtt. Az ajtónyíláson belesve olyan érzésem támadt, mintha a rendezők egy ismeretlen háború után megmaradt romokat, törmelékeket akartak volna a múzeum steril terében kiállítani. Már tudtam, hogy Anselm Kiefer munkáit látom. Másnap visszamentem.

Az öt részből álló tárgy-együttes leghatásosabb darabja kétség kívül a nagyméretű *Der Sand aus den Urnen* címet viselő festmény, ami nem mást, mint téglákat ábrázol egy monumentális felületen szétterítve; mintha az egész világ egyetlen téglagyár lenne, ameddig csak ellát a szem. Csak éppen ezek a téglák úgy festenek, mintha bombázás után téglalakú kis hullákat raktak volna le, szorosan egymás mellé. És alig néztem meg előtte a két üvegvitrinbe zárt kisebb-nagyobb installációt, kelléknek tűntek, díszletelemnek. Még nem tudtam, hogy később csak ezekre gondolok majd vissza. A *Morgenthau* feliratú vitrinben a talajba szúrt óriási gabonaszálak kornyadoznak, közöttük súlyos, ólomszínű kígyó siklik a szürke földmorzsalékon. A *Die 12 Stämme* vitrinében tizenkét hatalmas, ólommal bevont napraforgó lóg fejjel lefelé. A növények mindegyikéhez kötve, kis címkéken Izrael tizenkét törzsének neve olvasható, a napraforgó tányérokából magok hullnak ki a hamuszerű földre.

Henry Morgenthau, amerikai pénzügyminiszter 1944-ben közzétett, meg nem valósult terve szerint a háborús bűnös Németországot ki kell éheztetni, iparát teljesen le kell szerelni, és egy mezőgazdasági termelésre korlátozott néppé kell tenni a háború után. Az ólommal bevont napraforgók pedig a németek által kiirtani szándékozott zsidóság jelképei, a tizenkét törzs a nép teljessége, a szétszórt magvak pedig az élet folytatása az idők vége után. Nem az a kérdés, hogy van-e élet a pusztulást követően. A kérdés az, hogy túl lehet-e élni a múltat?

Milyen most Berlin felett az ég?

Innen, a szobából úgy tűnik, hogy borús és nyirkos. A járványhelyzetet illetően egyébként nem igazán vagyok tájékozott, ugyanis az elmúlt öt hónapban alig mozdultunk ki a feleségemmel a házból; amit láttunk, azt vagy az ablakon keresztül láttuk, vagy a kertből. Aztán felmentünk nemrégiben

FELHŐ BERLIN 83

FELETT

Beszélgetés Dettre Gábor

filmrendezővel

néhány napra északra, a Balti-tenger partjára is. Bár az utazás és az ottani légkör élményei örömmel értek, őszintén szólva, rendkívüli módon élveztük az itthonlétet. El tudom képzelni, hogy mennyire kellemetlen lehet a helyzete annak, aki a járvány kitöréséig menekült otthonról, aztán egyszer csak bezárva találta magát... Szóval, nagyszerűen, sok kreatív munkával és rengeteg filmezéssel töltöttük az időnket, egyáltalán nem bántuk, hogy nem láttunk sokat a városból; öt év után már elég jól ismerjük, meg aztán nem is igazán kedveljük Berlint. Sok helyen éltünk – Brüsszeltől Észtorszáig –, mielőtt ideköltöztünk, de számomra leginkább továbbra is New York, illetve Budapest maradt otthonos – ezek a városok voltak a legmeghatározóbbak az életemben.

A '70-es években mentél el Magyarországról, tulajdonképpen egy szocialista falanszterből léptél le. Mi volt a motivációd, miféle tanulságokkal járt a társadalmi-kulturális átzilipelés?

Rengeteg olyan érdekességet tapasztaltam, amelyet időről időre revideálnom kellett. Döbbenetes számomra az az egyébként már valószínűleg természetesként kezelt tény, hogy milyen óriási hatása van ránk annak a mindennapi, akarva-akaratlanul az agyunkba sulykolt propagandának, amit folyamatosan termelnek körülöttünk. Biztos vagyok benne, hogy ez a fajta felülről formált manipuláció sem új a nap alatt, de azt hiszem, a „régebbi világok” társadalmának embere mindig élt valamiféle függetlenséggel és belülről vezérelt szuverenitással; annak ellenére, hogy körülbelül ezredannyi információval rendelkezett, mint a maiak, akik viszont talán éppen e dömping miatt gyengék, befolyásolhatók és elveszettek. Úgy gondolom, hogy régebben az lehetett a jellemző, hogy mindenkinek volt egy független, többnyire megingathatatlan látásmódja, amely jól vagy rosszul, helyesen vagy helytelenül, de mindenképpen az embereket nap mint nap, szándékosan befolyásoló

tényezők tömkelege nélkül határozta meg az individuum (mint olyan) világban való mozgásának irányát.

84 Úgy tűnt nekem egy darabig, hogy az általad említett társadalmi falfanszterből egy teljesen szabad világba költöztem át, mikor Amerikába jöttem, azonban nagyon hamar át kellett értékelnem magamban sok mindent. Így váltam szinte automatikusan, „komoly formában” baloldalivá, mivel rá kellett jönnöm többek között arra, hogy a szocializmusban propagandisztikusan éltetett anti-nyugat orientált állításoknak milyen komoly alapjai voltak. Emellett rájöttem arra is, hogy a fizikai szabadság milyen klassz dolog, és hogy a kommunista rendszer egyik legnagyobb problémája az volt, hogy ellehetetlenítette az utazást. Egyébként az a fajta oktatási, egészségügyi és művészeti világ, ami a kommunizmust jellemezte, teljesen hiányzott Amerikából, aminek felismerése szintén elbizonytalanított a szabad világot illetően. Sokszor és sokáig kényszerültem az „Új Világban” teljes létbizonytalanságba, így miután ráeszméltem a dolgok pro és kontra oldalára, mindig mondtam az ottani barátaimnak (akik leginkább szakmabeliek, színészek, rendezők, producerek voltak), hogy akármilyen élvezetes is itt az élet, az ember mégis folyamatos küzdésre kényszerül, és jó tudni, hogy van egy hely, ahová – ha nem jött be a terv, avagy az amerikai álom – haza lehet menni, ahol biztonságban lehet élni, ahol nem élnek az utcán emberek és nincsen efféle kilátástalan létbizonytalanság.

Rengeteget utaztál az amerikai emigráció (avagy disszidálás) után is. Mi hozott vissza Magyarországra – a kíváncsiság, szakmai megfontolás, esetleg valamilyen külső geller?

Mindig szerettem, és máig is szeretek idegenként utazni és új dolgokat felfedezni, főleg a feleségemmel, akivel már eddig is több mint nyolcvan országban jártunk együtt. Ha jobban belegondolok, mindig arra a következtetésre jutok, hogy nincs is ennél érdekesebb és szebb dolog, hiszen az utazás éppúgy magában foglalja a különböző fajok elismerését és a kultúrák méltánylását, illetve a szellemi izgalmat magát. A múlt századhoz visszatérve: különös tapasztalatokat eredményezett az is, hogy tizenegynéhány évig egyáltalán nem voltam Magyarországon, csak később, a '90-es években kezdtem el visszajárni. Kint egyébként a világ egyik leginkább nagyra tartott egyetemén tanultam, majd később tanítottam is (New York University); az ottaniak – nagy meglepetésemre – őszinte elismeréssel néztek fel ránk, magyarokra, illetve a más közép-európai országokból jött emberekre. A mi tévhitünk ezzel szemben sokáig az volt, hogy le vagyunk maradva tőlük, akár műveltségben, akár tájékozottságban. Volt, hogy pénzt és időt figyelmen kívül hagyva (még Magyarországról) elmentünk Krakkóba csak azért, hogy

megnézzük Spielberg *Cápáját* (amiről ki is mentem aztán, mert rájöttem, hogy kurvára nem érdekel), hiszen az volt a benyomásunk, hogy az ország-határok által el vagyunk zárva a lényegi információktól. Amikor pedig később a New York University-n tanítottam, azt tapasztaltam, hogy nagyon is jól informált voltam a világ lényeges művészeti irányzatait, teljesítményeit illetően, ugyanakkor azt is, hogy az én „különleges” műveltségemtől függetlenül is hatalmas volt a diákok érdeklődése az európai és magyar filmművészetet, kulturális mentalitást illetően. Tehát többek között amiatt az Amerikában is képviselt művészi-intellektuális-kulturális „batyú” miatt jöttem vissza Magyarországra (amellyel valaha el is mentem), amire ott valahogy úgy szoktak utalni, hogy „the best thing is to be from eastern Europe” – ha ott lenni talán nem is a legjobb dolog...

Amerikában a mai napig is kulturális mélyszegénység van: a mérhetetlen mennyiségű információból származó szellemi tartalmak és produktumok nagy része sokkal inkább harsányan romboló, mintsem építő jelleggel bír. A (mindenféle termékben) nagyon gazdag álamok – ahol állandó az élvezet, a szórakozás és a szórakoztatás – valójában egyáltalán nem bírnak kulturálisan konstruktív jelleggel. Azon kaptam magam, hogy egy idő után már én is olyan munkákon dolgozom, amelyekre egyébként nézőként nem lennék kíváncsi... Ez a felismerésem nagyjából egybeesett a magyarországi politikai és kulturális rendszer éles változásával, ami szintén fontos fordulatot jelentett, ugyanis korábban illegálisan hagytam el az országot, így a magyar szocializmusba visszatérve igen nagy bajba kerültem volna (büntetésre voltam ugyanis ítélve). Azért nem tudtam hazajönni korábban apám temetésére sem, mert nem tudtam elintézni a papírokat. Amikor viszont bekövetkezett a rendszerváltás, rögtön megkaptam az útleveletemet, ezzel együtt pedig elkezdett bennem és az akkori, magyar származású kanadai barátnőmben fokozódni az érdeklődés azzal kapcsolatban, hogy mi lehet most Magyarországon, hogy tulajdonképpen mi és milyen módon változott itt meg. Ekkoriban egy olyan komolyabb játékfilmem tervén dolgoztunk, amelynek fő forgatási helyszínét a producerek egy kelet-európai műterembe képzelték el (akkoriban nagyon sok amerikai filmes forgatott Prágában és környékén), úgyhogy azt ajánlottam nekik, hogy vigyük el az ötletünket a megváltozott Magyarországra és nézzük meg, miként működik ott a forgatókönyv vizuális megvalósítása! Bejött a dolog, sőt a magyar filmgyártó vállalattal kötött koprodukciós szerződésünk miatt itthon fejeztük be a hónapokon át tartó utómunkát is. Ezzel párhuzamosan megnyitottunk Budapesten egy éttermet, úgyhogy hosszabb időre maradtunk, én pedig elkezdtem dolgozni a magyar vonatkozású, illetve itthon forgatott filmjeimen.

A Fekete Lyuk underground klub közösségéről készített dokumentumfilm forgatása során – Amerikából visszatérve – rögtön szélsőséges keretek között beszülhettél is az itteni fiatalság – akár közép-kelet európaiként is jellemezhető – egzisztenciális-szociális helyzetével.

86

Én nem igazán ástam bele magam egyik szubkultúrába sem, de azon felül, hogy végtelenül élveztem a fiatalokkal való közös munkát és sokukkal nagyon jó kapcsolatba is kerültem, kifejezetten mély élményt jelentett nekem a forgatás maga; hiszen soha nem előítéletektől terhesen, hanem őszinte érdeklődéssel figyeltem ezeket az embereket és az ő protestálásukat a társadalmi paradigmákkal szemben. Majdnem mindegyikükben fellelhető volt egy rendkívül értékes belső mag, aminek kicsírázása miatt nem találták a helyüket a világban. Többnyire valóban magukra hagyott és támasz nélkül élő, mégis nemes lelkű, tenni vágyó fiatalok voltak, akik ha a családjukon belül nem is, de ebben a Fekete Lyuk-beli közösségben valamiféle otthonra találtak. Úgy látták és azt tapasztalták azonban (talán jellemzően egyszerű származásuk okán), hogy itt nincs mit csinálni, ezért lépésről lépésre elszigetelődtek a világtól, majd ilyen és ehhez hasonló klubokba csoportosulva önpusztító életmódba kezdtek. Egyébként nagyon szép beszélgetésekben volt részem, így idővel az ő halállal való játékuk is teljesen érthetővé vált számomra. Sokan közülük ezt valóban véresen komolyan gondolták, hiszen többen öngyilkosságot követtek el a forgatás ideje alatt... Végül is érthetőnek találtam mind ezt és nem gondoltam azt egy pillanatra sem, hogy részükről ez a rendszer ellen irányuló direkt támadás lett volna, hiszen ők – ahogyan az a filmből is kiderül – nem politikai keretekben gondolkodtak. Szinte kivétel nélkül mélyen gondolkodó, pozitív, szimpatikus, értékes emberekre leltem bennük, akik mégsem tudtak soha igazán betagozódni a társadalomba. Néhányukkal még ma is kapcsolatban állok, és azt látom, hogy bár más már a frizurájuk és valamilyen értelemben már máshogyan élnek, mint anno, de változatlanul kifejezetten szociális munkával, társadalmilag relevánsan építő tevékenységgel vagy kreatív dolgokkal foglalkoznak. Az mindenesetre sajnálattal tölt el, hogy nem lett belőlük különösen jelentős művész vagy ilyesmi, de végül is ki vagyok én, hogy ezt megítéljem – az a lényeg, hogy többnyire jól élő, gyermekeket nevelő, értékes emberek lettek.

A Felhő a Gangesz felett című film mintha a '90-es évek első felében játszódna (nekem legalábbis ez volt a benyomásom, vizuális érzetem), holott a 2000-es évek elejét mutatja be.

Inkább a *Tabló* című filmemben volt tárgyilag tudatos a kortalan kreációkra irányított koncentráció: ott a beszélő arcokból, az aurákból, a figurákból

kellett mindazt kihozni, ami bennük volt. A *Gangesz...*-ben olyan dokumentarista módszerekkel dolgoztunk, amelyek a valódi kor bemutatását segítették elő, nem változtattunk ebből a szempontból semmin. A filmben látható iszonyúan kuplerájos lakás egyébként Nagy László költő egyik közeli, lecsúszottentellektüel rokonához tartozott, amit nagyjából úgy találunk, ahogy az a filmvásznon is látható. 87

A Ternyák Zoltán alakította budapesti junkie figurája hogy volt hitelesíthető? Jártál ilyen körökbe akkoriban?

Igen, bekerültem ezekbe a junkie-körökbe, a magam részéről azonban nem csúsztam bele semmilyen függőségbe, talán „csak” az italba, de tudatmódosító szerbe sosem. Egyébként a Ternyák se nagyon próbált mást: néha az én jóvoltamból szívtunk egy kis füvet, azt nagyon élveztük, a Zoli marha sokat kacagott tőle. Szóval én a dokumentumfilm-munkáim miatt kerültem bele az ilyen-olyan okból, innen-onnan menekülőkhöz alternatív társadalmába, amilyen a gruftiké vagy a junkieké volt. Persze ez a két réteg egymástól a menekülni vágyás kínjain túl sok mindenben különbözött egymástól; ami a gruftiknál a pia mellett a menekülés részeként jelentkezett, az jellemzően a legolcsóbb, legszarabb drogként ismert csavarlazító volt, emellett pedig jó eséllyel bekaptak bármit, amit az utcán találtak. A kábszeresek világában csomó értelmiségi gyerekkel találkoztunk (értsd: értelmiségiek gyerekeivel), akiknek komoly és biztonságos anyagi környezetük volt, csak vagy a családjuk nem törődött velük, vagy valami egészen más probléma állt a drogozás hátterében. Többnyire ők is jó emberek voltak, legalábbis ami a lelki magvukat illeti. Amint viszont belecsúszik az ember bizonyos keményebb drogokba, akkor ennek a magnak a természetete és a megmutatkozása egyaránt radikálisan megváltozik, eltorzul. Több dokumentumfilmet is készítettem heroinista körökről és figurákról, ezek kapcsán jutottam el a *Gangesz...* ötletének kiindulópontjához is: találkoztam ugyanis egy olyan történettel, amelyben (a filmhez képest éppen fordítva) egy súlyosan heroinista lány az utcán bóklászva és összeesve próbált pénzzé tenni valami lopott holmit, mire egy fiú felajánlotta neki a segítségét; a lány elfogadta és hozzá költözött.

Ternyák Zolit egyébként az éttermünkben dolgozó barátnője által ismertem meg, előtte soha nem hallottam róla. Akkoriban még a Katonában játszott, meg is néztem őt egy-két darabban, mielőtt kirúgták volna. Aztán csináltam később egy tévéfilmet, amiben kisebb szerepet kapott, majd egy hosszabb dokumentumfilmem, a *Halott Lepke száll tova* narrációjára kértem fel. Sok mindent terveztünk és csináltunk együtt, nagyon méltányoltam a

tehetségét, és személyesen is közel került hozzám. Egyébként minden alkalommal, még a legkisebb tévéfilmes szereplése idején is hozzám költözött, mivel sziklaszilárdan kellett ügyelnem arra, hogy ne igyon (különben képtelenség lett volna dolgozni vele). Volt, hogy együtt jártunk pszichológushoz. Nagyon tetszett neki, amikor megosztottam vele a *Gangesz...* filmötletét, és bár tudom, hogy az alkohol a drog természetéből adódóan hatásaiban egészen különböző, azért Zolinak volt valami köze a történethez. Hogy jobban megérthessük a különbségeket és hasonlóságokat, valamint hogy Zoli jobban megértse a szerepet és önmagát, eljártunk együtt Rigó főorvosúrhoz „tudakozódni”. Zoli mindig kérte, hogy ne tegyük, de kénytelenek voltunk közösen beszélgetni az alkoholizmusáról annak érdekében, hogy tudjon vele (vagy abból) dolgozni. Mindenesetre az ő betegségétől függetlenül, központi szerepe volt a filmben a menekülésnek, a kiszállni akarásnak, az elkeseredettségnek és a visszautasításnak. A többi munkánkhoz hasonlóan a próbafelvételek és forgatás ideje alatt is majdnem végig nálam lakott Zoli, és bár egy ideig nyugtatókat szedett, egyetlen korty alkoholt sem ivott. Tudta, hogyha iszik, nincs film, és hogy amíg el nem készül, nem mellesleg egy vasat sem kap. Ennek is köszönhető, hogy az egész forgatást halál pontosan és fegyelmezetten csinálta végig, tökéletes szövegtudással – csak egyetlen egy jelenetben improvizált, amikor nekiment a Tóth Ildikó alakította nőnek, és a káromkodás elsodorta.

Az indiai szál organikusan épül be a filmbe – érezhetően benső indíttatás alakította a forgatókönyvet.

Az indiai szál – miután a forgatókönyvet én írtam – részemről lett beemelve a filmbe, de nagyon sokat beszélgettem Zoliékkel erről a témáról is, mint a karaktereikről általában – ily módon próbáltam az élettörténeteikből bizonyos lélektani értelemben releváns motívumokat a filmbe tenni. (Tóth Ildi például a valóságban is egy katonatiszt lánya stb.). Az indiai kultúra, irodalom és vallás engem foglalkoztatott közülünk leginkább; az egész keleti attitűdöt fantasztikusnak tartom, és azt hiszem, hogy egyáltalán nem azon a módon, ahogyan az néhány évtizede amolyan nemzetközi divat. Igyekszem egyre inkább megérteni azt az ázsiai típusú mentalitást, amely az ottaniakat jellemzi és ennek tükrében egyre biztosabbá válok azt illetően, hogy hibás és téves következtetés a nyugati keretrendszert a világ etalonjaként elgondolni. Arra gondoltam, hogy Zoli karaktere, ha nem is konkrét ismeretek, hanem kicsit felszínes benyomások alapján, de Indiát tartsa egész életében a maga elől való menekvés céljának, annak az ideális élettérnek, amelyre mindig gondol, amelyről mindig beszél, és amelynek végül semmilyen formája nem tud manifesztálódni. A filmben többször elhangzó meserészletek

(a *Pancsatantra* idezetei) fejezik ki a történet főhősének meglátása szerint az általa vágygal és szeretettel tekintett hindu kultúra lényegét. E figura attitűdjével pedig Zoli is – egyfajta intuitív módon – abszolút azonosulni tudott.

Nemcsak tematikusan, hanem formailag (a filmes eszközök szintjén) is megjelenik nálad az ún. orientális nézőpont, gondolkodásmód; akár filmversnek is nevezhetnék egy-két darabot. 89

Igen, ez így lehet, de sokkal kevésbé tudatos módon. Bár éppen egy olyan általam írt és rendezett színházi előadáson dolgozom most Magyarországon, amelyben szintén megjelenik a *Gayatri Mantra*, azaz a „világ mantra”, amit már az észtt filmekben is felhasználtam. Engem ez az egész világ hihetetlenül áthatott; amikor a feleségemmel arról beszélünk, hogy hova kéne költöznünk, többször felmerült India is, de rá kellett jönnünk, hogy mi már soha nem tudnánk úgy élni, ahogyan az ottaniak. Mindenesetre az olvasásélményeim, az intellektuális izgalmam, az állandó keresés és stimuláció vihetett el abba az irányba, hogy az indiai élményeim valamilyen formában visszahatnak rám és a munkáimra, hiszen egy idő után beleivódott a sejtjeimbe az indai kultúrában gyökerező, általam megismert (vagy fel nem ismert) tapasztalati és a priori tudás egyaránt.

Új Forrás 2021/6 – Felhő Berlin felett
Beszélgetés Dettre Gábor filmrendezővel

Feltűnően kiemelt szerepet kap a halál-motívum az életművedben. Hülye kérdés, hogy miért.

Erről nehéz bármit mondanom, megint csak azért, mert nem igazán tudatosodott bennem ez a dolog sem. Az viszont biztos, hogy kamaszkorom óta nem telt el úgy nap, hogy ne gondoltam volna a halálomra vagy az elmúlásra. Egyszerre van bennem ezzel kapcsolatban félelem, kíváncsiság és vágy – utóbbi főleg azóta, hogy két-három évvel ezelőtt volt egy nagyon komoly, először Kínában jelentkező betegségem, amelynek során lázas, félkómás hallucinációim voltak. Sok hetes szenvedés után végül, már otthon épültem föl. Az ehhez hasonló élmények mélyítették el tehát még inkább a halálhoz való vonzalmamat és érdeklődésemet; elkezdtem hinni a fizikai halál utáni létezésben és ezzel párhuzamosan alakult ki bennem egyfajta görcs is az „itteni” dolgaimat és a „határidőt” illetően. (Kényszeresen szeretném ugyanis a sok évtizedes munkáimat, gondolataimat befejezni és rendszerezni.) Jelen van emellett a felfogásra vonatkozó kettősség is, hiszen minden pillanatban úgy kell élni, mintha bármikor meghalhatnánk, ugyanakkor úgy kell dolgozni, mintha örökké élnénk. Ebben a kettősségben kell összeszedni magunkat és annyit letennünk az asztalra, amennyit csak tudunk

anélkül, hogy elvesztegetnénk. eltékozolnánk bármit is. A halál tényszerűségének ellenére arra kell törekednünk, hogy a másokkal való viszonyainkban olyan nyugodtak és mélyen kiegyensúlyozottak lehessünk, olyan nyomás és erőltettség nélkül élhessünk, mintha mindez valóban örökké tartana.

Sok ázsiai verset fordítok, japán haikukat, kínai verseket... a legszívesebben pedig úgynevezett halálverseket, melyekben az elmúlás a világ legtermészetesebb dolga. Azért kezdtem el behatóan foglalkozni fordítással, mert gyönyörködtet és nagyon stimulál ez a fajta kreatív munka. Egy kicsit a nyelvtanuláshoz tudom hasonlítani az írás és a filmezés tevékenységét, mivel a dolgok belső szerkezetébe ásom le magam a különböző nyersfordítások tanulmányozásán, valamint a tárgyra vonatkozó esszéken vagy a kamera objektívjén keresztül. Így tanultam meg tájékozódni különböző korok, költők és költemények között, a felismert kapcsolódási pontok segítségével. A befogadóként elsajátított ismeretek pedig ilyen vagy olyan formában mindig visszaköszönek a saját munkáimban, mint sokszor kiderült, olykor számomra is abszolút észrevétlenül.

Beszéltünk már az úgynevezett filmvers kategóriáról, de ugyanígy említhetném az experimentális filmkészítés vonulatát bizonyos mozgóképes megoldásoddal kapcsolatban.

Sok filmeshez hasonlóan én is úgy gondolom, hogy az experimentális filmek többsége „összevissza vagdalt marhaságsorozat”, amelyben egyetlen snitt sincs (sem konkrétan, sem képletesen) fókuszba helyezve, úgyhogy igyekszem ettől a műfajtól és szemlélettől távol tartani magam. Azt viszont látom, hogy a történetek tartalmi aspektusa egyre kevésbé érdekli az embereket és ezzel együtt hajlamosak egyre nagyobb hangsúlyt fektetni arra, ahogyan ezek a sok esetben elhasznált, lineáris történetek – érzékekkel befogadható szinten – megjelennek. A film ebben az értelemben a legfantasztikusabb, legösszetettebb és legsokoldalúbb művészet – az ebből nyíló tág tér viszont az esetek nagy részében egyáltalán nincsen kihasználva. A csomagolás, a pénz által meghatározott művészettel azonban igyekeztem radikálisan szembe menni és a külső eszközeimet egyre inkább le redukálni, hogy a belső tartalmakra fordíthassam a figyelmemet (és a kamerát). Elkezdtem az emberi beszédet, a beszélő emberre való odafigyelést gyakorolni, az arcokat, a gondolatokat mélységükben megközelíteni, s mindennek a rögzítését az összes felesleges eszköztől függetleníteni.

A művészetben is egyre inkább az a mentalitás vált jellemzővé, amely engedi a megjelenésnek, hogy elnyomja a tartalmat. Ez engem marhára idegesít, ezért kellett radikálisan ellenkező irányba elindulnom az újabb munkáim

során, amelyek így – ha nem is experimentálisak, de – egyre inkább leredukáltak lettek, ahogy azt már mondtam is. Hatalmas (és persze igen ritka öröm) időnként olyan hasonló szellemben készült filmekkel és alkotóikkal találkozni, mint például az amerikai Duplass-testvérek, Joe Swanberg, Kelley Shelton vagy a *Mumblecore* irányzat képviselői, akiknek a munkái – talán éppen átlagon felüli nívójuk miatt – a saját államukon kívülre sem jut el, nem hogy külföldre... Ezzel együtt fantasztikus, hogy léteznek még egyáltalán progresszív, temperált, anti-manipulatív munkák és nagyon bízom benne, hogy lesz lehetőségem együtt dolgozni az említett filmesekkel, akik velem ilyen-olyan módon (ha abszolút más történetek formájában) rokonságban állnak.

Az *Antigoné* című filmben például az arcokra irányuló koncentráció mellett (mögött) megpróbáltunk egyfajta gondolatokból, emlékekből, megérzésekből, fantáziából szőtt háttérrel készíteni a történethez, mely nem egy racionálisan értelmezhető, konkrét, létezhető, hanem egy kizárólag emocionális szinten megközelíthető képi világot eredményezett. A „díszletek” sok száz – különböző országokban, kultúrákban általam készített fotómontázsából álltak. Úgy toltuk ki erre az általunk kreált „világszínpadra” aztán a színészeket, mint Isten az embereket a földre: valójában nem a szereplők élete és mozgása, hanem a létezésnek a lelkükben ragyogó magja válik láthatóvá a jeleneteken. Emellett olyan, a legfontosabb kérdéseket érintő viszonyokról próbálunk ezen alkotásmódon keresztül hírt adni, amelyek tértől és időtől függetlenül képesek mindenki számára relevánsak maradni; olyan kulcsszavakban gondolkodva, mint a *hatalom*, a *rend*, a *gondoskodó szeretet* vagy a *szabadság*. A külső redukcióval egyenesen arányos módon vált tehát egyre jelentősebbé a tartalom súlyossága és az örökérvényű jelenségekre irányított koncentráció fontossága. Ezen szemléletváltást követte a már említett, *Midsummer Night's Dance* („Nyárközepi Éji Tánc”) című ész filmem, amelynek konstrukcióját egy nagyszerű, Bernard Kangro nevű költő harminchárom versének rám gyakorolt hatásából, szabadon építettem fel. A munkafolyamat során szóról szóra küzdöttem át magam a nyersfordításokon és hagytam, hogy a nyelvi tapasztalatokkal párhuzamosan saját észtországi élményeim is teljességükkel hassanak rám; majd afféle többnemzetiségűvé vált emberként gondoltam tovább a versek különböző motivációit, mondanivalóját. Mindemellett próbáltam minél több mindent beleépíteni a költő életéből is ebbe a fél-dokumentarista, archív anyagokat is használó, nagyon szabadon asszociáló filmbe.

Az említett ismeretlenebb filmesek iránt érzett lelki rokonságod implikálhat egyfajta „különutas” alkotói attitűdöt. Ha van ilyen, mennyire érzed mértékadónak, követendőnek?

Az szokott eszembe jutni, hogy milyen fontos lenne, hogy megírja valaki a nem hivatalos művészettörténetet, mert amit mindenki ismerhet a világból, az leginkább a politikai-gazdasági vezető országok művészeti termékkészlete – ez határozza meg a gondolkodásunkat, a művészetünket és ebbe a

92 kánonba csak nagyritkán kerül bele valamilyen különleges vagy független alkotás. Ez egyrészt kulturális bűn, másrészt abszolút hamis képet ad az egész világról; ha azonban tudatosan próbálsz megismerni például a filmművészetet, olyan döbbenetesen érdekes dolgokkal találkozhatasz az illegális letöltés adta lehetőségek által, amelyeket amúgy sehol sem forgalmaznak. Már több ezer olyan filmem van, amely több ezer „másvilágot” mutat meg – megismertem többek között indiai, thai, és afrikai független rendezőket is, de például találkoztam egy olyan, szinte ismeretlen amerikai emberrel is, Michael Almereyda-val, aki fantasztikus kísérleti szellemű alkotásokat készít (nemrégiben Tesláról forgatott kiváló filmet). Jó lenne, ha az egyértelműen fontos Fellini és Tarkovszkij közé bekerülnének az egzotikusabb országok, illetve a világszinten (el)ismert kultúrák magas szellemi nivójú (ezért elhallgatott)alkotásai is a „mainstreambe”: például az olyan irrelevánsan és hibásan felmagasztalt, félremagyarázott, divatos megközelítésű filmesek helyett, amilyenek többek között Scorsese-t vagy Kubrick-ot tartom. Csomó olyan sztár van, akiket csak a rendezői pozíciójuk és hatalmas költségvetésük, vagyis a kiállítás, a „productionvalue” (azaz a pénzük) miatt tartanak sokra, mert ezek által – közelebről megnézve művészettől idegen, mégis – fantasztikusnak tűnő filmeket tudnak előállítani. Scorsese utolsó húsz filmje szerintem valójában lényegtelen, ő maga mégis olyan pozícióban van, hogy hányja ki magából ezeket a faszságokat, amelyek építés helyett inkább ártanak, sőt még csak azt sem, mert nem következik belőlük semmi.

A periférián létező, búvópatakként csörgedező, majd időről időre fel-feltörő mélyáramú művek a tapasztalat szerint – ha nem is törvénytörően, de – megtalálhatják a közönségüket.

Persze az nem mondható, hogy ne lenne ez a fentebbi felosztás minden igazságtalansága ellenére természetes; a búvópatakként titokban csörgedező, talán soha elő nem jövő filmeseket mindig ki fogják takarni pénzükkel, csomagolásukkal az amerikai nagyok, mégis, minél többet foglalkozom ezzel, annál inkább látom ennek a tragikumát. Azelső játékfilmben szerepelt Martin Scorseseiskislánya. Megtudtam róla, hogy érdekes módon ugyanazt az állást töltöttük be az egyetemen, és ugyanazért a „bűnért” rúgtak ki mindkettőnket onnan.

Úgy történt ez az egyébként cseh újhullámos jellegű dolog, hogy el kellett lopnom egy operatőr barátommal a New York University-rőlegy vágóasztalt, hogy megvágjuk az első általam rendezett játékfilmet. Vágást is tanítottam az egyetemen, így tudtam, hogy nem lehet baj. Hetvenkét olyanvágóasztalunk volt ugyanis a tanszéken, amiből Magyarországon 93 a csúcsideőszakban is összesen körülbelül tizenkettő volt. Nem volt hát valószínűsége a lebukásnak. Kiloptunk tehát ezek közül egyet, amihez teherautó meg komoly tervezés kellett(igyekeztünk az egészet egy munka utáni hivatalos ügyként feltüntetni). Másfél hónapig volt nálunk a cucc, csak akkor buktunk le, amikor visszavittük. Egyébként nagyon szerettek ott, ezért nem hivatalosan rúgtak ki, hanem egyszerűen azt mondták, hogy ilyen nincs, ilyet nem lehet tenni, mert ez olyan, mint a sikkasztás, akkor is, ha az ember önként megtéríti „a kárt”. A magam morális keretrendszerében még mindig nem tudom elhelyezni, hogy hol volt ezzel a baj, akkor sem értettem ezt egy pillanatig sem, de hát ők meg úgy tűnik, hogy igen. Szóval ennyit Scorsese-ről meg rólam, na meg a cseh újhullámról, ugye...

Az interjút készítette: Papp Máté

Új Forrás 2021/6 – Falhó Berlin felett
Beszélgetés Dettre Gábor filmrendezővel

94 JAPÁN HALÁLVERSEK

Otsu herceg (663–686) költő, Tenmu császár fia. A trónért folytatott küzdelemben ellenfele öngyilkosságra kényszerítette. 23 évet élt.

AZ UTOLSÓ NAPON

Utolsó napom,
hogy síró vadkacsát
látok az Iware tavon.
Aztán eltűnök
a felhőkben.

Kakinomoto-no-Hitomaro (kb. 653/655–708), arisztokrata, korának egyik legnevesebb költője volt.

IWAMI MEGYÉBEN, HALÁLOM ELŐTT

Mikor szilvafavirágot
gyűjtöttem lányomnak
a fatetején,
az alattam lévő ágak
harmattal árasztottak el.

(...)

Furcsa öreg
állít meg, kifelé
bámulva tükrömből.

(...)

Ülök otthon
A szobánkban
Ágyadnál
Párnádra bámulva

(...)

Nem tudva, hogy
testem a Kamo hegy
szikláin fekszik,
szerelmem
vár engem.

Nem sejti senki sem
Hogy már a Kamo hegy
Lábát nehezíti testem
Fejem kőparnán nyugszik
S megvár engem a
Szerelmem.

(...)

Mikor mégélt a feleségem,
sokat sétáltunk kéz a kézben,
nézegetve a szilfákat
a házelőtti töltésen.
Kusza hálóba nőtt ágaik,
tavaszi levéltől sűrű koronáik
olyanok voltak, mint mi ketten.

De a szerelem s a bizalom nem elég,
nem áll meg tőle az élet-halál kerék.

Ő eltűnt, mint sivatag felett a délibáb.
Madárteste egy reggelen
fehér köddé vált egy halálfelhőben.

Most, hogy fiunk,
az emlék, mit rám hagyott
sírva hívja őt,
minden, amit tenni tudok, hogy felveszem
s ügyetlen ringatom gyermekem.
De semmit neki nem adhatok.

96 Hálónkban a két párna
még egymás mellett fekszik,
ahogy mi feküdtünk valaha.
Sokat ülök ott egyedül,
várva, hogy a nap alkonyba forduljon.
Éjjel éberem hánykódom,
sóhajtozok reggelig.
Tudom, bármennyire gyászolom,
őt már soha többé nem láthatom.

Mondják, hogy lelke
A Hagai hegyen kísért
sasszárnyak árnyékában.
Gerinceken küzdöm át magam,
míg feljutok a csúcsra,
Végig tudva, hogy nem láthatom soha
Halvány rezdülését sem a szelíd légben,
Vágyam s végtelen szerelmem sem segíthet ebben.

Prince Arima (640–58) Kōtoku császár fia, akit 18 évesen kivégeztek.

IWASHIROBAN (ahol kivégezték)

Ha a sors úgy akarja,
visszatérek majd
azIwashiro partjára
s a két fenyőágot is meglelem,
mit ma összekötöttem.

Sami Mansei (8. század) buddhista pap és költő

Mihez hasonlíthatnám
világunkat?
A kora hajnalban távolodó hajó
fehér hullámaihoz.

Minamoto-Yorimasa (1104–1180) harcos és költő, nyolc császárt szolgált, mint a fegyvertár őrzője.

(a Heike Monogatari gyűjteményből)

Rothadó farönkként,
félig földbeásva –
sikklik virágtalan létem
a vég szomorúságába.

97

Taira-no-Tadanori (1144 –84) költő és testvérének, a Taira klán vezetőjének, Taira no Kiyomori-nak tábornoka. Csatában halt meg negyven évesen.

(a Heike Monogatari gyűjteményből)

Virágok vendége

(A verset a halott költő tegezében találták)

Sötétség által legyőzve
Faágak alá telepszem.
Vajon virágok fognak ma este
vendégül látni engem?

Vagy másképpen:

Ha a lehulló éjben is vándorolva,
fa alatt lelném fogadómat,
vajon virágok lennének-e vendéglátóim?

Saigyō Hōshi (1118–1190) arisztokrata költő

Tavasszal szeretnék
elmenni, virágzó
cseresznyefa alatt,
telihold idején.

Goku Kyonen (1216–1272)*

Az igazság, a jövő, a jelenés a múlt
Buddháiban öltött testet
98 A tanítás, amit hitünk atyjaitól kaptunk
bottom végében található.

* A legenda szerint, mikor érezte a vég közeledtét, Goku körülnézett tanítványain. Aztán felemelve botját, koppantott egyet a földön, majd elmondta a fentebbi verset. Aztán ismét koppantott és felkiáltott: 'Lássátok! Lássátok!' Majd továbbra is mereven, egyenes háttal ülve meghalt.

Kezem üres volt, mikorér keztem
S lábam most meztelen, hogy világom elhagyom.
Jöttöm s távozásom
Egyszerű események,
Csak összekuszálta őket a sorsom.

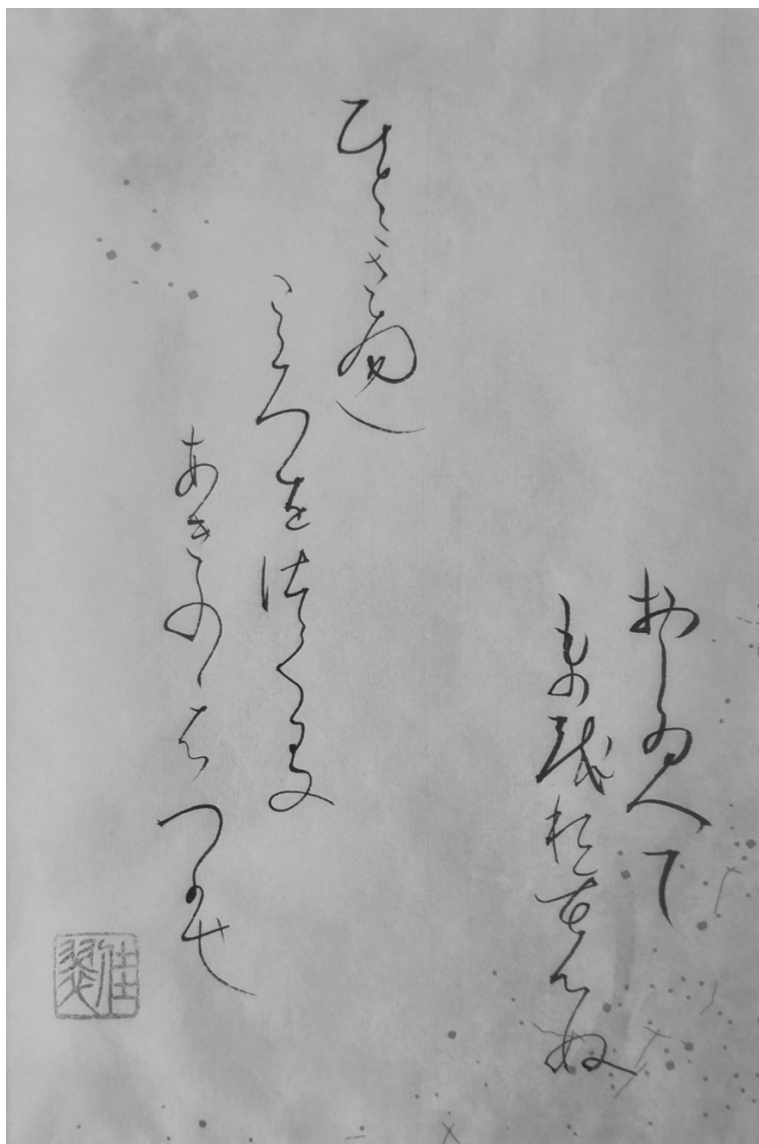
Vagy másképpen:

Üresen érkeztem
S mezítláb megyek.
Jöttöm s távozásom
Egyszerű események,
Összekuszálódva.

Rankei Doryu (1213 –1278) híres kínai származású zen mester volt, a Rinzai iskola egyik ágának alapítója. Halála után kapta a Dajue Zen Mester nevet, ami japánul Daikaku Zenji vagy csak Daikaku.

Több, mint harminc éve
Küszködöm, hogy létem megszűnjön.
Most, hogy a halálba ugrok,
Az ég megperdül, a föld zokog.

Dettre Gábor fordításai

Folyóiratunk a
NEMZETI KULTURÁLIS ALAPPROGRAM és az EMBERI ERŐFORRÁSOK MINISZTERIUMA
anyagi támogatásával jelenik meg.
Terjeszti a Budapesti, a Nemzeti és a Vidéki HIRKER RT. és alternatív terjesztők

Szerkesztők

JÁSZ ATTILA – Csendes Toll (főszerkesztő)
PAPP MÁTÉ (költészet rovat: mahbija@gmail.com, zene online rovat)
REICHERT GÁBOR (főszerkesztő-helyettes, kritika rovat: reichertgabor87@gmail.com)
SZÉNÁSI ZOLTÁN (próza rovat: szenazol@gmail.com)

Lapterv és műszaki szerkesztés

SELLYEI TAMÁS OTTÓ

Munkatársak

HEGEDŰS GYÖNGYI, KAKUK TAMÁS, MURÁNYI SÁNDOR OLIVÉR,
SOPOTNIK ZOLTÁN, SZILÁGYI MIHÁLY

Online

FEHÉR ENIKŐ, HEROLD RENÁTA, KERTAI CSENGER, MAKÁRY SEBESTYÉN, SZŰCS BALÁZS PÉTER

Tiszteletbeli munkatársak

BARI KÁROLY, BUJI FERENC, CSEKE ÁKOS, DUKAY BARNABÁS, GERLÓCZY GÁBOR,
KRULIK ZOLTÁN, MONOSTORI IMRE, MUZSNAY ÁKOS, TOLNAI OTTÓ, URI ASAF

ÚJ FORRÁS

IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALMI FOLYÓIRAT
ALAPÍTÓ A KOMÁROM-ESZTERGOM MEGYEI ÖNKORMÁNYZAT
JÓZSEF ATTILA MEGYEI ÉS VÁROSI KÖNYVTÁRA

Megjelenik évente tízszer

Alapítva ezerkilencszázhatvankilencben

Alapító főszerkesztő: PAYER ISTVÁN

Szerkesztőség: 2836 Baj-Szőlőhegy 2722/4

E-mail: jasz.attila@ujforras.hu. Interneten olvasható: www.ujforras.hu

Előfizethető az Új Forrás szerkesztőségi címén. Előfizetési díj egy évre 5000 Ft.

ISSN 0133-5332

Kiadja a József Attila Megyei Könyvtár. A kiadásért felel: Új Forrás Kiadó Nonprofit Kft.

Készült a Sollers Kft. nyomdájában Tatán.